

Запорізька обласна організація
Національної спілки
письменників
України

Книгу видано до 50-річчя Запорізької обласної організації
Національної спілки письменників України
коштом обласного бюджету
за сприяння Запорізької обласної державної адміністрації
та Запорізької обласної ради

Василь Діденко

Коли туман розтав...
Вибрані поезії. Спогади сучасників

Запоріжжя
Дике Поле
2017

УДК 908(477.64)
ББК 63.3(4Укр-4Зп)я9
Д44

Упорядники
О. М. Ємець, В. Я. Федина

Василь Діденко

Д44 Коли туман розтав...: Вибрані поезії. Спогади сучасників /
Упоряд. **О. М. Ємець, В. Я. Федина**. — Запоріжжя: Дике
Поле, 2017. — 320 стор. + іл.
ISBN 978-617-7433-34-6

Ім'я запорізького лірика Василя Діденка широко знане в Україні. Він є автором пісні «На долині туман» (музика Б. Буєвського), яку в 1960-ті роки співала вся країна і яка з тих пір ніколи не зникає із репертуару професійних і аматорських виконавців.

У книгу «Коли туман розтав...» увійшли найкращі вірші з 13 виданих за його життя збірок — про солов'їну Україну, козаків-запорожців і бентежно-ніжне кохання. Значний інтерес викличуть у читачів і спогади про Василя Діденка його сучасників.

Для широкого кола читачів.

УДК 908(477.64)
ББК 63.3(4Укр-4Зп)я9

© Діденко В. І., вибрані поезії, 2017
© Ємець О. М., Федина В. Я., упорядники, 2017
ISBN 978-617-7433-34-6 © Дике Поле, оформлення, 2017

На долині туман (лірична)

Слова Василя Діденка,
мелодія Бориса Бувєвського

0 У ритмі танго $\text{♩} = 115$

Голос Dm
На до-ли-ні ту-ман,

Бандурка

Gm
на до-ли-ні ту-ман у-пав, мак чер-во-ний в ро-

Gm A
сі, мак чер-во-ний в ро-сі ску-пав.

A^7 Dm
Мак чер-во-ний в ро-сі ску-пав.

На долині туман,
На долині туман упав,
Мак червоний в росі,
Мак червоний в росі скупав. (2)

По долині дівча,
По долині дівча ішло,
Тепле літо в очах,
Тепле літо в очах цвіло. (2)

За дівчам тим і я,
За дівчам тим і я ступав,
Бо в долині туман,
Бо в долині туман розтав. (2)

Закінчення

«ТАКИЙ ЛЕГКИЙ, ТАКИЙ ПРОЗОРИЙ»

Завжди, коли чую відому пісню «На долині туман», подумки переношусь у свою альма-матір — Київський державний університет імені Тараса Шевченка. І хоча з часу мого там навчання минуло більше півстоліття, ніби зараз бачу багатьох тодішніх студентів, які згодом стали відомими в країні людьми.

Іноді мені здається, що то був час, коли талановиті хлопці й дівчата з усієї України з'їжджалися навчатись у Шевченковім виші. Назву прізвища тільки кількох студентів факультетів філологічного та журналістики, які в 60-ті роки стали знаними письменниками і своєю творчістю вписали оригінальну сторінку в історію національної культури.

Чи то в Червоному корпусі університету, чи то в гуртожитку по вулиці Освіти, 4 я бачу Василя Симоненка, якого Олесь Гончар назвав «витязем молоді української поезії», і відомого поета-академіка, громадського діяча Бориса Олійника, прекрасних прозаїків Юрія Мушкетика, Василя Захарченка, Василя Шевчука, письменників-журналістів Олексу Мусієнка, Миколу Шудрю, Степана Колесника, майстрів поетичного слова Володимира Підпалога, Станіслава Тельнюка, Володимира Коломійця, Наталю Кашук, Валерія Гужву, Роберта Третякова, поетів-піснярів Вадима Крищенка (з ним я відвідував студію художнього слова університету), Миколу Сома, Леоніда Ковальчука, Тамару Коломієць, Миколу Сингаївського і, закономірно, автора слів знаменитої пісні «На долині туман» Василя Діденка — з двома останніми наші кімнати в гуртожитку були поруч.

І тут же варто назвати прізвища тодішніх вихованців нашого університету, знакових особистостей в українській словесності Михайлину Коцюбинську (племінницю українського класика

Михайла Коцюбинського), Віталія Русанівського, Петра Кононенка, Віктора Коптілова...

Взагалі, в університеті того часу національно свідомих студентів, отих шістдесятників, мимоволі тягло один до одного, незважаючи на різні курси та факультети. У стінах Шевченкового вишу завжди жила сила національного духу. Одним із центрів такого єднання була університетська літературна студія.

Переді мною знімок, на якому група літстудійців. На звороті Василь зробив такий напис: *«Василеві Федині від «молодих сил» української літератури Василя Діденка, Юрія Мушкетика, Миколи Сингаївського та Миколи Сома. Уповноважений Василь Діденко. 19 травня 1956 року. Київ, парк Шевченка».*

Так трапилося, що відразу після знайомства з Василем у 1954 році між нами встановилися товариські стосунки. І, забігаючи наперед, скажу, що такими вони були до останніх днів поета.

Народився Василь Діденко 3 лютого 1937 року в Гуляйполі Запорізької області в сім'ї хліборобів. Коли хлопцеві виповнилося 10 літ, батьки його переїхали на Херсонщину в село Гаврилівку Іванівського району. В тих краях і започаткувалися вірші юного степовика. З липня 1950 року (поки батьки не повернулися до Гуляйполя) біографія Василя Діденка була пов'язана з Вінниччиною.

Працювати, як і більшість наших ровесників, він розпочав дуже рано: причіплювачем, помічником комбайнера, різноробом.

*Мало було в нас шuku та шовку,
Тільки ж у тому батько не винен...
Добре, що любим не повну кошовку —
Світ молодий от зірок до травини!*

Тоді в університеті ми, приїжджі до столиці селянські діти, крім усього іншого, розповідали один одному про злидні і напіврабське життя земляків-колгоспників: Василь — про своїх земляків,

я — про своїх рокитнянців, що на Київщині. Хоча, звичайно, найчастіше темою наших розмов була література.

Як поет Василь Діденко заявив про себе віршем «Я — 15-річний капітан», що з'явився у Вінницькій обласній газеті 25 січня 1953 року, коли хлопець навчався в 9 класі. Відтоді це прізвище дедалі частіше з'являється на сторінках обласних і республіканських газет. Перші вірші Василя Діденка брали не силою голосу, а своїм тембром. Ось що писав у передньому слові до віршів Василя, вміщених у газеті «Київська правда» від 18 березня 1956 року, видатний український письменник Михайло Стельмах:

«Василь Діденко — студент другого курсу філологічного факультету Київського університету. Йому тільки дев'яtnадицять років. Це — початок юності і початок творчості молодого поета. Що ж насамперед приваблює в його поезіях? Любов до людей нашої землі, любов до рідної природи передана схвильованим словом, своїм образом. Ось, наприклад, в одному з його віршів бачимо такий безпосередній малюнок:

*Весняний грім колише небо,
Дощем співає далина.*

Ці рядки не забудеш, бо треба мати справді поетичне око, щоб так просто, дохідливо, художньо і економно створити пейзаж. І такі знахідки у Василя Діденка непоодинокі...»

Згодом ім'я Василя Діденка було назване серед талановитого поповнення в доповіді Андрія Малишка на Всеукраїнській нараді поетів (1958 р.).

І тут же хочу навести відгук на перші Діденкові вірші поета-академіка Максима Рильського. Якось восени Василь та інші початківці Київського університету (Тамара Коломієць, Борис Олійник, Микола Сом) уперше побували в гостях у видатного поета в Голосієвому. Тоді Василь був у солом'яному капелюсі і драній сорочці, підперезаний очкурором. Розповідають, що спочатку Максим Таде-

йович оторопатів, а як почув Василеву мову, його предивні поезії, то тут же в нього закохався. «У Діденка з кожної розпоріжки якийсь образ лізе», — так згодом висловився Рильський про його вірші.

Василь теж запам'ятав ту зустріч із Максимом Тадейовичем і беріг її в серці до останніх своїх днів:

*Я в серці збережу не тільки дату,
А й днину кийвську морознувату,
І ялинковий стишений мотив,
І східців скрип на ганку, й ту кімнату,
Де він мене у путь благословив.*

Класик нашої літератури не тільки «у путь благословив» юного поета, а й стежив за його творчістю, іноді допомагав: «*Дорогий Василю! Ваша збілочка справляє на мене (в новому своєму вигляді) таке враження, що я хочу поклопотатися про неї в Держлітвидаві. Іду сьогодні на якийсь там тиждень до Москви, а тоді візьмусь за це діло.*

*А Ви ще довго гулятимете в Гуляй-Полі?
Ваш М. Рильський. 14.12.1963 р.»*

Тепло привітав вірші молодого поета та його побратимів в університетській багатотиражці «За радянські кадри» й найніжніший український лірик Володимир Сосюра*.

Тут же були вміщені вірші юних авторів, зокрема, й Василя Діденка «Виший сорочку мені, кохана».

У Діденка є кілька творів, присвячених вишитій сорочці. Він її дуже любив: у роки навчання в літню пору завжди ходив у вишиванці, а була вона в нього, якщо не помиляюсь, одна. Якось звернув я увагу на те, що на Василеві ще волога після прання сорочка:

* Слушно зауважу, що номер газети з'явився після чергового заняття літературної студії, на якому Володимир Миколайович переглядав вірші студентів. І от коли черга дійшла до доробку Василя Діденка, визнаний лірик протяжно-задоволено процитував ось цей його рядок «*Ділюю синій дощ губами*» і сказав: «*Оце і є справжня поезія*».

«Нічого, — відповів він, — поки доїду до Володимира Миколайовича, то вона й висохне».

*Де Софії прадавньої мури
І де хвиля Дніпрова дзвінка,
Я у гості піду до Сосюри,
Що, можливо, мене й не чека.
У сорочці, що мати пошила
Й розмережила в квіти ясні,
Стану так: «Молода ми ще сила...
Ваше слово потрібне мені.
Я у місто прийшов од волошок,
Од вітрів соковитих в степу.
І тому по-синівськи вас прошу:
Оцініть мою пісню скупу».
На прощання промовлю:
«Спасибі.
Я, без сумніву, йтиму вперед».
... Сниться, сниться в зеленому хлібі
Український славетний поет.*

До речі, в мене зберігається й університетська газета від 16 грудня 1955 року з дружніми шаржами на студентських поетів. Так от під шаржем на Василя Діденка надруковані такі рядки:

*То для мене зовсім не морока,
Що у віршах синь та синь:
Я — гібрид Єсеніна і Блока
І Сосюри незаконний син.*

Так, молодий автор вважав визначного поета України своїм хрещеним батьком, учителем. Їхні дружні творчі зв'язки продовжувалися і після закінчення Василем університету. Думаю, що зближенню українських ліриків сприяла давня-давня залюбленість Володимира Миколайовича в рідне Діденкові Гуляйполе — він не раз

ходив його вулицями. Останній раз поет відвідав столицю степу восени 1954 року:

*Тобі привіт, зелене Гуляйполе,
Я в пісні щирій з Києва приніс.*

У київській квартирі нашого земляка на видному місці стояло фото: на лавці в саду сидять і ведуть задушевну розмову Володимир Миколайович і Василь Діденко. Як на мене, то в нашій літературі важко знайти іншого поета, творчість якого була б такою близькою до віршів Володимира Сосюри. Особливо помітний був вплив цього майстра слова на першій збірочці Діденка «Зацвітай, калино». Вона вийшла 1957 року, коли юнак закінчував 3-й курс університету. В книжці переважала пейзажна лірика, вірші про чисте, ніжне і по-хлоп'ячому наївне кохання. Газета «Молодь України» писала, що «...добра українська мова, задушевність, сосюринська плавність викладу засвідчили, що в українську літературу приходять інтересний самобутній поет».

По-своєму відгукнувся на збірку «Зацвітай, калино» Василь Симоненко такою посвятою:

*Калина зацвіла — стоїть казково біла,
І соловей пісні свої плете...
Про що ж тоді писатимеш, Василю,
Коли калина одувіте?*

Пам'ятаю, успішний дебют Василя Діденка — то була радість не тільки для автора. Білочубого, сором'язливого хлопця щиро вітали друзі, товариші, знайомі, яких у Василя в університеті було багато. У роки навчання всі називали його Васьком. Правда, так до нього зверталися й пізніше, коли після закінчення вишу він працював у журналі «Малютко» та періодичній пресі Запоріжжя. А згодом, переїхавши до Києва, перебував на творчій роботі.

«Здорово, Васько! — писав Василь Симоненко. — Вірша твого (див. І стор.) надруковано. Гонор(ар) розмічу твоєму батькові, раз тобі гроші не потрібні.

Ти написав би мені довжелезного листа про своє життя-буття. Я ж у Київ скоро, мабуть, не потраплю. А як заскочу, то чи ти ще подвизатимешся там — га?

Привіт Сомові, Сингаю.

Бувай здоров, друже.

Твій Симон.»

Василь Симоненко як у воду дивився: і в Києві, і в періодичній пресі Запоріжжя Діденко працював дуже мало. Тамтешня робота для нього була не цікавою і навіть обтяжливою — він народився творити вірші. Василь писав їх удень і вночі, інколи забуваючи про все, що відбувається навколо нього.

Пригадується, як в один із лютневих днів 1962 року Діденко завітав до мене в редакцію обласного радіо з подарунком — збіркою своїх віршів «Під зорями ясними». На той час він працював у редакції газети «Комсомолец Запоріжжя» (зараз це російськомовний тижневик «Миг»). Спочатку ми згадували студентські роки, наших викладачів, а вже потім ділилися враженнями від нинішньої праці. І буквально після кількох речень Василь звернувся до мене з проханням: *«Ти не зміг би робити огляд листів, що надходять до нашої редакції. (Це, мабуть, входило в коло його обов'язків — В.Ф.) Я тобі за це буду платити»*. Від такої пропозиції я відмовився, мотивуючи тим, що в перший рік праці диктором обласного радіо не маю на це часу.

Смисл Діденкового життя — це поезія. Зі своїми віршами наш земляк був десь на небесах. Уявляю, скільки зусиль коштувало Василеві поєднувати штатну працю в Києві та Запоріжжі з головною в його житті роботою. І все ж певний час це йому вдавалося. Друга книга його поезій «Під зорями ясними» вийшла друком у 1961 році.

У ній значно розширилося коло тем його творів, урізноманітнилися художні форми. Як і в першій збірці, тут було чимало поезій, присвячених «неподоланому народу, Україні моїй солов'їній». Серед

них виділяється вірш «Україні», в якому Діденко воскрешає славне минуле рідного народу, образи його героїчних лицарів.

*Україно моя! З діда-прадіда рідна,
Кров'ю й потом омита священна земля —
Сагайдаки і шаблі, Хмеля слава побідна,
Гонти звага і лють, тільки подиву гідна,
І Устим Кармелюк, що у пана стріля.
Україно моя! Яворова, співуча —
Скромний Пестеля дім у старім Тульчині,
Над ревучим Дніпром світла Канівська круча
І в народних руках, наче зброя разюча,
Гнів Шевченка живий, перелитий в пісні...*

Василь Діденко добре знав героїчно-трагічну історію рідного краю. Йї присвятив багато віршів у третій збірці «Заповітна земля» (1965 рік). Та це й зрозуміло — книжка написана в заповітній батьківській стороні. Великий її розділ так і називався — «Краї дніпрельстанський»: у ньому свої найніжніші почуття поет щедро дарував землякам.

Цей мотив виразно звучатиме і в пізніших збірках Діденка, навіки закоханого у свій таврійський степ, рідне Гуляйполе.

*Добрий день, Гуляйполе натхненне,
І чолом вам, любі земляки.*

8 травня 1963 року очільник обласної письменницької організації Петро Ребро у газеті «Запорізька правда» повідомив:

«У Запоріжжя прийшла радісна звістка: до членів Спілки письменників України прийнято запорізького поета Василя Діденка. Це — п'ятий член Спілки на Запоріжжі. Щиро вітаємо свого товариша і бажаємо йому дальших творчих успіхів.

Василь Діденко — представник наймолодшого племені українських поетів... Поезія Василя Діденка міцно стоїть на ґрунті безсмертної української народної творчості. У народу

вчиться молодий поет ніжності слова, задушевності, мелодійності. Людям праці прагне він віддати своє натхнення.

Хай же щастить йому в нелегкій почесній і відповідальній письменницькій праці!»

Вірші Василя Діденка порівняно часто звучали на хвилях нашого обласного радіо. Як правило, в читанні дикторів. За моєї пам'яті, в авторському виконанні запорізькі радіослухачі чули їх тільки один раз. Це було всередині 60-х років минулого століття в моїй передачі про творчість запорізького поета. У ній брав участь і Василь Діденко, який на той час мешкав у Гуляйполі.

Розповідалося в передачі про життя-буття нашого краянину, і, закономірно, ми читали вірші. На жаль, ота передача з голосом Василя Діденка не збереглася.

Пам'ятаю, наприкінці передачі я зробив зауваження поету, подібне до того, що звучало на адресу Володимира Сосюри в останній період його життя, коли він дуже відчував матеріальну скруту.

Мені здавалося, що окремі вірші Діденка недовершені, недосконалі — на них відчувається певний поспіх. Цієї ж думки дотримувалася і завідуюча редакцією художнього мовлення радіо Авіата Бачуріна, яка, проте, майже завжди давала дозвіл на видачу в ефір цих віршів, зважаючи на моє прохання матеріально допомогти Василеві.

Справді, Василь іноді писав занадто багато, нерідко на шкоду власній творчості. Приміром, в одному з листів до свого побратима Миколи Лиходіда він сповістив: «Сьогодні написав 13 нових творів. Одного вірша, як бачиш, присвятив твоїй милості».

13 віршів в один день! Якщо щиро, все це схоже на ремісництво. До речі, саме це слово прозвучало у згаданій передачі про поета. Звичайно, воно не сподобалося Василеві — при першій же зустрічі після озвучення матеріалу він мене вчитав. Але то була перша й остання неприємна розмова за 35 років нашого спілкуван-

ня. Хоча, зараз думаю, може й не варто було видавати в ефір слово «ремісництво» щодо окремих віршів Василя Діденка — жилося йому вкрай важко.

«Васильку! Вишли мені, будь ласка, гонорар за вірш, якого ти читав на початку місяця, — це з листа від 23 червня 1974 року. — Зараз я у великій матеріальній скруті. Повинен до осені мати гонорар за дві книжки: дитячу і дорослу, але поки що мені не дали ні копійки.

Дружина моя працює, але зарплату має невелику. Я ж перебиваюся на гонорарах, більшу частину заробітку віддаю сім'ї, а собі не лишається часом і на сигарети.

Пиши мені, озивайся.

Щиро тебе обнімаю.

Василь.»

Ніколи не мав удосталь грошей, навіть кишенькових на дрібні витрати, і Володимир Сосюра. Ось рядки зі спогадів про поета відомого прозаїка Юрія Смолича, вміщених у його книзі «Розповіді про неспокій немає кінця»: *«Володя навіть не міг купити собі цигарок і вічно позичався. «Слухай, у тебе є цигарки, дай закурити!» — то було інколи привітання при зустрічі».*

Матеріальна скрута змушувала писати немало віршів і Володимира Сосюру — в основному він відгукувався на важливі події в країні, розтринькуючи свій талант на дріб'язкові теми.

Хоча тут, як на мене, є певна доля «вини» і самих поетів — вони не вміли пристосуватися до різних обставин життя, не вміли хитрувати, не вміли протиставити себе світу байдужості. Якщо в них інколи і з'являлися гроші, то вони відразу кудись зникали. Одним словом, Василь Діденко мав усі підстави з відгінком гумору сказати оті слова:

*Я — гібрид Єсеніна і Блока
І Сосюри незаконний син.*

І так із року в рік Діденко перебивався виключно на копійчаних гонорах, бо ніде не працював, за винятком тимчасової роботи літредактором у столичному журналі «Малятко» та обласних газет Запоріжжя. Василь вважав, що *«... вистачить із мене головної роботи — мистецтва складати вірші»*. (Так він писав у листі до Миколи Лиходіда 31 серпня 1988 року).

Невдовзі Василь Діденко переїхав на постійне мешкання до Києва. Тепер ми бачилися вряди-годи. Спілкувалися здебільшого в листах. *«Гонорар і листи присилай мені лише на Київ: я там одержав недавно квартиру — одну кімнату»*, — сповіщав Василь 2 жовтня 1968 року...

Близько двох десятків листів написав мені зі столиці Василь. Ті листи та ще спільні знімки під час навчання в університеті сьогодні зберігаються в мене як реліквії минулих літ. Час від часу переглядаю Василеві послання до мене і майже завжди знаходжу в них щось нове. Цього разу звернув увагу на те, що майже в кожному міститься якесь прохання. До речі, це характерно для всіх листів Діденка до близьких йому людей. І, як не прикро, найчастіше ці прохання стосуються грошей — їх не вистачало поетові все життя. Читаю і з боєм думаю про жебрацьке існування нашої інтелігенції в усі часи.

У посланнях Василя Діденка до мене були й інші прохання. Ось лист із Києва від 22 лютого 1971 року:

«Васю-Васильку! Дякую тобі за привіт поштою — за невеличкий гонорар — 9 карбованців 5 копійок. Привіт цей тим більше симпатичний, що він із мого краю — із Запоріжжя. Отже, мої земляки слухали дешицію з мого доробку.

А поки що маю до тебе велике прохання. Якщо зможеш віднайти текст мого виступу за серпень-вересень 58 року по Запорізькому радіо, то пришли мені його на Київ. Буду безмежно вдячний тобі. Адже тих віршів я не зберіг ні в пам'яті, ані на папері.

Така ж доля спіткала й віри «Космічне світання», написаний до перших роковин польоту Юрія Гагаріна... Чи не зарадиш ти мені у пошуках майже втрачених речей?

Міцно тисну руку. Обіймаю тебе.

P.S. Мій син Іван росте. На 25-е лютого цього року йому буде рівно 100 днів.

Привіт моєму Дніпрельстану.»

Так, листи поета на Запоріжжя — це переважно коротенькі записки, на перший погляд, побутового характеру. Але за цим побутом — невлаштоване життя творчої непрактичної людини. І, може, значною мірою тому він завжди відчував матеріальну скруту. Щоб якось прожити, Діденко часто розсилав свої поезії в обласні та районні газети, радіокомітети. Віддруковані на машинці чи написані від руки, надходили вони і до нас, у Запоріжжя. Ось лист від 23 березня 1972 року:

«Я оце йду у військові табори на два місяці (з 3-го квітня), старайся передати по змозі більше моїх віршів, аби моїй сім'ї була якась матеріальна підтримка на час моєї відсутності, адже зарплати я не маю. Можливо, я щось надішлю тобі і з таборів. Весняних тобі радощів, світлого тобі запорізького цвіту на плечі.

Уже є в мене сигнальний примірник моєї нової, шостої, книжки «Дзвонять конвалії». Книжку цю пришлю тобі поштою».

Ця, як майже всі його книжки, надійшла на мою адресу. Цього разу з таким написом:

«Дорогому товаришеві по Київському університету, ніжному й скромному Васи Федині — од весняних сил душі моєї, од мого співучого серця, 12 квітня 1972 року».

Дійсно, співуче серце було у Василя Діденка. Наспівало воно багато прекрасних поезій, що ввійшли до, крім уже названих, ще й

таких книг: «Степовичка», «Дивосвіти любові», «Дзвонять конвалії», «Берізка», «Мережки сонця», «Вродливий день», «Червоний вітер», «Дзвінка фонетика», «Дивокрай», «Рання ластівка».

Кілька віршів талановитого поета покладено на музику і стали вони знаними піснями в Україні. Найкраща з них, безперечно, «На долині туман».

Коли композитор Борис Буєвський побачив у журналі «Україна» вірш Василя Діденка «На долині туман», то відразу закохався в нього. І, безсумнівно, саме тому так швидко написав до нього музику. Пісня «На долині туман» часто виконується в концертах, звучить по радіо — вона захоплює, хвилює численних своїх шанувальників.

На жаль, я не чув виконання і тому нічого не можу сказати про найпершу пісню Василя «Солов'ї в калині відзвеніли», текст і ноти якої були надруковані в багатотиражці «За радянські кадри» від 6 січня 1956 року. Музику до неї написав теж студент університету Степан Музиченко. А ось пісня «Помереж мені, мила, сорочку» з музикою викладача спецшколи № 1 м. Запоріжжя Бориса Сладека, пам'ятаю, мала значний успіх у слухачів 60-х років минулого століття:

*Помереж мені, мила, сорочку,
У червоні і чорні квітки,
Щоб сплелися у щастя віночку
Наші долі на довгі роки...
Щоб у мові твоїй і розмові
Мені голос твій солодко пах.
Щоб жаріли зірки малинові
На свайбових твоїх рушниках.*

Мабуть, саме тут доречно буде сказати кілька слів про сім'ю поета. Він, як і кожний із нас, мав у юності свій ідеал дружини, сімейного життя. На цю тему іноді заводив розмову, особливо в період нашого проживання в гамірних заводських гуртожитках:

Василь — у запоріжсталівському, я — в моторобудівному. Діденко просто марив сімейним життям.

Відомо, що наш земляк мав звичку писати вірші вночі — тож дуже пізно лягав спати і, відповідно, прокидався запізно. Згадується, як в один із днів нашої відвертої розмови Василь замріяно промовив: *«Ти уявляєш моє блаженство — лежу я напівсонний у ліжку і чую над головою такий ласкавий, такий ніжний жіночий голосок «Василю, а, Василю, а може, і тобі пора вже вставати?»*

Одружився Діденко в Києві, пов'язавши свою долю з Надією Хоменко, вдовою відомого українського поета Івана Хоменка, якого так рано поклали в домовину радянські концтабори. Від першого чоловіка Надія мала сина Любомира. У 1970 році народила вона сина на ім'я Іван і нашому землякові.

І тут я хочу відзначити, що у Василя Діденка і Володимира Сосюра стосунки з жінками значною мірою були схожими. Приміром, обидва лірики дуже любили жінок, часто і легко закохувалися в них. Проте, Надія була єдиною сімейною музою Василя. Їй присвячено немало бентежних поетичних рядків:

*Коли над землею в грудневій імлі
Сніжинками крутить завія,
Я знову пишу на зимовім сріблі
Ім'я твоє, мила Надія.*

*Коли від осмути немає порад,
Зі мною лишається мрія,
І слід півзаметений кличе у сад,
І губи шепочуть: Надія.*

На відміну від Діденка Сосюра тричі був у шлюбі. Перша дружина Віра Берзіна подарувала йому двох синів, а він їй — вершину своєї інтимної лірики — вірш «Так ніхто не кохав». Душа поета на-

стільки була захоплена почуттям до цієї жінки, що йому здавалося, що воно — єдине за всю історію людства. Проте...

З другою дружиною Марією Даниловою (молодшою від поета на 12 років) Сосюра прожив 30 літ. Марія Гаврилівна також надихала свого чоловіка на створення значущих і вразливих віршів:

*І пісня в душі наростає і спіє,
Мов вирватись хоче нестримно на волю.
Весна вже прийшла, та дерева ще голі,
Й їлля наді мною шепоче: «Маріє».*

Проте, на превеликий жаль, і це сімейне життя зазнало чимало випробувань. Були в ньому злети і падіння (певний період вони були розлучені). Близькі до Сосюри його сучасники оцінюють життя Марії Гаврилівни з Володимиром Миколайовичем «бурхливо-скандальним». Подібних слів заслуговує і подружнє життя Василя Діденка з Надією Хоменко, хоча шлюб у них був не таким уже й тривалим.

Василь, як міг, піклувався про свою сім'ю, родину, над усе любив Івасика (це видно і з листів на Запоріжжя), присвячував дорогим людям свої поезії:

*Мені тепер далеко до Бочан
До Сігоря, до наших вуличан,
Та ручки звів до мене син Іван —
І я несу кирпате і смішне,
Як батько мій носив колись мене.
Твоїх пісень прочується луна,
А в тебе, мамо, зморшки й сивина,
Моя колиска — де тепер вона?
Бере дружина миле і смішне
Отак, як брала ти колись мене.
Спасибі, мамо, що навчила ти
Мене в житті любові й доброти.*

*Що гарно все уміла повісти
Про степу синь, про соняхів ряди,
Де ми росли з роси та із води.*

Але, як я вже згадував раніше, всяке було в сімейному житті поета. Про одне з таких «всяке» розповів Василь Діденко в листі до відповідального секретаря Житомирської обласної газети «Комсомольська зірка» Олексія Опанасюка. Подаю кілька речень з нього:

«Олексію, любий мій друже, редакторе з золотим серцем!

Я зараз сумний-сумний: учора, 8.3. незаслужено образив Надію Пилипівну (дружина Василя Діденка — В.Ф.) уже після великого вечора з випивкою (було чоловік 5 гостей, а я, як чорт, набрався). Тепер немає в мене аніяких шансів на розмир, принаймі на рік. Надя не пробаचाє поганого слова, яке вирвалося з моїх п'яних уст. Тепер мені хоч повісся — ой як невесело!..

Плачу собі нишком, та нічого змінити не можу. Отакий у мене характер дурний: тисячу раз буду золотий, а тисячу перший раз щось та встругну. Сумно мені, прикро-прикро за той викрик. Так мені боляче... Але ж не хочу завдати смуткові батькові й матері та сестрам і братові...

Було невесело й Сосюрі, як він образив Марію, а потім написав «За смугле золото пісень Прости мене, моя Маріє!» 9.3.69.Київ».*

*Ось рядки з цього вірша Володимира Сосюри:

Маріє! Золото! Кохана!
Моя любов! Красо моя!
Як плакав за тобою я,
Коли тебе образив п'яний.
Не буду більше я в житті
Себе доводить до нестями,
Щоб любі очі золоті
Не наливалися сльозами.

Варто сказати, що писати про схожість творчості і життя обох наших ліриків мені допомагає і те, що я мав щастя бачити і слухати Володимира Сосюру. Було це 1 березня 1954 року, коли він завітав до студентів Шевченкового університету. Тоді в актовій залі ми, в переважній більшості селяки, вперше побачили живого поета і довго не відпускали його.

Пам'ятаю, читав він тоді «Так ніхто не кохав», «Коли поїзд у даль загуркоче», «Червону зиму»... Востаннє підвівшись, Володимир Миколайович сказав: «А наостанок я прочитаю вам вірша, який завдав мені найбільше болю». І прочитав «Любіть Україну».*

Кожний твір поета глибоко западав у юні душі. Особливо співзвучним нам, тодішнім студентам столичного університету, був вірш «Любіть Україну», зокрема його рядки, звернені до молоді. Володимир Сосюра вірив, що доля України залежить від щирості любові до неї юнаків і дівчат:

*Юначе! Хай буде для неї твій сміх,
І сльози, і все до загину...
Не можна любити народів других,
Коли ти не любиш Вкраїни!..
Дівчино! Як небо її голубе,
Люби її кожну хвилину.
Коханий любить не захоче тебе,
Коли ти не любиш Вкраїну.
Любіть у труді, у коханні, в бою,
Як пісню, що лине зорею...*

*Справді, цей вірш, написаний у 1944 році, завдав Володимирові Сосюрі відчутного душевного болю та й, зрештою, вкоротив йому життя. Деякі критики звинуватили поета в тому, що в його вірші немає сучасної України, що він спотворив її життя, а тому під цим твором міг підписатися будь-хто з ворожого націоналістичного табору.

Вірш був заборонений для читачів, а його автор підданий нещадній критиці й суворому осуду. Він жив під загрозою арешту, яка зникла тільки зі смертю в 1953 році Сталіна.

*Всім серцем любіть Україну свою, —
І вічні ми будемо з нею!*

До цього хочу додати, що серед слухачів творів славетного поета було немало і тих, хто згодом став широко знаним у країні шістдесятником (прізвища окремих з них названі на початку цього матеріалу).

У моїй бібліотеці зберігається збірочка «Віршів» Володимира Сосюра з автографом як пам'ять про ту зустріч.

Як на мене, більшість поетів немає хисту читати свої вірші. У цьому списку і Володимир Сосюра. З його вуст вони звучали дещо монотонно, безбарвно. Василь же Діденко у цьому відношенні був набагато кращим: свої поезії він читав весело, радісно, з легким співочим речитативом. Складалося враження, що ми є свідками першого озвучення народженого у творчих муках вірша.

У поезіях Василя Діденка завжди наявна любов до всього живого на землі. Його інтимна лірика сповнена душевного тепла, неповторної молодості з радостями побачення й сумом розлуки. Кохання в нього чисте і земне:

*Летить журавлик понад житом,
Де хвиль зелених б'є прибій...
Давай, кохана, серцем пити
Настій духмяний степовий!*

А ще треба відзначити, що поезія Василя Діденка глибоко національна: у кращих його творах відчувається наслідування традицій української народної творчості, зокрема, тих колискових пісень, що їх у дитинстві наспівувала Василеві його мати:

*Співав пісні,
Оті, що мати научала,
Оті, що радості й жалі...
Тому й моїх пісень начало
Йде від народу, від землі.*

Василь Діденко був закоханий у багату мовну стихію рідного народу. Слово в його поезіях стоїть на своєму місці — воно вивірене, зважене. То результат копіткої творчої праці поета, який

*Немов чеканник той по міді,
Шукаю слово...
Немов у хащі мандрівник,
Збиваю в кров чоло й уста —
Шукаю слово...*

І нерідко продовжував шукати те єдине слово і після виходу книжок: у надісланих мені збірочках поезій рукою Василя зроблено не одну заміну окремих слів і навіть рядків. Так, у вірші, присвяченому Україні (збірка «Дзвонять конвалії», 1972), замість рядка *«теплий мак на снігу, де світанок світав»* Діденко вивів: *«цокотіння копит, грім, що волю вітав...»* То був час, коли йшли масові арешти патріотів рідного краю і до тієї волі-незалежності України було так ще далеко.

Ось ще один приклад шукання правильного слова, глибшої за змістом фрази. У листі до відповідального секретаря Михайлівської районної газети Федора Малиновського (Запорізька область) Василь Діденко писав: *«У першому номері журналу «Дніпро» за 1966 рік на четвертій сторінці надруковано нову пісню «Поме-реж мені, мила, сорочку». №3-й і 4-й рядок другої строфи слід читати так:*

*Щоб ішов молодим і веселим
Я з тобою в житті заодно.*

Буду вельми рад, коли Ви познайомите михайлівців із новою моєю піснею. Музика Степана Музиченка. З пошаною Василь Діденко.

1.02.1966 р.»

Ліризмом, простотою, фольклорними традиціями позначені образи, створені автором:

*Але очі твої незабутні — світлі очі
з блакитних озер.*

Або:

*Хай звисають коси русії, мов
достиглі колоски.*

Все у віршах цього поета дохідливе, зрозуміле, легко запам'ятовується, бо йде від щирого серця талановитої людини. Саме в цьому принада й сила творчості Василя Діденка.

Поет не тільки прекрасно знав українську мову, «яку виплекав у серці — і була та мова, як зоря» (це Діденків вислів), а й прискіпливо-ревно стежив за дотриманням її літературних норм іншими, особливо тими, хто пов'язав своє життя з рідним словом: поетам зауважував за невдало вжите слово, дикторам — за неправильний наголос.

Розповідають, що Василь інколи брав твори наших класиків Олесь Гончара, Павла Загребельного, Юрія Мушкетика і так їх вичитував, що на багатьох сторінках з'являлися його правки. А вже потім у приватних листах доброзичливо пояснював свої правки і ті майже завжди згоджувалися.

Я вже не говорю про правки доробку інших письменників, а також журналістів. Ось рядки з листа Василя Діденка до київської поетеси Любові Забашти щодо її збірки дитячих віршів «Пісня зеленого клину»: «У вірші про гриби чомусь відсутній (у третьому рядкові) підмет. Надруковано «У росі скупаємось». Потрібно було написати «Ми в росі скупаємось».

Вірш «Зимове» заслуговує на високу оцінку. І все ж у ньому є кілька невдалих місць. Остання строфа має свою незугарність (погана вимова на зламі двох перших рядків). Написано: «А коли натомимось — В хату до тепла!» Треба он що: «А коли втомилися — В хату...» (Тут язик не спотикається, фраза не застряє кісткою в горлі).

Кращого звучання варто добиватися і в таких випадках:

*Любимо ми бігати
Дерева валять...»*

А це з послання до запорізького поета і журналіста Миколи Лиходіда: «Колю! Ніколи не гнушайся майстра по настройці піаніно чи й мене — не тільки лірика, а й критика. «Роза ветров» — це норма, перевірена давно. А ти замість троянди, мальви, ружі лиш невкраїнське «роза» сподобав».

І наостанок порада Василя Діденка журналісту Антону Яворському, з яким він свого часу працював у редакції обласної газети «Запорізька правда»: «Домагайся легкого звучання фрази, щоб газетна стаття читалася майже так, як народна казка чи оповідання. Публіцистику свою оздоровляй літературним стилем, мовною точністю».

Але хочу сказати, що ці Василеві зауваження, зокрема й мені, були дружніми, тактовними. Я був за них щиро вдячний. І сьогодні вони є своєрідним нагадуванням, що рідне слово з уст працівника радіо і телебачення, а тим паче диктора, ведучого має бути еталоном грамотності. Його зауваження — то заклик до всіх нас ставитися до мови як до найціннішого скарбу українського народу.

У житті Василь Діденко був дуже схожим на свої вірші: добрим, щирим, безпосереднім. Він умів легко й невимушено знаходити мову з кожною людиною. І, взагалі, завжди і скрізь, де з'являвся Василь Діденко, панувало пошвавлення. Зі знайомими він вітався веселою усмішкою і радісно-голосним вигуком, як правило, піднімаючи вгору свої могутні руки. Неповороткий у рухах, вайлуватий, Василь і тут часто нагадував мені Володимира Сосюру, який уже в літах читав свої вірші зі сцени університетського клубу.

Хочу навести кілька рядків з його листа, які засвідчують сердечність, людяність поета. Лист датований 11 січня 1972 року:

«Добрий день, Васю-Васильку! Щиро дякую тобі за новорічний привіт, за листівку. Був я останнім часом дуже зайнятий сімейними справами — тому й не написав тобі ані рядка, й віршів не посилав, і з новим роком тебе привітати не встиг. Причина дуже поважна — в ніч з 6 на 7 грудня в мого рідного сина Івана було зафіксовано клінічну смерть (температура була 41,3). Але все добре обійшлося...

Одне фото (післяцілинне), де я з тобою на знімку, в мене збереглося, друге зберігає Симоненкова мати (йдеться про нашого тезку)...

(Хочу уточнити: в 1956 році у складі студентського загону ми два місяці працювали в радгоспі «Іскра» Жовтневого району Кустанайської області: Василь — вантажником, різноробочим, я — на соломокопнувачі, причіплювачем, за що одержали значки «За освоєння цілинних земель» — В.Ф.).

За останні два місяці я майже не ходив на літературні вечори. Був тільки на Сосюринім вечорі — 6 січня. Вечір пройшов гарно, але письменників-професіоналів у залі було негусто, переважали початківці — учасники традиційного січневого семінару школярів, що пробують свої сили в літературі. На закінчення вечора демонструвався кінофільм про Володимира Миколайовича за сценарієм його рідного сина Володі.

Пиши мені. Щиро тебе обнімаю».

Діденко сумував за отчим домом, земляками, волелюбно-козацьким запорізьким краєм, і при першій же нагоді приїздив сюди, а ще — завжди возвеличував його у своїх віршах:

*Запорізьке сонце тихо виграє,
Тут до плес дитинство бігало моє.
Запорізьке сонце — то любов моя,
Омива тут волю вітру течія.*

*Запорізьке сонце знову піднялось,
Побратало ріки — Вовчу, Дніпр і Рось.
Очерет у плавнях, камінь та вода
Про козацьку долю всім оповіда.*

Хочу відзначити ще одну рису Василю вдача: він ніколи — ні в убогі студентські роки, ні пізніше, коли вже мав деякий заробіток, не надавав значення своєму зовнішньому вигляду. В останній же період свого життя Діденко зовсім збайдужів до свого вбрання. Боляче вразив мене його зовнішній вигляд під час останнього нашого побачення в Запоріжжі влітку 1987 року: на Василя навіть озиралися перехожі, і мало хто з них знав, що то був творець краси, автор тринадцяти книжок прекрасних поезій про радість буття на цій землі, про ніжно-бентежне кохання... Немилосердна, тяжка нервова недуга та нехлюйське ставлення нашої влади до інтелігенції, а також байдужість оточуючих зовсім вибили поета з нормального ритму життя, позбавили елементарних людських умов у побуті.

Я був у його невеличкій київській кімнатці на колишній вулиці Постишева, 14 (це поруч з майданом Незалежності). Захаращена, з потрісканими стінами, вона, ця кімната, швидше нагадувала пристановище для бездомних, якби «не книжок хороших етажерка» і на ній знімок, на якому господар оселі і Володимир Сосюра.

Згодом до цього безладдя в кімнаті додалося найболючіше для Василя горе — вийшла з ладу електромережа. А як же записувати вірші в ці довгі зимові ночі? І поет запалює свічки, а коли вони закінчилися, прочиняє двері кімнати, щоб світло від коридорної лампи комунальної квартири падало на аркуші паперу, де він записує свою поезію, яка в усі часи була Діденкові єдиною незрадливою подругою, відрадою і, без перебільшення, смыслом його життя.

Тут доречно зауважити, що поет Василь Діденко, крім доброго слова наших класиків та літературознавців, не мав ніяких нагород від тодішньої влади. Це теж негативно позначилося на його матеріально-

му забезпеченні — письменники з відзнаками частіше друкувалися, їхні книги виходили більшими тиражами. Але, як справедливо відзначив у своїх роздумах про долю поета професор кафедри української преси Львівського національного університету імені Івана Франка Ігор Павлюк, «розмаїті премії і рейтинги — це добре, але це далеко не об'єктивний критерій. Саме тому часом славний за життя поет нікого, крім якогось занудного літературознавця, після смерті не цікавить. А буває і навпаки, ой, як буває...

Вершина слави поета, по-моєму, коли його вірш стає народною піснею. Справжній поет завжди має свою легенду, яка повинна зародитися ще за його життя і розвинути після переходу в інший світ... А легенда складається і з темного і зі світлого — як у дзеркало...»

Тяжко, дуже тяжко жилося Василеві в останні роки його життя. У цій складній ситуації він вирішив повернутися на запорізьку землю. Він і хату купив у Гуляйполі. Але я не впевнений, що тут поетові жилося б краще, що тут він знайшов би так потрібний йому душевний спокій. На підтвердження цієї думки наводжу рядки з листа Василевої землячки Анни Петрівни Задорожної:

«Шановні диктори Алла Морозова і Василь Федина. Слухала Вашу передачу про Василя Діденка і плакала — так жалко його. Пам'ятаю, у 1989 році він приїхав до Гуляйполя. Я тоді працювала на пошті. Василь кожного дня приходив до нас, писав багато листів. А ще читав вірші і багато розповідав — його важко було переслухати. Українською мовою дуже красиво говорив.

По радіо ви говорили, що Діденко хату купив у Гуляйполі. Яка там хата? Стара розвалюха, що заросла бур'яном.

А який Діденко тоді був? Просто жалко було на нього дивитися: туфлі рвані і штани теж. А ще запам'ятався він мені із брудним мішком на плечах, а в мішку — посилка. Йде він з цим мішком, а з нього сміються — ось, мовляв, письменник іде. А він брудний, невмитий і, мабуть, голодний. Бідний Вася.

Невже у нас і далі так буде продовжуватися? Ви правильно говорили в передачі, що наше життя нікому не потрібне. І наші таланти теж нікому не потрібні. Жалко мені Василя Діденка.

17 квітня 1995 року».

Надзвичайно важко пояснити, звідки бралася така жорстокість до хворої, безневинної людини. До того ж це не просто людина, а поет, який, як і легендарний Нестор Махно, прославив Гуляйполе і його мешканців на всю Україну та й увесь світ.

Про драматичний стан змученої тяжкою недугою, одинокої душі Василя Діденка (сім'я розпалася) свідчать останні його листи в рідне місто. В один день в одне помешкання два листи — до брата Віктора і його дружини Зіни:

«Вітю, брате мій рідний. Швидше їдь до мене, а то вмру. Нікому й спадщину віддати. Їдь. 30 березня 90 року. Василь. Київ».

«Добрий день, Зіно. Я вмираю. Будь ласка, приїдь до мене разом з братом і своїми синами. Спізнитися на день-два і мою квартиру застанете пустою. Я хочу передати оце господарство, віддати документи і ключі на гуляйпільську хату. Але головне — Київ.

До побачення. Василь. 30 березня 90 року. Прибувайте негайно хоч на день.

Поховайте мене в Гуляйполі».

Так сталося, що передсмертна мольба Василя Діденка ніким не була почута:

Людині важко жити самотою,

Життя без друзів — що то за життя?

13 квітня 1990 року Василя Діденка не стало — він наклав на себе руки. Поховали його на київському Північному кладовищі, що знаходиться майже за 50 кілометрів від столиці в селі Рожевці Броварського району.

Через кілька років після похорону я з болем і гіркотою прочитав у «Літературній Україні» замітку, де були такі рядки: *«Поміж упорядкованих, з пам'ятниками могил впадає в око сиротливий горбик сірого піску зі стандартною в узголів'ї табличкою, на якій чорною фарбою написано: «Діденко Василь Іванович, 53 года». І все. А він же так добре знав українську мову, любив її, чисто говорив і писав нею! І Україну свою любив, як матір, прославляв її у своїх віршах...»*

Нині з'явилося немало спогадів про поета Василя Діденка. Їхні автори, особливо київські, часом хваляться своєю дружбою з покійним. Та при читанні цих спогадів нерідко виникає сумнів щодо справжньої широти тієї дружби. Думається, що не було б такого трагічного кінця життєвого шляху поета, якби в ті кризові дні його змучена душа відчула підтримку теплої руки хоча б одного його вірного друга.

Знову дивлюся на знімок 1956 року, на якому Діденко з університетськими товаришами. У Василя було їх багато... Проте зараз я не хочу ні на кого, боронь Боже, кинути тінь, бо знаю, як непросто жити в цьому розхристаному світі — нас завжди заїдають будні невлаштованого життя. І, може, саме тому ота поміч, ота підтримка, що так необхідні були Василю в ті тяжкі весняні дні, відклалися на потім, на кращі часи. А те «потім» — запізнилося...

Прости нам усім, Василю, за нашу байдужість!

І тут хочу сказати ось таке: я не був дуже близькою для Діденка людиною. Просто так склалося, що впродовж трьох з половиною десятиліть ми перебували в досить теплих стосунках. І, мабуть, насамперед тому, що невдовзі після закінчення університету я пов'язав свою долю з рідною Діденкові запорізькою землею. До того ж працював у засобі масової інформації.

Хто ж із запоріжців був для Василя найближчою людиною, вірним побратимом? Це Микола Лиходід, теж відомий наш поет і

журналіст. У них була давня і, головне, справжня дружба. У 1962 році на весіллі Миколи і Людмили у селі нареченої Василь був єдиним з редакції газети «Комсомолец Запоріжжя», де хлопці тоді працювали. Саме в їхній оселі він постійно знаходив гостинність, затишок і душевний спокій, особливо в останні роки, коли в силу різних обставин Діденко залишився сам на сам зі своєю тяжкою хворобою. Тут його завжди нагодують, обігріють. А ще за нічні години Людмила Григорівна встигала випрати і випрасувати сяку-такую одяжину гостя зі столиці.

Між Діденком і Лиходідом були, можна сказати, зразково-дружні стосунки. І, напевно, є якийсь смисл у тому, що обидва ці талановиті поети із запорізької землі відійшли у Вічність майже в одному віці: Діденкові було 53 роки і два місяці, Лиходід не дожив двох місяців до 53. Не знаю, чи була в Миколи після смерті Василя рівнозначно близька йому людина. Мабуть, не було, бо:

*Друга хочеться. Де ти, друже,
найвірніший за всі літа...
Хай плече твоє буде не дуже,
та щоб віра у тебе — свята.
Друга хочеться...*

Про лист-заповіт Василя Діденка «Поховайте мене в Гуляйполі» я дізнався з книги криворізького письменника Григорія Гусейнова «Незаймані сніги» (1993 р.).

На Запоріжжі отой крик душі нашого земляка вперше був обнародований 17 квітня 1995 року в передачі обласного радіо «Співуче серце Василя». Я вважав своїм обов'язком посприяти виконанню цього заповіту прекрасного поета і, найголовніше, близької мені людини.

У листах-відгуках радіослухачі підтримали ідею перевезти прах поета до рідної землі, гідно вшанувати його пам'ять — їм було боляче, що ось така талановита людина похована далеко від столиці і його маленька сиротлива могилка загубилася на тому кладовищі.

Рядки з листа Ольги Ковальчук з смт Михайлівки: «Пам'ятаю Василя Діденка молодим, життєрадісним на зустрічі з читачами в нашому райцентрі в дні «Поетичного травня» приблизно у 1962–1963 роках. То був справді талановитий національний поет... Жахливо, що він, співець гуляйпільської землі, так казенно похований, лежить, як якийсь бомж.

Залишається тільки сподіватися, що після цієї радіопередачі Спілка письменників, керівництво Гуляйпільського району, рідні Василя Івановича знайдуть можливість перевезти його прах і поховати в рідній його землі. А що можу я? Тільки те, що замовлю панахиду на помин його душі. Мир праху його. І світла пам'ять імені його».

Закономірно, мене цікавила думка його рідних і керівників району щодо перепоховання праху Василя Діденка. З цією метою вийшов до Гуляйполя, зустрівся з його рідним братом Віктором. У розмові зі мною він сказав:

— Я ховав Василя. Мені дуже хотілося виконати заповіт брата, але в мене тоді не було для цього грошей... Я і рідна сестра Галя, і двоюрідні сестри, і наші тітки бажаємо, щоб Василь був похований на рідній землі, де лежать наші мати, батько, рідний брат Ваня.

На жаль, 1995 року через економічні негаразди та бюрократичні перешкоди не вдалося виконати заповіт Діденка... Пригадується, як шукалися розуміння і підтримка у кабінетах чиновників обласної влади.

Разом з братом поета Віктором завітали ми до Воловика В.І., якого 16 вересня того ж 1995 року Президент України Леонід Кучма призначив заступником голови Запорізької обласної державної адміністрації. Нагадаємо, що до проголошення Незалежності України Віталій Воловик, який упродовж тривалого часу завідував відділом агітації і пропаганди обкому Компартії України, за визна-

ченням відомого київського журналіста Віталія Абліцова, «каленим железом выжигал национализм»...

Почувши про мету нашого до нього приходу, Віталій Іванович почав пояснювати, наскільки складна і вартісна ця справа — перепоховання. Тим більше у час, коли будеться нова країна. З деякими словами чиновника ми згоджувалися. Проте, коли Віталій Воловик сердито кинув фразу «Ви ж хотіли незалежності України...», ми вийшли з його кабінету.

То вже згодом ідею перепоховати прах Василя підтримали гуляйпільська районна влада (Ігор Бірюков, Євген Коровка), Спілка письменників України (Олександр Михайлюта, Микола Сом, Олесь Лупій), місцевий підприємець Олександр Дудка і, найголовніше, народний депутат України Анатолій Єрмак (земля йому пухом!).

Спочатку він та ще 11 народних обранців направили листи на адресу прем'єр-міністра країни та ряду інших організацій із проханням про виділення коштів на перевезення праху поета та вшанування його пам'яті. Але відповідь була невтішною — на таке коштів немає.

Тоді у Гуляйполі при громадському об'єднанні «Жіноча рада» (Т. Кульбашна) створюється фонд пам'яті Василя Діденка, у банку «Україна» відкривається спеціальний рахунок для благодійних внесків. Важко збиралися ці кошти, бо скрізь злидні, матеріальна скрута... Та не хлібом єдиним живуть люди. Особливо постаралися учні та вчителі шкіл Гуляйпільського району...

І ось, нарешті, 25 червня 1997 року Василь Діденко навечно повернувся до своїх рідних, друзів дитинства, до своїх земляків і оспіваного у його віршах містечка:

*Добрий день, Гуляйполе натхненне,
І чолом вам, любі земляки.*

Наступного дня, незважаючи на літню спеку, на Сігорянському цвинтарі біля труни з прахом поета зібралось багато гуляйпіль-

ців. Приїхали вшанувати пам'ять свого колеги письменники і журналісти з Києва та обласного центру.

Промовці на мітингу говорили про Василя Діденка як про самотнього лірика, справжнього патріота України, як про людину з прекрасною душею, чутливим до чужої біди серцем.

Григорій Лютий, поет: *«Я не був би, очевидно, поетом, якби не Василь Діденко. Він допоміг мені і через мене багато кому. Ця естафета духовності і зараз тягнеться в Гуляйпільському районі».*

Олександр Михайлюта, письменник: *«Гуляйполе народило Василя Діденка, а він народив пісню «На долині туман», яку знають і люблять не тільки в Україні, а й у всьому світі. Гуляйполе і «На долині туман» — це єдине ціле».*

Петро Засенко, київський поет, Діденків однокурсник:

*«Як Прометей не вмер від ран,
Не вмер і мова — гарна зроду.
Я не останній з могікан,
Я — син великого народу.»*

Василь Діденко мав право так заявити перед усіма нами. Він сповідав і жив так, як судилося поетові з відвертою щирою душею, покликаною нести людям лише добро. В його душі завжди жила надія на вільну, незалежну Україну. Його слова, його думи і його болі залишаються з нами. Василь Діденко належить не тільки гуляйпільській землі, не тільки вам, дорогі його земляки, — він належить усій Україні, всьому українському народові».

Своєрідним продовженням виступів побратимів Василя Діденка, шанувальників його творчості є лист до редакції обласного радіо Лідії Павлівни Сироватченко, яка була сусідкою батьків поета:

«У грудні 1960 року тяжко захворіла моя 10-місячна донька. Так трапилося, що в той час ніхто з рідних не зміг сходити

в аптеку сусіднього села за потрібними ліками. Вийшла я пізно ввечері на вулицю і плачу — може, хтось зустрінеться, допоможе... Аж ось підходить до мене Васько Діденко, який приїхав до батьків. Розповіла я йому про своє горе — Васько віддав мені свій пакет з газетами і книгами і побіг у село за 5 кілометрів. За годину-півтори так потрібні ліки були в нашій господі... У Василя в серці було добро.

То вже значно пізніше, коли пісню Василя Діденка співала вся Україна, її автор приїхав додому, на диво, гарно зодягненим, усміхненим. Ішов він рідною вулицею, зупинявся біля Міхневичів, Лавриненків, Клименків, Якименків, Сироватків, у яких росли дівчатка 5—7 років, і з бентежною гордістю говорив батькам, що в тій пісні їхнє дівча по стежині ішло:

За дівчам тим і я,
За дівчам тим і я ступав,
Бо в долині туман,
Бо в долині туман розтав...

Зараз моїй доньці 37 років. Живе вона в Дніпропетровську. Влітку минулого року донька приїжджала у відпустку в Гуляйполе і вперше поклала квіти на могилу Василя Івановича, який врятував їй життя. Доземний уклін усім, хто взяв участь у перевезенні його праху в рідну землю».

Виконання заповіту Василя Діденка «Поховайте мене в Гуляйполі» ми навіки утвердили себе на своїй землі, усвідомивши, що ніщо не витравить з наших душ почуття любові до рідного слова, літератури і мистецтва, любові до національної духовності.

Пам'ять... На неї має право кожна людина. Я вже не говорю про тих, хто залишив в історії культури рідного народу помітний слід.

Для увічнення пам'яті відомого українського поета сесія Гуляйпільської районної ради в 1997 році присвоїла ім'я Василя Діденка

центральної районної бібліотеці. На будинку, в якому він народився і жив, відкрито меморіальну дошку.

З 10 вересня 1998 року ім'я Василя Діденка носить Ширмівська середня школа Погребищенського району Вінницької області, яку свого часу закінчив майбутній поет.

Згідно з рішенням Запорізької міської ради від 19 лютого 2016 року, вулицю ім. Боженка в Шевченківському районі перейменовано на вулицю ім. Василя Діденка.

Пам'ять про талановитого нашого земляка, славнозвісного національного лірика зберігатиметься вічно в серцях українського народу.

Василь ФЕДИНА,
диктор Запорізького обласного радіо (1961–2002 рр.),
заслужений працівник культури України

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

«ЗАЦВІТАЙ, КАЛИНО» (1957)

Школярські дні

Школярські дні не раз я пригадаю,
Найкращі дні щасливої пори...
І переходи з хлопцями по гаю...
І піонерські радісні костри.

І ті шумливі клени біля школи,
Де я дівча несміливо кохав.
І наші дружні матчі з волейбола.
І той дзвінок, що нас до класу звав.

З учителем ми часто говорили,
Яку в житті нам вибрати з доріг...
Дитинство любе! Ти не відшуміло,
Тебе в піснях і в серці я зберіг.

Школярські дні не раз я пригадаю,
Найкращі дні щасливої пори...
І переходи з хлопцями по гаю...
І піонерські радісні костри...

Зацвітай, калино

Миколі Сому

Зацвітай, молода калино,
Серед тихого повесіння.
Чиста хвиля до тебе плине,
Обмиває твоє коріння.

Ці ж тобі од вітрів не ламатись,
Білим цвітом шуміти над світом.
Соків свіжих в землі набиратись,
В осінь зрілістю пламеніти.

Неподоланому народу,
Україні моїй солов'їній
Над каміння, над сині води
Ти про щастя шуми, калино!

* * *

«Знову заходу крила червоні
Тихий вечір над гаєм підніс...»
Я писав тобі пісню в вагоні
Під ритмічний перестук коліс.

Я не знаю, в яким інституті
Ти навчалась і вчишся тепер,
Але очі твої незабуті, —
Світлі очі з блакиттям озер.

Ти мені ще напишеш, можливо,
Про ту пісню під ритми коліс.
Тільки я неспокійний, мрійливий
За тобою нудьгую до сліз.

Підборіддям зіпрусь на долоні:
Чом же звістки від тебе нема?
А на заході крила червоні
Тихий вечір над гаєм здійма.

* * *

На землю яблука рум'яні
Скида розгойдане гілля.
В легкому сизому тумані
Біліє гречка звіддала.

Степ дише теплою ріллею
І ароматом буйних трав.
Простую рідною землею,
Яку навіки покохав.

* * *

Край городу вишні білі
Наробили заметілі —
Розметали пелюстки...
Через трави буйнохвилі
Бджоли мчать золотокрилі
До манливої ріки.

Я беру в долоню гілку,
А вона: «Пусти, Васильку»,
Ніби шепче поміж трав.
...І співає десь сопілка
Про дівчину-перепілку
Ту, що вітер цілував.

Косинка

Мойї сестрици

По житах і молочаї
Ми ходили аж до гаю.

І розплакалась Галинка:
Загубилася косинка.

Я зриваю світлі маки:
«Перестань, Галинко, плакати».

Сплетемо вінки червоні —
Й будеш ти мов у короні.

А в житах чи в молочаї
Я косинку відшукаю».

Я знову у гаю

Стежками, якими ходив я до школи,
Ввиходжу й сьогодні у сутінь дубів.
Повітря пахуче. Ніде і ніколи
Повітря такого грудьми я не пив.

О любий мій гаю, тебе я кохаю,
А ти мені стелеш до ніг килими.
Усе, що забуто, усе пригадаю,
Шуми, зелен-гаю, шуми!

Тут з хлопцями гнізд я шукав голубиних,
Не знаючи інших принадніших справ.
А там он, під дубом, уперше Галині,
Коханій Галині про щастя шептав.

О любий мій гаю, тебе я кохаю,
А ти мені стелеш до ніг килими.
Усе, що забуто, усе пригадаю,
Шуми, зелен-гаю, шуми!

Воркує голубка на гіллі старому,
Колишуться тихо листки вирізні.
Жива прохолода розвіяла втому,
І любо до болю співати мені,

О любий мій гаю, тебе я кохаю,
А ти мені стелеш до ніг килими.
Усе, що забуто, усе пригадаю,
Шуми, зелен-гаю, шуми!

* * *

Відчувши в серці світлу знаду
У теплий вечір навесні,
Я йшов з коханням до левади
Стрічати зорі вогняні.

Дощем оббиту білу хату
Ковтала ночі сива мла.
Вечеряти гукала мати
І молоко з хліва несла.

Густим настоєм полиновим
Воно так віяло мені.
Ховав я вірші в стіл дубовий,
Пив молоко. Співав пісні.

Оті, що мати научала,
Оті, де радощі й жалі...
Тому й моїх пісень начала
Йдуть від народу, від землі.

Дитинство

Мене в дитинстві мало вабив
Веселий щебет солов'їв,
І я грудками бити жаби
До річки з хлопцями ходив.

Чорнило з буряків червоних
Зробити в матері прохав.

Та, кулі вийнявши з патронів,
У плитку порох висипав.

А капсулями ми стріляли,
Забивши гільзи у пеньок...
І клали в школі цвіт конвалій
Білявій Ніні в табельок.

З фронтів трикутники прим'яті
Ішли по пошті польовій.
І я на сонці біля хати
Читав їх матері своїй...

Гриміли травня дужі громи,
А ми всміхалися, малі,
Батьків чекаючи додому
На визволеній вже землі...

І от зросли, і у солдати
Йдемо, змужнілі по війні...
Покличе Ніну в гості мати
І перший лист пошле мені.

Клечання свіжого у лузі
Обвішать сволок налама...
І скаже вчителям і друзям:
Про сина дбала не дарма.

Дівчині з міста

І вулиця й будинок одинадцять,
Що я забути досі не зумів,
Біля комбайна знов мені насняться
Під тихий розшум стиглих колосків.

Погоничі гукатимуть додому,
Полинний дух нестимуть вітерці,
Я спатиму, зарившись у солому,
Затисши зошит з віршами в руці.

Не буде місяць бачити звисока,
Що в солідол замащені штани.
Лиш батько мій спокійним, звичним кроком
Підійде й скаже: «Що ж, ростуть сини».

Просіє ніч з долоні зорі чисті,
І поле тиша обійме крилом.
У сні я нудьгуватиму за містом,
Як нудьгував у місті за селом.

* * *

Десть там з вишні край загати
Пада цвіт у картоплі.
Десть там мати вийшла з хати
В Старостинцях у селі.

Десть там мати вийшла з хати
В Старостинцях у селі.

Йде сінце на луг згрібати,
На плечі несе граблі.

Голуби сидять на кладці,
З річки жаби: кум та кум.
І вона в хорошій згадці
Забуває всякий сум.

Знає: син приїде скоро
Від трамваїв і від площ
Під зелені осокори,
Під сільський краплистий дощ.

У сорочці, з льону тканий,
Піде з нею на жнива...
І дочці своїй Мар'яні
Може, скаже голова,
Що, мовляв, той білочубий
Не із гірших у селі...

Я ж її уже голубив
При черемховім гіллі.

Я ж ходив уже із нею
Рвати маки у жита.
І тепер вона зорею
В моїм серці розцвіта...

Десть там з вишні край загати
Пада цвіт у картоплі.
Десть там мати вийшла з хати
В Старостинцях у селі.

* * *

Над яругою вишні зелені,
А на вишнях дзвінкі солов'ї...
Вмить вихоплюю руку з кишені —
Добрий день, Старостинці мої!

Добрий день!.. Біля хати криниця
І картопля, що біло цвіте,
Сірий ганок, і сіна копиця,
І дитинство братів золоте!

Вересень

Коричньові убрання для каштанів
Здіймає осінь з власного плеча.
І в першокурсниць усміхах рум'яних
Моєму серцю сонця позича.

По бруку йду чітким і гордим кроком,
Несу чуття, дорожчі всіх скарбів.
Шевченків вуз! Спасибі за неспокій.
Тебе, як син, на вік я полюбив.

* * *

Одбіли конвалії в травах
Над потоком в дубовім гаю...
Знову жита зеленого лава
Віє солодко в душу мою.

Я люблю й розлюбити не можу
Ці поля, що так ніжно шумлять.
Лиш надвечір піду од волошок
Пасажирські вагони стрічать.

Будуть смолами пахнути шпали,
І летітиме щебінь з-під ніг...
Сяду в поїзд...
Ех, далі, ви, далі,
В голубому розгоні доріг.

За Козятин, Попельню і Фастів
Аж до Києва ритми коліс...
Хто pomoже на ноти покласти
Розмаїте шептання беріз?

Де Софії прадавньої мурі
І де хвиля Дніпрова дзвінка,
Я у гості піду до Сосюри,
Що, можливо, мене й не чека.

У сорочці, що мати пошила
Й розмірежила в квіти ясні,
Стану так: «Молода ми ще сила...
Ваше слово потрібне мені.

Я у місто прийшов од волошок,
Од вітрів соковитих в степу.
І тому по-синівськи вас прошу:
Оцініть мою пісню скупу».

На прощання промовлю: «Спасибі.
Я, без сумніву, йтиму вперед».
...Сниться,ниться в зеленому хлібі
Український славетний поет.

* * *

Солов'ї, вишивані у «хрестик»
На цупкім селянськiм рушнику...
Дід Семен мене казками пестить
Під зозулі лагідне «ку-ку».

І малий Телесик, і Лисичка,
Ви запали в серця глибину...
В дідуся була хороша звичка
Повідати мудру дивину.

Та помер він ще у сорок сьомім,
Спить і спить під голубим хрестом.
На могилу, лиш мені відому,
Я кладу барвінок із бузком.

Солов'ї, вишивані у «хрестик»,
Червоніють в хаті на стіні...
Мій дідусь мене казками пестив,
Я йому присвячую пісні.

* * *

Летить журавлик понад житом,
Де хвиль зелених б'є прибії...
Наділа ти з волошок звитий
Віночок ніжний, голубий.

Співучий вітер вибігає
На схили з затишних долин...
Щасливі ми, бо ще не знаєм,
Який гіркий розлук полин.

Чого сюди поміж колосся
Ми вдвох з тобою забрели? —
Щоб щастя в груди полилося,
Щоб очі радістю цвіли.

Летить журавлик понад житом.
Де хвиль зелених б'є прибії...
Давай, кохана, серцем пити
Настій духмяний степовий!

Дівчина

Я в пахучім житі вишукав
Юне щастя по весні —
В білім платті, наче вишенька,
Стрїлась дівчина мені.

Не казала ще матуся їй
Вишивати рушники,

Хоч звисають коси русії,
Мов достиглі колоски.

«Ох же й світ, який хороший ти,
Ох же й небо — світлий сад»,
Пригорта до серця зошити,
А із ними й атестат.

Я іду до неї в маєчці,
Загорілий, молодий,
І жита переливаються,
Наче радості прибії.

* * *

Ой, захлюпай дібровою, вітер,
І навій мені пахощів трав...
Хочу знов до грудей притулити
Чорні коси, які цілував.

Хочу знову голубку почути
На зеленому дубі старім...
Де ти бродиш, любов незабута?..
Давню пісню разом повторім!

Йду... А осінь листки обриває,
Стеле ковдру барвисту до ніг.
Ти, напевно, мене виглядаєш:
Я вернуся з далеких доріг.

Принесу тобі жару калини
Й багрецю надросянських дубів.
Не журися ж дарма біля тину!
Я люблю, як раніше любив.

Дівоча

Не хвались гарячою гвоздикою,
Не даруй в тишині...
Журавлі розлуку прокурликають
І тобі, і мені.

Ну, чому ведеш бровами чорними?
Не веди, не моргай.
Хвилі трав ногами перегорнемо
Підем в гай, дальній гай.

А для повної чуттів гармонії
Ти візьми — поцілуй...
Лиш гвоздики в'ялої червоної
Не даруй, не даруй.

* * *

Ми ходили удвох по васильки,
Ми впивалися шумом вітрів.
Де ж узяти снаги мені стільки,
Щоб у пісні твій образ розцвів?

Бачу знов розрум'янені щоки,
Очі сині, хороші такі...
Море жита, зелене, широке...
Буйні хвилі тугих колосків.

Хоч не можна любов передати
У пісенному слові простім, —
Вона світла, на щирість багата,
Буде квітнути в серці моїм.

Виший сорочку мені, кохана...

Виший сорочку мені, кохана,
Ніжним узором з синіх Карпат.
Хай вона вся до грудей пристане
Щастям весняним, холодом м'ят.

Там, де над плаєм крута смерічка,
Там, де водиця хлюпле з-під скель,
Буду гостить у Дмитра Павличка,
Друга мого з гірських осель.

Він прочита мені вірші гарячі —
Ті, що любов і ненависть в них,
Ті, що його непокірну вдачу
Добре відбили в ритмах живих.

Може, спита, чи люблю я гори,
Як Верховина його мені.
Скажуть про все це твої узори,
Вишиті синню на полотні.

* * *

Дальня зірка прозеленню бризка
На пшеничну гриву золоту...
В косаря весела трактористка
Підхопила пісню на льоту.

Хай пробачать подруги-дівчата,
Що схотіла хлопця в них відбити.
Якщо разом пісня розпочата,
Легше в світі жити і любити.

Дівчині

Стрілись ми іще позаторік —
На добро чи на біду?
Я ж кажу й сьогодні матері,
Що до вишеньки іду.

А вона мені: «Ой, лишенько!
Та чи ж важко зрозуміть,
Чи то дівчина, чи вишенька
Над криницею стоїть?!»

* * *

Я в Ширмівці знову, де вчився в десятім,
Де юну Таїсу несміло кохав...
Спинилась берізка в зеленому платті
І бризка росю мені на рукав.

Солодкого суму не вчив лікувати
Ніхто ні у школі, ні в вузі мене...
З-за хвіртки нової іде її мати
І так, не впізнавши, мабуть, промине.

Стою на дорозі... Вовтузяться радо
Над першим зерном горобці у пилу.

А липи цвітіння на кучері пада —
І я усміхаюсь дзвінкому селу...

Я в Ширмівці знову, де вчився в десятім,
Де юну Таїсу несміло кохав...
Спинилась берізка в зеленому платті
І бризка рососою мені на рукав.

* * *

Впали зорі на долину
В білі хвилі течії.
Коло броду, коло млину
Заколисують калину
Срібномовні солов'ї.

Чом не вийшла, чом не стала,
Не спинилася між трав?..
Чи тебе, як цвіт ламала
І до мене вийти мала,
Соловей заколивав?!

Чекаю суджену

Опадає із жасмину
В тиху воду свіжий цвіт.
Хто сказав, що не зустріну
Ту, що знав я стільки літ?

Все здається: прийде знову,
Прийде суджена сюди,

Коли я знайду підкову
Біля тихої води.

Русий чуб мені погладить,
В очі любо зазирне,
Буде цвітом-білопадом
Запорошувать мене.

* * *

Віддзвеніли підковами коні,
Пронеслись по кленових мостах...
Сипле серпня пахуча долоня
Чорнобривці на в'їжджений шлях.

По вівсяній стерні неколючій
Побіжу я в обійми калин.
Не за кіньми сьогодні я скучив,
А за тим, що було між долин.

Ти давно відгуляла весілля,
І сини вже твої немалі.
Я ж і досі не викопав зілля,
Щоб, як ліки, здалось на жалі.

Віддзвеніли підковами коні,
Пронеслись по кленових мостах.
Сипле серпня пахуча долоня
Чорнобривці на в'їжджений шлях

* * *

Весняний грім колише небо,
Дощем сивіє далина.
А свіжий вітер мчить із степу,
Мені сорочку напина.

По рівчаках і по калюжах
Бреде весела дівтора
Й зелені зав'язі із груші
У мокрі пригорщі збира.

На щастя їй веселка в небі
Барвисте лоно вигина,
А свіжий вітер мчить із степу,
Мені сорочку напина.

Сонет

Присохла, мабуть, в хатньому теплі
Принесена сестрою рута-м'ята.
Й рожеве листя пада на загату,
Бо вересень проходить по землі.

І потяглись високі журавлі
Над лісом золотисто-багруватим.
І, до весіль готуючись, дівчата
Вже короваї місяць на столі.

О люба осінь в дальньому селі!
Тебе я знову хочу зустрічати.
І вас, мої ровесниці малі,

Що так співали, ніби солов'ята.
І вересень в оранжовій імлі,
І на стіні сухі пучечки м'яти.

* * *

Красується-квітує жито в полі,
Зелені хвилі вітер нагина.
Біля села замріялись тополі,
Дощем умита синя далина.

Мене пахуче літо пригощає
П'янким настоєм жита й чебреців,
Стою край шляху в жовтім молочаї,
Не начаруюсь шумом колосків.

* * *

Ой на білому камені
Дві ліщинові гілки,
Що дівчатами ламані
Під зітхання сопілки.

Ніччю ламані
І загублені...
Бо дівчата йшли
Вже полюблені.

* * *

Здіймають куряву корови,
Що повертаються з полів.
І вечір запахи медові
В повітрі теплому розлив.

Гілля акації біляве
Хитають хвилі вітрові,
Біжать у поле й шепеляво
Про щось нашіптують траві.

І сходить місяць круторогий,
Холодне сяєво ллючи...
Спочити хочуть руки й ноги...
«Пугу-пугу», — кричать сичі.

Літо

Солов'ї в калині віддзвеніли,
Свіже літо в вікна загляда.
«Добрий ранок! Ягоди доспіли!» —
Гне гілки черешня молода.

«Гулі-гулі», зернами зі жмені
Манить братік сизих голубів...
З ним піду я по стежках зелених
На луги, що змалку полюбив.

Гріє сонце тихе та ласкаве,
П'єм солодку воду із криниць...

На суху розкидану отаву
Залюбки попадаємо ниць.

Потім — річка, хвилі і каміння
Та весела гола дівтора...
Віддзвеніли солов'ї в калині,
Здрастуй, літа лагідна пора!

* * *

Відлуння йде по гаю
Зозулі голоском.
Я квітів начіпляю
Вгорі над козирком.

Черпатиму душею
Напої вітряні.
Із рідною землею
Так хороше мені!

«ПІД ЗОРЯМИ ЯСНИМИ» (1961)

Запоріжжя

Запоріжжя не спить... Мерехтять світляками квартали.
Над мартенами заграв багряна пливе каламуть.
Біловіті сади у вечірній пітьмі не розтали,
Надять очі і слух — подивіться, почуйте: цвітуть.

Запоріжжя не спить... Над будинками полиски сині —
Дужоплечий електрик на мурі метали єдна.
Сивобруку панель помережили промені й тіні,
Будівничі проходять по ній. Будівничі й весна.

Бур'яни, та яри, та низенькі похилені хати,
І той місяць сумний над зажуреним морем голів —
Це вже зникло, мов сон... До бетонно-крицевої гаті
Плине вулиць роздолля у сяйві золотистих вогнів.

Барвний бакен зрина з-над дніпрової дужої хвилі,
Вільна пісня встає про новітні звитяжні літа.
Поїзди цокотять, і гудуть літаки зорекрилі.
Запоріжжя не спить... Запоріжжя не в сні вироста.

Сурмач

А. С. Малишкови

Він прийшов, натруджений походами,
Портупею скинув із плеча.
Рідна річка голубими бродами
Привітала з бою сурмача.

І сказало сонечко: — Заблискаю!
І сказала вишня: — Зацвіту!
А земля привиділась колискою,
Що гойдає щастя й доброту.

І слова, ромашкою заклечані,
Поміж люди серце понесло,
Усміхнувшись Києву й Донеччині,
Звеселивши Черемош і Псло.

І в студентській світлій аудиторії
Ведемо розмови ми палкі
Не про давні мандри та історії —
Про його поезії дзвінки.

Гомонять громи із явориною,
А слова чарують цілий світ
Золотою нашою Вкраїною,
Лебединим летом наших літ.

Він прийшов, натруджений походами,
Портупею скинув із плеча.
Рідна земле! Синню — небозводами
Уставай із пісні сурмача.

* * *

Я радий, що в дні негоди
Ворог не окрав
Леонтовича мелодій,
Рильського октав,
Що зухвалому заброді
Ти, мій велете-народе,
Шлях перетинав.

Поле битов переорано,
Колос повен сил.
Не клювати більше воронам
Наших дужих тіл.
Сонцем далеч розпрозорено.
Гей, живи ти, рідна стороно,
З братніми навкіл!

Чуєш: пісня солов'їно,
Як весна бую.
З нею в тебе щохвилинно
Віритиму я,
Дам синам тебе у віно,
Україно, Україно —
Доленько моя!

* * *

Біля воріт весільні коні,
У гривах китиці червоні,
Мажорить міддю листя клена,
Гримлять тарелі, бубон б'є.
І хоче плакати наречена,
Та чорнобривець не дає.

* * *

Скоро осінь... Та що в тім лихого?
Я ж бо серцем іще не холов.
Зелен-хмелем пропахлі дороги
У твій дім приведуть мене знов.

Я в наївно-хлоп'ячій покорі
Над тобою обличчя схилю.
А у вікна дуби чорнокорі
Нашумлять нам бентежне «люблю».

Скоро осінь... Незлобно і тихо
Привітаймо сьогодні її.
Ці ж вона по-весняному диха
На дороги твої і мої.

* * *

Пройшла тонкоброва чаклунка,
Ні чебру, ні маків не рве.
Гуде поїздами чавунка,
І жито, як море, пливе.

Пройшла... Одхиталися кроки.
Коса даленіє і спів...
А я, наче в давнії роки,
Душею вогнисто зацвів.

Помереж мені, мила, сорочку

Помереж мені, мила, сорочку
У червоні і чорні квітки,
Щоб сплелися у щастя віночку
Наші долі на довгі роки.

Щоб мене і барвінком, і хмелем
Заклечало просте полотно.
Щоб мені молодим і веселим
Йти з тобою в житті заодно.

Щоб ніяка мальована зваба
Не затьмила твого ім'я,
Щоб і в жовтні, подібно до граба,
Кликав барвами провесінь я.

Щоб у мові твоїй і розмові
Мені голос твій солодко пах.

Щоб жаріли зірки малинові
На свайбових твоїх рушниках.

Помереж мені, мила, сорочку
У червоні і чорні квітки,
Щоб сплелися у щастя віночку
Наші долі на довгі роки.

* * *

Чи тому, що ти збирала
Полуниці лісові,
Чи тому, що ти зривала
В житі квіти польові,
Хочу я, щоб цілувала
Ти мене у сон-траві.

Хочу я, щоб говорила
Ти про молодість мені,
Що хмелила-захмелила
Нам чуття на довгі дні,
Хочу я, щоб ти навчила
Пити радощі земні.

Мати

І народила. Й сповила. І слово
Навчила мовити. І напуття
Дала мені, щоб я своє життя
Не збур'янив, а скрасив колосково.

Матусенько! Мої вже старости
Заводять нині про сумне й веселе.
Пливуть згадки. І хтось говорить: «Леле!
Невже це справді посивіла ти?»

То все пусте, що вороття не буде
Літам, які вже зникли вдалині.
Про тебе той ніколи не забуде,

Кого ти по стежках і по стерні
Проносила й казала: «Бачте, люди,
Мале, а вже всміхається мені».

Батько

Я задивлявся на руки мозолясті,
Коли з села на станцію ішов.
Але не смів до них свою любов
Укласти в слово. Гірше від напасти

Хвальби не терпить він. Та знов і знов
І оре, й сіє; і думки вихрясті
В болючій скруті і в жаданім щасті
Несе полями чистий сивобров.

Він став назавжди в шерехи суворі
Людей труда, що оновляють світ,
Що не схиляють чола у покорі

І, з життєвих зіходячи орбіт,
Ділами світять, наче вічні зорі,
Синам і дочкам у розгоні літ.

* * *

Як дідові багатий волочінник
Приємніший від посту сірих днів,
Як дівчині від нелюбових слів
Миліший з любим світлий поєдинок,

Так і поету від чужих томів
Рідніші власних декілька сторінок
Із тихим блиском зоряних жаринок —
Думок, якими в праці він горів.

Читачу! Не вбачай лихого лиха
В повіданому залюбки тобі.
Колись і я в пригоді, далєбі,

Для тебе стану: вийде книга —
І ти, напевно, скажеш: «Був би рад
Примірник мати... жінці для досад».

Маруся Богуславка

Пам'яті Лідії Герасимчук

Літа дівочі в легкім леті
Та січа, ніби криці плавка...
До нас в натхненному балеті
Ішла Маруся Богуславка.

«Не бути нам у вражих путах,
Не впасти в горі на коліна!» —
Під дзвін шабель, сріблом окутих,
Її вітала Україна.

Султан, що взув її в сап'янці,
О, як подібний він до п'явки!
В ім'я життя великих бранців
Ішла на подвиг Богуславка.

Даремно ворон глухо криче:
«Не спить, турецькі верховоди» —
Ватага випурхне козача
На ясні зорі й тихі води.

І буде все, як і годиться:
Чайки-човни при оболоні,
Ясна гетьманська багрянниця
Та кунтуші братів червоні.

Кипіла люттю кров султана,
Як загули темничні грати:
«Чубаті лицарі-братани,
Вам у неволі не конати».

Коли душа така гаряча,
Нащо їй золото й рубіни.
В ім'я життя — хай ворон криче —
Маруся піде й до загину!

* * *

Мідяні сурми заридали...
Жива, не прагнуча спокою,
В серцях, що дяку їй складали,
Повік залишиться такою.

Житові

У тебе є і перее
Веселості від маків.
А я б колоссячко твоє
Рясним дощем оплакав.

Щоб знову твій жовтавий цвіт
Підхоплювавсь вітрами,
Щоб знову райдугою світ
Мереживсь над полями.

* * *

Тремтінням прозорої далечі
Принаджує поле мене.
І в радіснім галасі галичі
Хмарки за хмарками жене,
Квітневими сурмами хвалячи
Усе, що мине й не мине.

Вербичка народжує котики
В ярузі, де тануть сніги,
Де ранків зволожені дотики
Шепочуть: «Просніться, луги»,
Де знову жовгтітнуть гнотики
Розквітлих кульбаб навкруги.

За тиждень просохлими ріллями
Сівбу розпочнуть трактори.

А май пелюсток заметілями
Влетить у веселі двори.
Захочеться хлопцям із милими
Одвідать зелені бори.

Гей, річечка льодом подокує,
А в серці — до щастя розгін...
Природа й людина в неспокої,
У потягу вічним до змін.
І риси цієї глибокої
Ніхто не повергне у тлін!

Степовички, мрійниці мої

Багряніють вечора знамена
Над лужком, над синім бережком,
Довгі тіні линуть потайком.
Я дівочі згадую імена,
Що над сум, над сиве листя клена
Золотистим світяться разком.
Гук і відгук над землею тане,
Відшуміли росяні маї,
Крижаніють світлі ручаї.
За які лимани і тумани
Ви пішли, веселі і рум'яні
Степовички, мрійниці мої?
Буде знов негода і година,
Щастя яса, тьмянкий недосвіт лих,
Та мені звучатиме ваш сміх,
Ніжнотонна мова солов'їна.
І цвістиме макова хустина
На моїх дорогах життєвих.

Дует

Дівчино-зоре, де ти блукала,
Може, конвалій в гаю шукала,
Може, зі стежки збилася в житі
І задрімала в хвиль оксамиті?
— Може.

Хлопче-козаче, хто тебе пестив,
Хто тобі комір вишив у хрестик?
Може, то вітер бавився чубом.
Може, той комір вишила любя?
— Може.

* * *

Калинонько з Подільщини,
Твій шепіт знову слухаю.
Стоїш ти, наче дівчина,
В долині за яругою.

Про сніг вітри видзвонюють.
А ти ж бо не зігнулася,
Ще й хусткою червоною
Так весело запнулася.

* * *

Повз мої ворота
Вихору супроти
Скачуть коні ситі,
Кованокопиті.

Літо на космеї
Впало сивим пилом...
Ой, нема тієї,
Що ми всі любили!

І немає сина,
Тільки думи роєм
Та ожина синя
Плаче під горою.

* * *

Між травною вітер шаста,
Б'є з-під каменя вода...
Ти кому несеш на щастя
Молоді свої года?

Не сміятись, а журитись
І мені, либонь, пора...
Ти кому даси напиться
Із кленового відра?

З ким у парі жити будеш,
Хто він родом, звідкіля?
Чи згадаєш, чи забудеш
Чорнобривця Василя?

Між травною вітер шаста,
Б'є з-під каменя вода...
Ти кому несеш на щастя
Молоді свої года?

«ЗАПОВІТНА ЗЕМЛЯ» (1965)

* * *

Ні, сьогодні дощ не має значення,
Ані брук по бровку у воді...
Йдуть зі мною разом на побачення
Сталевари — хлопці молоді.

Як я рад, що з їхньою ходою
І моя зливається хода,
Що на наші голоси луною
Золотий квартал відповіда!

Що нам відстань подолать неблизьку,
Що нам осінь, хмаровища злі?
В гомінливу нічку запорізьку
Нас веде кохання по землі.

Пісня про Сагайдачного

*А був Сагайдак молодий, кароокий,
Такий, як у думі про нього співали.
А. Малишко*

Хвиля хвилю розбиває —
Потопає крові мак.
Не втечеш, ворожа зграє.
На чайках буремно грає
З козаками Сагайдак.

Яничари — кляте зілля,
Буде герць, що тільки ну!
На захмілля й на похмілля
Вам дістанеться з весілля
На блакитному лану.

Є ще порох і пістолі
Й дьогтю вистачить на те,
Щоб було розплат доволі,
Щоби ви поїли солі,
Де і камінь не росте.

Є й мушкети, що поточать
Ваші щелепи криві
За сльозами вмиті очі,
За ясир отой дівочий
В чорні ночі грозові.

Наша зброя — бранців воля.
Наша звага — ваш загин.
В яничар собача доля.
В чортомлицького ж сокола
До звитяг високий плин.

Хвиля хвилю розбиває —
Потопає крові мак.
Буде мста, що покарає.
На чайках буремно грає
З козаками Сагайдак!

Тарас Шевченко Кантата

1

У душу народу і чесну, і щиру
Плюють недомудрі пани.
І як же тут вірить цареві-кумиру,
Як воля конає у норах Сибіру,
Як правду гризуть кайдани?

Вогненними струнами кобза рокоче:
«Загине, загине — хоч як там не хоче! —
Наруги страшної змія».
Тарасе! Твоєю журбою клекоче
Сумна Україна твоя.

2

Воскрес Наливайко, устав Гамалія,
Повстав невмирайло Богун.
Стражденних, похилих натхнула надія,
І землю хитає стоклична подія:
Виходять мільйони із трун!

Вогненними струнами кобза рокоче:
«Загине, загине — хоч як там не хоче! —
Наруги страшної змія».
Тарасе! Твоїми громами гримкоче
Жива Україна твоя.

3

Вітаючи далеч весняну, прозору,
З тобою ми йдемо у віки,
Плекаючи в думках твою непокору.
І вічність крилата на Канівську гору
Кладе росянисті вінки.

Натхненними струнами кобза рокоче:
«Не вернешся, кривдо, не вернешся, ноче!»
І зір твій нам юно сія.
Тарасе! Пломінням твоїм палахкоче
Безсмертна Україна твоя.

Народна пісня

Не умирає слава Морозенка,
І Гонта кличе хлопців на борню, —
То на віків неорану стерню
Лягає пісні свіжа борозенка.

І, мов зело, із неї пророста
Велика туга й радощі великі.
І замовкають брехні стоязики
Про тебе, земле прадідів свята!

Чужа була для тебе кара божа,
Коли ти кров'ю сходила од ран.
Живі слова — життя твого сторожа,

Щоб ти цвісти бажала, мов катран.
У тебе й пісня на безсмертя схожа —
Не перетне їй серця ятаган!

Добрий день, Гуляйполе!

Я не знаю: правда це чи сниться —
Рідне все вернулося умиць.
Б'є у вічі біла сніговиця,
Молода акація шумить.

А про давнє що мені казати,
Хоч воно і носить безліч див...
Матерями стали вже дівчата,
Що до школи з ними я ходив.

Мо'ї я знайду тут яснооку
(Мов тополя, радість вироста),
Щоб сини родилися, нівроку,
І цвіли веселками літа.

От і все. Усе, здається, в мене.
Та в душі — розмови на роки...
Добрий день, Гуляйполе натхненне,
І чолом вам, любі земляки!

Зимонька-зима

Поза тином, поза хатою
Білі сіються сніжки...
Буде хата волохатою,
Буде тин — самі ріжки,

Бо мете, ще й кучугуриться,
Але це, либонь, не зле.
В день такий ніхто не журиться —
Ні старе, ані мале.

Наче пісні голосистої,
Що злітає над саньми,
Ждали ми зими врочистої,
Срібнобрової зими.

Ненароком, ніби заблуки,
Я до хати увійду.
Сніжку — кріпку, наче яблуко, —
Милій в руку покладу.

Обніму, бо обнімається,
Бо попереду — весна,
Ще й промовлю, як співається
Після доброго вина:

Дівчино-серце,
Не бійся морозу.
Я під твої ніженьки
Шапочку підложу!

Матері

Не зовіть мене явором, мамо, —
То лиш пісня цього вимага.
Пожуріть мене краще казками,
Де Телесик і Баба-Яга.

Сину світлої зичите долі?
Таж немає у ній долину.
В світовому співучім роздоллі
Я люблю вас найбільше одну!

* * *

Пам'яті брата Івана

Весна шуміла водами,
Як тисяча приток...
В ярочку за городами
Робили ми ставок.

Гукали: «Гулі-гуленьки»,
Співали до ладу.
І роки нам зозуленька
Лічила у саду.

В простім селянським одягу,
Повідавши смішне,
Із Віктором до потяга
Проводив ти мене...

Нова багрянолистяна
Йшла осінь поміж нив.
Ех пісенько розхристана!
Сумний же твій мотив.

Нелегко з явориною
Вітрам було густо...
Над брата домовиною
Схилялися брати.

Життя, промчавши кулею,
Назад не поверта.
Лиш давньою зозулею
Відлунюють літа.

Я думами стільотними
Нові стрічаю дні.
Яскравими ж полотнами —
Минуле у мені!

Я чую мову Ліснякову

Немов ізнову Ліснякову
Я оксамитну чую мову
У запорізькі вечори.
Немов ізнову, яворову
Чоту зустрівши пречудову,
Веде із степом він розмову
І рідні слухає вітри,
Й голублять землю подніпрову
Гарячі слова кольори.

Немов ізнову осінь руса —
Для нього втіха і спокуса:
В село і в поле зазива.
«Там золотих стежин убруси
І ніч куїнджівська...
Горджуся,
Що в світі є такі дива», —
Василь Андрійович у вуса
Привітну усмішку хова.

Зелене сонце і вири
Уводить залюбки в розмову
(Бери у душу їх, бери!),
Замрійно казку тче шовкову
Про цвіт і спів Звенигори.
...Немов ізнову Ліснякову
Я оксамитну чую мову
У запорізькі вечори.

Запорожці

Нас не мало, не когортія,
Нележку вело борню.
Пам'ятає сива Хортиця,
Як стояли ми за ню.

Як ішли ми за Вкраїноньку
Не на сто — на тьму смертей,
За червону ю калиноньку,
За дружин і за дітей.

Щоб розвіялась туманами
Доля-доленька гірка,
Обирали ми гетьманами
І Трясила, й Павлюка.

А тепер у дні прозористі
Ми дубами поросли
Й над шляхи потомків зористі
Руки-віти простягли.

Нас не мало, не когортиця,
Нележку вело борню.
Пам'ятає сива Хортиця,
Як стояли ми за ню.

* * *

Де дід Семен своїм кожухом
Білів і зблизька, й звіддала,
Мені до ніг зимовим пухом
Лягла гуляйпільська земля.

Щоб відбивати вперто, стійко
Вітрів і холоду мечі,
Палю цигарку-носогрійку
І димом пихкаю йдучи.

Рябіють снігу кучугури,
Різьблену тінь снують гілки.
Десятикласниці Сосюру
Читати просять залюбки.

Ну, що ж, читатиму...
«Лисиче...»
Та посміхаються вони:
Й мені ж бо муза щастя зиче
(У тім немає таїни).

«Сумна коса і зір чудовий
Комусь приснилися давно...»
А ви сьогодні, випадково,
До нас не підете в кіно?

— Та ти дівчат отак посвариш
З дидактологами всіма, —
Учитель їхній, мій товариш,
Мене за плечі обійма.

До жартів маючи кебету,
Пита під шерех підшов:
— А ти, гуляйпільський поете,
Собі Марію вже знайшов?

Рябіють снігу кучугури,
Проносять глицю дітлахи.
— Невже і їм читать Сосюру? —
Серйозне зводжу на сміхи.

А на бруківці біля парку
(Ах, розпрокапосна чайна!)
Дядьки, хильнувши добру чарку,
Картинно лаються в Махна.

Де дід Семен своїм кожухом
Білів і зблизька, й звіддала,
Мені до ніг зимовим пухом
Лягла гуляйпільська земля.

* * *

Коли краплинами дощу
Постука в вікна май —
У хату вітер я впускаю:
Видзвонює нехай.

Коханий очі зацвітуть:
— Ти гля', яке плющить!
Обрамлять грози теплу путь,
Веселка заблищить.

Мерщій на луки, на поля
Ми підем по воді.
І хтось гукатиме здаля:
— Куди ви, молоді?

* * *

Ні, не всьому ще відснитися
І забути ще не все...
Молоді кленові китиці
Квітець гаєві несе.

І дарма старезна горлиця
Засмутити хоче світ, —
Розгойдавшись, рвійно горнеться
До веселки зелен цвіт.

А лугівкою квітчастою
Йдуть веселики малі,
Хоч за ними й досі шастає
Прозаїчне «журавлі».

Ні, не всьому ще відснитися
І забути ще не все...
Молоді кленові китиці
Квітець гаєві несе!

* * *

Подем іду я, веселий, несхилий,
Зором вітаючи день неодцвілий.
Білі хмарки черешневих метілей
Котяться тихо у далечі милій.

В серці немає ні болю, ні туги,
Зілля зриваю на схилах яруги.
В мареві тонуть ясні виднокруги,
Сад вигаптовують сонячні смуги.

Співної радості хвиля шалена
В грудях нуртує...
Добрідень, натхненна
Земле моя, чарівнице зелена
В щебеті птаства і в пошумі клена!

Водо студеная, світе мій білий!
Щастю не треба манірних ідилій.
Подем іду я, веселий, несхилий,
Зором вітаючи день неодцвілий.

* * *

Осінні пахощі розлито
На села, ріллі і стежки.
«Кру... кру...» — пташині ватажки
Над полем в'ються сумовито.
Відлітувало щедре літо.

Ще кіс не вдухла суперечка,
Та, пишну стелячи стерню,
До вересневого вогню
Уже підлещується гречка.
Дзвенять лункіше відеречка.

Туман густі холодні роси
Неквапно в трави просіва,
Вкриває потом дерева.
Погримують останні грози...
Десь у дорозі вже й морози.

Хмарки відбивши,
Мов люстерце,
Сміється жеботун-ручай.
Та сум, і червіньковий гай,
І вкрите кригою озерце
Уже напрошуються в серце.

* * *

Маленька, ледь покручена.
Біжить ярами Рось,
Де ходиш ти заручена,
Бо так вже довелось.
То мрійно, то засмучено
Очікуеш когось.

Подейкують подекуди:
Круг тебе він — мов хміль.
Вітрів духмяні клекоти

Пливуть од чорних ріль.
Далеко ти, далеко ти
Поїдеш з ним звідціль.

А Рось гойдає хвилями
Прив'язані човни,
Де провесінь зустріли ми,
Чекаючи весни,
Де нам ночами білими
Шуміли ясени.

* * *

Ти про матір думати не звикла.
А вона ж турбується про все.
А вона ж тобі найкращий приклад
Подає й любов свою несе.
Квітка — й та б від холоду поникла,
Коли б сонце не світило їй.
Рідну матір забувають не смій,
Поцілуй шорсткі її долоні.
Маєш сонце не на синім лоні —
На своїй дорозі життьовій!

* * *

Сад у цвіті, в сонці крони,
А над всім — зелений май...
На космічні дальні гони,
Вітре, пісню піднімай,
Вольну пісню піднімай!

Розливай вино, кохана,
В срібні чари і кухлі,
Щоб зачувся й марсіянам
Дух весняної Землі,
Молодистої Землі!

Осі́ннє

Поза тим зеленобуїним хмелем,
Поза тою стежкою в саду,
Поміж квітів мрійним і веселим
Я назустріч осені піду.

Хай вона і носить, і підносить
Чистий дух мій, тіло молоде.
Хай дощам накаже: «Лити досить»,
Словом, друзі, хай не підведе.

Хай бринить тоненька павутина
Над листком, що холодом пропах.
Хай червона, вогнева калина
На дівочих спіє рушниках!

* * *

В зелену ніч на Йвана на Купала
Я чув мелодій ніжних перегук.
І хоч зозуля щастя не кувала,
Я не впускав сопілки з юних рук.

Ішов до гаю, лагідний і мрійний,
А квітки папороті не шукав.

Маленьке серце билось неспокійно
В густім гудінні волика-жука.

Цвіт бузини згинали сині роси,
Звіздар у них купався і тремтів.
А я зустрів дівчатко русокосе
Й пізнав любов — найпершу у житті.

До тіла вишиванка приставала
Від молодого подиху вітрів.
Живі троянди, мов земні корали,
Я дарував і радістю горів.

В зелену ніч на Йвана на Купала
Лунав мелодій ніжних перегук.
І ти, русявко, в щоки цілувала
Того, чийх вже не боялась рук.

Сила звички, або ж поет, якого не вийшло

Хоч інші зверху, він насподі,
Та сила звички у пригоді:
Ушкварить вірша при нагоді,
Неначе коржика на соді,
Спече пародійку — та й годі.
На поетичну повнозерність
Жбурляє жовч свою й мізерність.
Від нього шкода невелика:
Він не доріс до чоловіка.

* * *

Десь далеко, за світлими гонами,
Залишилася мати моя...
Там земля бузиновими гронами,
Деревієм і чебром буя.

Там над хат черепицею білою
Голуби воркітливо гудуть.
Там од плес рогозини і лілію
Юнаки до цегельні несуть.

Там казки із дивами й химерами
Дітлахам повідають діди.
Там дитинства мого між кар'єрами
Загубилися тихі сліди.

Там співав мені в зелені й синяві
Колискову колосся прибій.
Там незнані доріженьки синові
Бачить мати крізь марево мрій.

Там по глині, по цементі й щебені
Стеле червень густу лободу,
І півнів аж пломіняться гребені,
Й доспіває малина в саду.

І гуркоче-бентежить вагонами
Залізниця у ніч зореву...
Це усе там, за даллю, за гонами,
Де сьогодні я квіту не рву.

Червона калина

Грає сонячними хугами
Днів і тижнів крутія...
Десть за даллю, за яругами
Ходить суджена моя.

Любить-журиться по-своєму,
Жде листів од Василя.
Жовтень листям, як сувоями,
Ту доріжку вистеля.

Я ж червоною калиною
Закрасую-обів'ю
Ще не названу дружиною
Чорнобривочку мою.

Щоб дорогою зимовою
Не ішла вона одна,
Щоб веселою розмовою
Починалася весна.

* * *

Осінь шаблею мідяною
Розтинає рядна хмар...
Над отавою медяною
Днів нових пливе янтар.

То оманною, то щирою
Надять погіддю садки.
І між листям я визбирую
Соковиті яблуки.

Оксамидами багряними
Простеляються путі.
І над айстрами останніми
Дзвонять віти золоті.

І хоча мені не велено
Обминать осінній сум, —
Проростає в серці зелено
Яворів хвилястий шум.

Акації

За днями дні летітимуть,
І знову про маї
В Гуляйполі шумітимуть
Акації мої.
По вулиці проходячи,
Нестиму красен цвіт.
— З приїздом! — скажуть родичі.
— Привіт! — пошлю в одвіт.

Пливтимо в небі милому
Хмарин весела гра.
І дівчину у білому
Я стріну край двора.
За днями дні летітимуть,
І знову про маї
В Гуляйполі шумітимуть
Акації мої...

* * *

Присохла, мабуть, в хатньому теплі
Принесена сестрою рута-м'ята,
Й рожеве листя пада на загату,
Бо вересень проходить по землі.

І потяглись високі журавлі
Над лісом золотисто-багруватим.
І, до весіль готуючись, дівчата
Вже короваї місяць на столі.

О люба осінь в дальньому селі,
Тебе я знову хочу зустрічати
І вас, мої ровесниці малі,

Що так співали — аж сміялась хата,
І вересень в оранжевій імлі,
І на стіні сухі пучечки м'яти.

ДИВОСВІТИ ЛЮБОВІ» (1969)

* * *

Григору Тютюнникові

Приходить зрілість, як хороший друг,
Нервових днів порвавши коло.
Та глибше й глибше крає думки плуг
Моє у сум повите чоло:

А що ти зміг зробити на землі?
Чи сонце дав комусь у груди?
Чи слово ніс, як весну журавлі,
Таке, щоб дякували люди?

Ні, не можу без Поділля

Миколі Зарудному

Ні, не можу без Поділля,
Без беріз у тім гаю,
Де визбирувано зілля
В теплім місяці маю.

Ні, не вимарю й за тижні
Я отих казок-розмов,
Де слова, їй-бо, не книжні
Я, мов свірочку,* знайшов.

*Свірочка — ялинка.

Де хотілось хоч капітю*
Світ пізнати і мені,
Як носив я брата Вітю
На руках в озимині.

Як гойдалася, мов диво,
Сонця пасмуга між ріль
І всміхався чорнобриво
Нам старий сусідів бриль.

І калиною тією,
Що в ярочку, в тумані,
Освітив, немов зорею,
Серце я на довгі дні.

І здавалося, що гору б
Легко зрушити було,
Як хлопне червоний гороб
Ягід кетяги в село.

Мабуть, знав-таки я щастя.
Хоч капітю, як-не-як,
Бо ж стелилось буйнорястя
Після хуг та після мряк.

Ні, не можу без Поділля,
Без беріз у тім гаю,
Де визбирувано зілля
В теплім місяці маю.

*Капітю — трішки.

Іван Франко Триптих

I

Гримить — благодатна пора наступає...

Сторінки незайманий берег
Волає у льосі на дні:
Пронидіти можна в паперах,
А де ж будучини вогні?
Поете! В гартований шерег
Неси передзвони-пісні.

Поете! Не марев імлою —
Будь громом у хвилі грози.
Довкола льокаїв, мов гною!
І дурнів — хоч сказом кази.
Тривога розбій-головою
Гойдає часу терези.

II

Лупайте сю скалу!

Панам — добра по цілій хурі,
Нужденним — лихо і сльота.
Христовоскресні юрми в Юрі,
І тюрми, й круків суета.
Міраж чи сон? Ні, жовто-бурі
Гілки он — осінь облита.
І нари ж ось... Якій бандурі

Заграть з-за ґрат?! Мовчить мета.
Стоять, мов скеля, дні похмурі,
Коли ж те Сонце завіта?
Чи, може, втанути зажурі?
І десь він стежку напита,
Понад якою повів бурі —
Грози не мече, не вита
Прокльон монарха. Він при мурі
Спічне. Веселі, непонурі
Ітимуть люди, й золота
Цвістиме квітка у лазурі.
І правда зійде із хреста.

Тікай, наївносте свята!
Не стануть кращими в натурі
Ні фарисеї товстошкурі,
Ні безпросвітна глупота, —
І він ударив дні похмурі
І скелю кривди захитав!

III

Ні попівськії тортури,
Ні тюремні царські мури...

Шукай слідів Кармалюкових,
Питай доріг Сквороди,
Братам і бранцям у заковах
Подай цілющої води.

Сльозу втираючи солону,
Слова із кров'ю заміси:

Дух, що зневажив ласку трону,
Благословен еси!

Шукай великої скорботи,
Питай огрозених років.
Нехай думки, як санкюлоти,
Встають з оголених рядків.

Ясна й жива любов народу —
Ні, то не вигадка, не гра.
Божок щось вичворить — і ходу!
Не видно тріски з хвиль Дніпра.

Шукай слідів Кармалюкових,
Питай доріг Сковороди.
Братам і бранцям у заковах
Подай цілющої води.

На чорну злобу фарисея
Нехай громів удар мета
Твоєї муки одіссея,
Твого прокльону правота!

.....
«Поки живий, то стерплю все я,
Хай крук десь далі проліта», —
Веде Франко свого Мойсея
Нічим отверзнути уста.

* * *

З колодязів гуляйпільських прозорих
Я воду пив солодку, степову.
І небо знав, усе в тремтячих зорях,
І синь-лужків шовкову траву.

Летіли в ірій гуси волохаті,
І клен мені розказував казки
Про темно-карі очі в білій хаті,
Про вишиті дівочі рушники.

І все м'яка гуляйпільська говірка
Вчувалася із любих уст мені.
І все цвіла волошка і сокирка
У полі тім, де стежка в тумані.

Де кіс пахучих я торкавсь рукою,
Багряні дині вносячи в курінь.
Де нам завітла барвою дзвінкою
Земних доріг осіння далечінь.

Слово

Немов чеканник той по міді,
Шукаю слово. І воно
У мене б'ється під рукою,
Мов птах з печальними очима,
І просить затишку для себе
Не в кондиційному повітрі —
У пагіллястій кроні дум.

Немов у хащі мандрівник,
Збиваю в кров чоло й уста —
Шукаю слово, і воно
Мене вже тішить, як вогонь,
Розведений у дружнім колі
На добру кашу клекотючу
І на розмову, що кінця
Не буде їй у злетах іскор,
У примерханні горішняччя,
Що віє пахощами й кличе
Любити суть життя живого.

Василю Семенюті

Ясна печаль Березоточі,
Де я блукав, де я ходив,
І Ваші добрі, світлі очі
Хвилюють спогадів мотив.

Це ж хист який потрібно мати
Коханій матері-землі,
Щоб так дерева посплітати
Й відбити небо в джерелі.

Це ж скільки є у неї змоги
Звести байдужість нанівець,
Щоб на мозаїці дороги
Цвіли і бронза, і багрець.

Це ж скільки дасть серцям утіхи
Із пензлем сонячним рука.

Що не гриби і не горіхи —
Красу у лісі тим шука!

Ясна печаль Березоточі,
Де я блукав, де я ходив,
І Ваші добрі, світлі очі
Хвилюють спогадів мотив.

Провінція

У яблунях світлих провінція —
Улюблена, рідна, близька.
Дівчатам одніс би гостинці я,
Та гілка в цвіту не пуска.

Низенькі тини перехняблені
І цуциків морди смішні.
Це хуга оманлива яблуні
Чи крила знялись парусні?

Мов сонцем налитий по вінця я —
Біжать і співають стежки.
У яблунях світлих провінція
Під ноги мете пелюстки.

* * *

Жовті півники на плеса
Рвати підемо в неділю...
Солов'їного Олеся
Я тобі на серце виблю.

Ти заплачеш, засмієшся,
Зацілуєш чуба хвилюю...
Солов'їного Олеся
Я тобі на серце виллю!

* * *

В білих конваліях тоне в гаю
Стежка в загублену весну мою.

Думи і серце із ними злились.
Тут я коханою марив колись.

Тут мені вітер про неї шептав.
Тут я в зозулі про літа питав.

Тут між гілками співав соловей
Пісню про чари блакитних очей.

Тут мені тіні хитали про те,
Що у євшані любицвіт росте.

Тут мого серця бриніла струна:
Хто не кохає, той щастя не зна.

В білих конваліях стежка в гаю
Кличе далекую весну мою.

* * *

Тихо над річкою сонце сіда,
В блищиках ніжних синіє вода.

В білому постать майне вдалині —
Слухаю серцем дівочі пісні,

Дух України, що в них переливсь.
Вечоре, вечоре, чом зажурились?

Ген там колишеться майво гілок —
Хлопці наріжуть тобі сопілок.

Тихо над річкою сонце сіда,
В блищиках ніжних синіє вода.

* * *

Тринадцять літ між вербами ходило,
Барвисті квіти рвало на вінок.
І ніжний сум хлоп'ячих сопілок
З лужків зелених озивавсь несміло.

Тринадцять літ пило з криниці воду,
Пускалося од берега в плавбу.
Тринадцять літ у травах коло броду
З коси згубило стрічку голубу.

Тринадцять літ співало про Купала,
Тринадцять літ гойдалося в човні.

І, ніби на подяку за пісні,
Десь поміж віт зозуля закувала.

О скільки це скрилатіло-веселих
Думок і мрій назичило мені!
Пролляла вись дощу блакитний келих,
Тринадцять літ розтало вдалині.

* * *

Її лиш сімнадцятий минає
(Обличчя всміхнене, ясне).
«Василь Іванович!» — гукає
Вона на вулиці мене.

Згадає випадок, як літом
Я воду пив з її відра,
Слова наповнює привітом,
Немов для пісні добира.

У них — і світлі поривання,
Її нові нестрінуті маї...
А листя падає останнє
І не засмучує її.

* * *

Задумався ранок про айстри в саду,
Про сивої осені одіж руду.
Про цноту дівочу, про смуглість колін,
Про вулички тихої злото й кармін.

Задумався в німбі, в серпанку вогню
Про миті-хвилини, яких не спиною.
Та винесли казку цямрини старі —
Води дзвонкової в кленовім відрі.

Та очі всміхнулись: «До двору заскоч,
Собі голови не суши, не мороч.
З дитячого літа на тебе я жду».
Задумався ранок про айстри в саду.

* * *

На проліску радісних весен
Здаєшся подібною ти,
І сам я, Івасик-Телесик,
Веслуючи парою весел,
Надумав до тебе пливти.

Твій сміх на квітчастому лоні
В бентезі уява снує, —
І в марця веселого дзвоні
Твої найніжніші долоні
Мов глядять обличчя моє.

Я вірю: хустиною з плаю
Махнеш ти, рум'яна й струнка,
І все, що я серцем вітаю,
Відкриє у шелесті гаю
Нам зустріч неждана й палка.

На проліску радісних весен
Здаєшся подібною ти.
І сам я, Івасик-Телесик,
Веслюючи парою весел,
Надумав до тебе пливти.

* * *

Мені не жаль того нічутінку,
Що швидко молодість мина,
Що буде інша юнь у сутінки
Шептати любі імена.

Що місяць — золотий філософ —
Нові снуватиме казки
І знайде інший хтось у росах
Намиста порвані разки.

Мені не жаль того нічутінку,
Що я посивію також,
А жаль, що ти в хустину-кутанку
Ховаєш уст солодку лож.

Що ти весняна тільки зовні,
А серцем, серцем, як зима.
Я дам персні тобі коштовні,
А щастя ти шукай сама.

* * *

Золотою пожежею осінь
Вже за Лаврою світить гаї.
І васильки в твоєму волоссі
Облітають на вії мої.

І в душі моїй світло — не тьмянко
Від твого золотого вогню,
Кароока моя наддніпрянко,
Твоїм зором себе я спі'яню.

Я про тебе забути не зможу,
У яку б не пішов далину.
Всюди зірку шукатиму, схожу
Лиш на тебе, на тебе одну.

Сядьмо разом отут на покосі...
Линуть мимо вітри — пручаї,
І васильки в твоєму волоссі
Облітають на вії мої.

* * *

Плодами червоними яблуна снить,
Старенька бабуся під нею сидить.
Старенька бабуся на темнім стільці.
І щідяться сонця рідкі промінці
На зморщені руки, на смуток чола,
На рідную вроду, що цвітом цвіла.
В очах — мов туману хитання густе...
На вечір схилилось життя золоте.

* * *

От і скінчилися теплої зливи гостини,
Щедро, ласкаво шуміла — спасибі за те.
Гей на тумані зеленому білі цятини:
Груша цвіте сивокора, груша цвіте.

Віти вплелися у тиші прозорі шерех,
Сонце торкнулось бджолиних озвучених трас.
Дівчинка руса вигнала гуси на берег,
Вітер їй цвіту у коси натряс.

«ДЗВОНЯТЬ КОНВАЛІ» (1972)

Тут дід мій жив...

Добриденень, хато з кленом золотим!
Непозабута й мила... Як ся маєш?
Мене хвилює твій пахучий дим,
Яким ти ніжно серце огортаєш.

Мене хвилює стежечка мала,
І над сошею зорі електричні,
І все, що ти навек мені дала,
У теплі ночі й дні веснянокличні.

Старенька хато! Я тебе люблю.
Тому й кажу, припавши до одвірка:
«Якби не мав до тебе я жалю,
Не повною б зосталась щастя мірка».

Про що ти сниш під кленом золотим
У синій день, у вечори багрові?
Для мене ти здаєшся дивом тим,
Яке в житті дорівнює любові.

Тут дід мій жив... Білявому внучаті —
Мені малому наказав казок.
Сніжини цвіту ловлячи лапаті,
В саду стояв, зіпершись на ціпок.

Нема вже діда... Сивими гробками
Проходить осінь, плачучи дощем,
І сипле й сипле сизими листками
На горобців, що мокнуть під кущем.

А я їду й сьогодні молодим,
І вії в мене вогкі від любові...
Привіт, хатино з кленом золотим,
Уклін твоїй прадавності й обнові.

Лист матері

Якийсь такий задуманий стою,
Про тебе, мамо, спомини сную,
Кладу на серце усмішку твою.
До тебе сам горнусь, неначе цвіт,
Хоча мені уже й за тридцять літ.

Душею в мрії лину до селян,
Що цілий вік орали чорний лан,
Щоб хліба скибку їм послав талан.
Щоб тихий скрип ворітечок-воріт
Вплітався, як пісня, у весняний світ.

Спасибі, мамо, що навчила ти
Мене в житті любові й доброти,
Що гарне все уміла повісти
Про щедрий колос, яблуньок сім'ю,
Про гомін птиць у рідному краю.

Мені тепер далеко до Бочан,
До Сігоря, до наших вуличан,
Та ручки звів до мене син Іван —
І я несучи кирпате і смішне,
Як батько мій носив колись мене.

Твоїх пісень прочується луна.
А в тебе, мамо, зморшки й сивина.
Моя колиска — де тепер вона?
Бере дружина миле і смішне
Отак, як брала ти колись мене.

Спасибі, мамо, що навчила ти
Мене в житті любові й доброти,
Що гарне все уміла повісти
Про степу синь, про соняхів ряди,
Де ми росли з роси та із води.

* * *

Очеретів стрілки зелені,
І повів пізньої весни,
І сопілок пісні натхненні
З хлоп'ячих уст — чи не вони.

Таке із серцем коїть здатні,
Що, все забувши на віку,
Я неба сльози благодатні
Ловив по цілому разку.

Обходив плеса й луговину,
Де кашка викинула цвіт,
І у зубах тримав травину,
Мов у сімнадцять щирих літ.

Неначе в юність полум'яну
Стежками й заводями брів.

Хотів зустріть свою кохану,
Та тільки спогади зустрів.

Може, знову пісня вибрине

Володимирові Сосюрі

Може, знову пісня вибрине,
Наче спомин юних літ...
Я читаю Ваше «Вибране»
У широкім шумі віт.

...Іній висне понад луткою,
У повстання хлопці йдуть,
Де за річкою Бахмуткою
Ваші родичі живуть.

Вам у серце сяйво хлюпає
Синіх дівчини очей.
Канонада люто гупає,
В'ються сполохи ночей.

Грона хвиляві акації
В мрії линуть, як вода...
Ваш затвор у п'їтьмі клацає,
Стріл на стріл відповіда.

Над землею полиноюю
Ви майбутнє несете.
І зорею Еллановою
В полі ружа Вам цвіте.

Ясен місяць, тихо сходячи,
Гляне в любеє вікно,
У повстання йтимуть родичі...
Це давно було, давно.

Може, знову пісня вибрине,
Наче спомин юних літ...
Я читаю Ваше «Вибране»
У широких шумі віт.

* * *

В козацтво пишуться нетяги,
І от, журбі наперекір,
Сагайдакові мужні стяги
Шумлять до хортицьких сузір,

І от парує саламаха
На втіху всенького коша.
І от вигойдує домаха
Паші й крулеві одкоша.

І от летять степів орлята
У шалі радісних секунд,
Ворожа сила прудкоп'ята
Тіка на Кафу й Трапезунд.

Але і там свої звитяги
Здобудуть лицарі в бою
І пронесуть крилаті стяги,
Вкраїну славлячи своєю.

* * *

За твоїми дорогами, серпню гарячий,
Пахнуть зіллям прив'ялим човни,
І натомленій річці — русалочці сплячій
Очерет виколисує сни.

За твоїми дорогами, серпню прозорий,
Ніжні руки чекають мене.
І розказують хлопці десятки історій —
Кожна душу до дна стрепене.

Бо ходилось-любилось у тихі вечірки,
Бо гойдалися милі пісні.
Бо манило не 'дного, подібно до зірки,
Юне личко в дівочім вікні.

* * *

Отут колись був серцю відпочин.
Ти, у ріку заходячи прозору,
Ронила сміх у синій вітролин,
Теплила мрії променями зору.

Отут колись твоє легке вбрання
Я простелив під вітами густими,
Де сонця й тіней радісна борня
Ішла неспинно, як і завше йтиме.

Гойдала срібні блищики вода,
І шум шовковий травами котився.

А я стояв, де літо прив'яда,
І на плавбу чарівну дивився.

В перлистих краплях ти, як русалча,
Мені махала кличною рукою.
І цвіт латаття в тебе з-за плеча
Все плив і плив примарною рікою.

Малюнок

Високі мальви думають про осінь,
І холодком серпневий день запах.
Та малюки, присмажені в степах,
Сидять на стежці голопузі, босі.

Не ганив сторож їхніх «дій зухвалих»,
Що загірзим здавався поперед.
І капле сонце, мов янтарний мед,
На кавуна покраяного спалах.

* * *

Людині важко жити самотою.
Життя без друзів — що то за життя?
Потрібне їй і щире напуття,
І слово-лук, що тне утеклих з бою.

Свідомість бити ворога в лице
До неї не прийде сама собою...
Покритий забуттям, а чи ганьбою,
Вмирає всяк, хто забуває це.

* * *

Течуть у серце теплі кольори —
Ошатних кленів спалахи осінні.
Застигли верби, сповнені жури,
Пожовклі віти гріють у промінні.

Старому саду вимріялась казка,
В яку заплутавсь вересень рудий,
В яку метафор висипалась в 'язка
Над сонця й тіней радісний двобій.

Квітує пурпур бабиного літа,
І тихий усміх роздуми вінча:
Поки земля ще снігом не покрита —
Хай день-малюк ганяє обруча!

Течуть у серце теплі кольори,
Дівочі відра дзвонять коло зруба.
Красуня осінь веселить двори,
Поки зима не прийде білошуба.

«МЕРЕЖКИ СОНЦЯ» (1976)

Учительці

В білих яблунях сад обступає дорогу,
Пелюстками й промінням її вишива.
Не знаходжу ніде я дитинства порогу,
Тільки пам'ять про нього в душі ожива.

Як любили ми Вас, наша вчителько перша,
Як приходили ми з Вами в сонячний клас!
І, обличчя ясні на долоньки зіперши,
Все дивились на Вас, дослухалися Вас!

Наче яблуні цвіт, що мережить чорнозем,
Проступали на дощці крейдяні рядки.
І ловив неквапливо дитячий наш розум
Вашу усмішку й такт над потерті книжки.

Ті книжки побували у всяких бувальцях:
Десь війна ще гриміла, котила fronti.
І могли ми тоді полічити на пальцях
Читанки наші скромні для душ тридцяти.

Бракувало всього: і паперу, й чорнила,
На газетах писали, а почерк не блід.
З вовчих ягід атрамент, учителько мила,
Зберіга наших перших автографів слід.

Щиро вірили ми у батьків перемогу,
Що й для нас боронили життєві права.
Під хороші пісні ми проходили в ногу
Повз привітну блакить, що бузок розлива.

Дорога наша вчителько! В сфері законів
Найдорожчий для мене любові закон.
Крізь роки я душею до Вас не схолонув,
Не забув я про вальси й про Ваш патефон.

Дні Травневі нам сурмами ніжними грали,
І дівчатка піони приносили в клас.
А коли вже гармати густі перестали,
Ми щасливо і тихо горнулись до Вас.

Білі яблуні нам переходять дорогу,
І летять пелюстки із весни рукава.
Не знаходжу ніде я дитинства порогу,
Тільки пам'ять про нього в душі ожива.

* * *

Гей, до лона Вітчизни, до лона
Припадаймо частіше, брати!
Тільки з нею — сльоза несолона,
Тільки з нею сягнем висоти.

Це вона у щитах Ярослава,
У Тарасовім громі вона.
У дніпрових широких заплавах,
У весні, що, як воля, ясна.

Це вона в рідній мові і звуках,
У казках і в піснях дівчорі.

Це вона у дібровах і луках
І в степах, де гудуть трактори.

Це вона у вогнях Дніпрельстану,
У Поповича крилах земних.
Це народ її каже: «Постану
Дужим, сильним у днях буряних».

Це народ її каже: «В століттях
Я зберіг свою славу-красу
І, як дуба могутнього віття,
Я її у майбутнє несу».

Це народ її каже народам:
«Переплив я і ріки, й моря.
Світлий дух мій і світлий мій подум
Надихала надії зоря».

Це народ її каже: «Вікторій
Так багато у мене було.
І тому не хилив я у горі
Перед скрутами горде чоло».

Це народ її каже: «У дружбі
Треба жити народам усім.
Більше співів, і сонця, і руж би!
А осмути в душі — не несім!»

Гей, до лона Вітчизни, до лона
Припадаймо частіше, брати!
Тільки з нею — сльоза несолона,
Тільки з нею сягнем висоти.

Мати

Сказала слово незвичайне,
І обняла, і провела
Поза озерце молочайне,
Поза дорогу край села.

Сама спинилася в тривозі,
Сльозу низала до сльози.
І не було вже місця прозі —
Під пелюстиною грози.

Прощання мить...
І лиш хустина
Мені цвіла оддалеки
І хороша усмішка єдина —
З-під найріднішої руки.

* * *

Земле мила! На твоєму лоні
Дай мені проносити любов,
Уловляти у мідянім тоні
Білий світ, що в ньому я ішов.

Зустрічати сніг блакитний саду,
Теплі роси дніпрових долин,
Знати праці животворчу знаду,
Класти в слово дум співучий плин.

Золотих світань дереворити
Берегти поміж подій і дат,
Світлу воду пригорщами пити,
Обіймати хлопців-соколят.

* * *

Ой, немало проходив я пішки,
Босі ноги на стернях колов.
І не вся ще записана в книжку
Моя ніжна і тиха любов.

Теплоока зоря вечорова,
Дай багаті мені кольори!
Я од пісні шумітиму знову,
Як од вітру шумлять явори.

Літо, рос не вихлюпуї з відерця
На русяві густі ячмені.
Я дістану з гарячого серця
Самоцвіти любові ясні.

Прийде вересень, кине у полі
Жовтий лист на осінню ріллю.
Та для мене тих мрій не доволі,
Що вділяє земля журавлю.

Все одно мені радість велику
Даруватиме книга доріг.
Все одно я зостанусь довіку
Вірний пісні, що в серці беріг.

* * *

Заплітає кісоньку
Дівчинка в вінку
І співає пісеньку
Радісну, дзвінку:

«Ой веснянко-веснонько!
Землю розбуди,
Дай мені на веслонько
Крапельку води.

Вивідь на поляночку
Зайчика з гайка,
Клич-но подоляночку
З нами до танка.

Попід воза колесо
Колю стели.
Коливайсь, мов пролісок,
Після днів імлі.

Тихим теплим раночком
Виглянь із ярка,
Веснонько-весняночко,
Мрійнице палка!»

* * *

Вже весна іде на луки,
В зачаровані гаї.
Ламле руки, білі руки,
Ніжні рученьки свої.

Квітнуть райдугами грози.
Далечінь хмарини тчуть.
І весни солодкі сльози
На конвалії течуть.

Рідній землі

Хліб твій добрий і солодку воду
Полюбили ми з дитячих літ,
Явористих весен прохолоду,
Вечорові зорі з-над воріт.

Не забудем днів своїх начала
І лужків зеленого крила.
Ти піснями нас обдарувала,
Дзвінкотючим сяйвом сповила.

* * *

Осінь хлюпає туманами
На лотоки й сивий міст,
Серцю барвами нежданими
Одкрива співучий зміст.

Грає сонячними хугами
Днів і тижнів крутія.
За лісами, за яругами
Ходить суджена моя.

Любить, журиться по-своєму
Жде листів од Василя.
Жовтень листям, як сувоями,
Їй доріжку вистеля.

Я ж червоною калиною
Закрасую-обів'ю
Щиро названу дружиною
Чорнобривочку мою.

Щоб за млою за зимовою
Ряст побачила вона.
Щоб хорошою розмовою
Починалася весна.

* * *

Одежу білу скинула зима.
Чекати рясту березень береться.
Глибока далеч сонечком сміється.
Блакить над полем провесна здійма.

До квітня хвиль, до шумів травня йдеться.
Земля пахуча пригрівок прийма.
І хоч погідних днів іще нема —
Інакша світ, інакше серце б'ється!

«ВРОДЛИВИЙ ДЕНЬ» (1979)

* * *

Випливе тихо біла ромашка,
Вінчик хитнеться у краплях роси.
Буде видзвонювать радісна пташка
Рідною мовою понад ліси.

Хліба окраєць візьме дитина,
Йтиме зі мною в світлі гаї...
В синього літа наша гостина,
Наша дорога, друзі мої!

Промінь мережить синову льолою,
Линуть метелики понад чоло...
Тут я помріяти серцю дозволю,
Тут я розхмарюся, що б не було!

М'якшає голос, бо добра година,
Легшає крок, бо лягли холодки.
Синові любя в літо гостина,
Дотик ласкавий моєї руки.

* * *

Од пролісків тіні блакитні —
Не тіні, а сяйво ясне.
У квітні, кохана, у квітні
Зустринь за Ірпінню мене.

Вдихни білокорим березам
Красу незвичайного дня.
А в травні зарошеним безом
Мене зупини і коня.

Де діти сміливі і спритні,
Де сонце, мов ласка, одне,
Минаючи хащі столітні,
Згадай за Ірпінню мене.

Запрозоріла грудня обнова

Простеляє зима попід сани
Неозорих снігів білину.
Спом'яну я усмішку Оксани,
Її шубку легку хутряну.
Прилетіла з далекого краю
Тиха й затишна гостя до нас.
Я осріблені віти згадаю
І побачення радісний час.
Я прийду і скажу, що не можу
Не витати в обіймах зими.
Я сніжинками очі зволожу:
Пада буря, мов цвіт, над саньми.
Кожен метр снігової тканини —
То вогонь, що прискорює рух.
Ліпить грудень чоло України,
Стелить хустки веселі пух.
Знов зима над обстругані сани
Коней срібне іржання пошле,
І засяє обличчя Оксани

Без ніяких там різних «але».
Я прийду і скажу, що не можу
Не витати в обіймах зими.
Від Десни, від Дніпра і від Сожу
Час їй ніжні прослав килими.
Запрозоріла грудня обнова
В тихім шересі мрійних дібров.
Здрастуй, доле моя малинова,
Здрастуй, вечоре мій чорнобров!

* * *

Терене мій, терене,
Скільки літ пройшло?
Ластівка оперене
Підніма крило.
Світло в тебе, терене,
Слово розцвіло.

Чобітьми простукано
Дальню сиву путь.
Бережки проблукано,
Де струмки течуть,
Молодість погукано,
Відгуку ж не чуть.

Терене мій, терене,
Скільки літ пройшло?
Сонце навечеряне
Спати вже лягло.
Квітень, мов по черені,
Розлива тепло.

Рано в тебе, терене,
Слово одцвіло.

Ягодою синьою
Ув осінній час
Дітям, що стежиною
Бігтимуть у клас,
Ти понад долиною
Розкажи про нас.

На ярмарку

Сміються айстри білі й сині
У косах дівчини з Бочан.
Вона, чукикаючи дині,
До себе вабить ярмарчан.

Та зашарілась, як до неї
Поміж рядами я пройшов.
«Пильнуйте мами тут моєї», —
Пішла — скупитися немов.

Сюди й туди. Метка, як вітер.
Назад вертать ще не пора.
Вона з полив'яних макітер
Собі дзвенючу вибира.

Вона до рук червону бинду
В бабусі легко так бере.
Вона дівчат стріча деінде,
А в мене серце з жалю мре.

Та, певно, день хороший випав,
Коли між юрми ярмарчан
Він сонця пригорщу просипав,
Як мила дівчина з Бочан.

Шевченко

Пихаті паничі на селюкову мову
Од жаху кривляться, а з ними й деспот-цар.
Кайдання й катафалк за той страшний «Кобзар»
Плекають у пільмі, на правду важать знову.

Та серця не уб'є і найлютіша з кар,
Устане пісня-мста — хай світ стріча обнову —
Про море злидарів, а не красу дніпрову
Над елегійну лінь годованих нездар.

Палаців пишнота не вабить... «Возвеличу
Малих рабів отих», — так думка б'є раз в раз.
Ні, він не вклониться чужих доріг узбіччю —

Поміж глухих тернів своєю йде Тарас.
Мужицький чорний піт, гарячу кров мужичу
На золоті вельмож він бачить повсякчас.

* * *

У гаю падолистом черленим
Стелять путь чорнокорі дуби,
Щоб ішов я дзвінким і натхненним
Сурмачем і звияжцем доби.

Щоб не падав од лютої муки,
Кожним серця ударом любив
Тричі рідні натруджені руки,
Що на хліб ними батько вробив.

Щоб сягала думками за обрій
Моя віра в безсмертя труда
І в розмові, і в усмішці добрій
Грала сила землі молода.

Щоб ходу мав тверду і завзяту
Я під небом високого дня
І, сорочку виносячи брату,
Слухав фиркання мирне коня.

Щоб, не заздрячи модним антенам,
Славив світ, у яким — голуби.
Щоб мели падолистом черленим
Сто доріг чорнокорі дуби.

* * *

Помідор із-під капусти
Виглядає, мов зоря.
День іде золотоустий,
Дальні гони виміря.
Раптом дощик як припустить,
Розілле в полях моря!

По листку по синім літо
Б'є та й б'є у барабан.

Блискавицею одбрито
Вкритий хмарою баштан.
П'є капуста знаменита
Срібних крапель срібний жбан.

* * *

В серпанковій синяві
Ранок проліта.
Пелюстки жасминові
У саду хита.
І лягає синові
Стежка золота
За мережки тіняві,
Що земля спліта,
За кущі жасминові,
У дзвінкі літа.

І рожево хлюпає
Шипшиновий цвіт
На обличчя любее,
На очей привіт.

І зозулі зраночку
Десь у гущині
Все кують Іваночку
Сили весняні.

Де стояли в інеї
Голі дерева,

Пісні солов'їної
Голос виплива.
Для душі дитинної —
Всі життя дива,
Мови ніжноплинної
Радісні слова
Й кобзи старовинної
Молодість нова.

Тихим сяйвом хлюпає
Шипшиновий цвіт
На обличчя любеє,
На очей привіт.

І кують зозулечки
Десь у гущині
Для мого синулечки
Літечка ясні.

В краю любові і дитинства

Червоні яблука на чорнім тлі
Осінньої всещедрої землі,
Сумирних птахів перелітні зграї
Любили ми в своєму ріднім краї.

Не знали ми ні килимів блякних,
Ні шаф, невміло зроблених для книг.
Шукали простір, де кружляв лелека,
Щоб нам дорога слалася далека.

Залізо плуга, й літака дюраль,
І терну плід, що вистиг між проваль,
Були підвладні настроям душевним,
І скромний друг для нас був другом кривим.

Де дні сплелись у тижні і роки,
Там линув помах рідної руки
І квітла усмішка, до болю мила,
Щоб мали ми в житті хороші крила.

Нас кликав степ, і річки тихий плин,
І над ріллею духмяний полин,
І гони ті, яких я не застану,
Коли спізнюсь на закриття баштану.

Нас тишив труд і вабили пісні.
І марево сріблясте вдалині
Ловив я зором як найперше диво,
Що піль красу доповнює правдиво.

Нас чарував глибокий небозвід,
І у відрі, почепленім на дзвйд,
Була вода прозора — дзвонковиця.
О краю мій! О рідні, любі лиця!

Нехай давно, мов ранішній туман,
Розтала мить, коли ішов на лан
Я, мов дитина, сонця схід стрічати —
Бринить мені й сьогодні сміх дівчати.

Я мовчки йшов по дорогім сліду,
І ждали нас десь яблука в саду —

Мене й мою супутницю чудову,
Як молодість, завзяту, чорноброву.

Навчали нас хороші вчителі
Шукати правду на своїй землі,
Сумирних птахів перелітні зграї
Любити завжди в нашій рідній краї.

* * *

Такий легкий, такий прозорий,
Прибуду я у ті краї,
Де вітер осені бадьорий
У поле котить кураї.

Такий дзвінкий, такий веселий,
Ітиму я на ті стежки,
Де діти радісних качелей
Гойдають милі вервечки.

Такий покірний дням удачі,
Я серце знову прихилю
До вікон тих, де осінь плаче
Й не зна, що я її люблю.

Такий усміхнений, крилатий,
Подамся я до чагарів,
Де глід червоний, пребагатий,
Як жар кохання, одгорів.

Такий легкий, такий прозорий,
Я знов шукатиму вночі
І шуми явора бадьорі,
І птиць стривожених ключі.

Я сам нікого не підбурю
Супроти ніжного плеча.
Й наснитися знов мені під бурю
Гаряче, всміхнене дівча.

Подрузі-однокласниці

Дев'ятий клас... До чого звичне все тут!..
Шумить висока липа за вікном.
Ми вдвох з тобою пишем стінгазету
За голубим учительським столом.

Легкий вітрець купається у листі,
Вихрить волосся наше в тишині.
А ти стоїш у платтячку барвистім,
Як мавка та, всміхаєшся мені.

І вже чомусь гарячий серця шепіт
У грудях я втаїти не втаю
І на столі із віршами про тебе
Кладу рукопис — книжечку свою.

Зітхнула ти... І вся розхвилювалась,
І просиш: «Дай додому почитать».
А я дивлюсь на пліч твоїх овали,
Мовчу й не знаю, що тобі сказати.

Легкий вітрець купається у листі,
Вихрить волосся наше в тишині.
А ти стоїш у платтячку барвистім,
Як мавка та, всміхаєшся мені.

Дев'ятий клас... До чого звичне все тут!..
Вліта в вікно знайомий липи шум...
Беру я в руки нашу стінгазету
Й кажу тобі, що вдома допищу.

* * *

Ти знов над хуртовиною
Згадаєшся мені
Червоною калиною
В подільській стороні.

Любов'ю ніжнолонною
Майнеш біля гайка,
Махнеш мені долонею,
Замріяна така.

Ти знов поманиш, сяючи
Усмішкою зорі...
Петля зима по-заячи,
Злітають снігурі.

Петля зима у березі,
В переліску петля...
Та як тут радо в березні
Дзвенітиме земля!

Тремтливим, ніжним голосом
Весна удаь позве.
І знов цвістиме пролісок,
І простір оживе.

Мати

Була вона, як сонце вранці,
Ішла по стежці до ріки.
Як щік усміхнених рум'янці,
Палали яблунь пелюстки.

Була вона така ж квітуча,
Як ніч весняна у саду.
Хрущі веселі, тиха круча
Вітали матір молоду.

Несла в руках вона дитину —
Мене, малого малюка.
Зоріла з-за легкого тину
Моєї долі даль дзвінка.

Була вона така ж бадьора,
Як світла молодості путь.
І неба синява прозора
Казала: яблуні цвітуть.

Було, на матір вітер диха,
Мов хуртовина пелюсток.
Погода сонячна і тиха
Вела на золотий місток.

Несла в руках дитину мати —
Мене, малого малюка.
І цвіту з яблунь наламати
Просили вечір і ріка.

Була пора в житті квітуча,
Як ніч весняна у саду.
Хрущі веселі, тиха круча
Вітали матір молоду.

Була весна мого розмаю,
Мого дзвінкого дня весна.
Про ніжний плин її згадаю, —
І світ, мов пісня, вирина!

* * *

В село заходить хуртовина,
Сніжки веселі наміта.
І кожна чорна деревина,
Мов цвіт, зимову путь віта.
Червона в дівчини хустина,
Червона в сонця доброта.

Блакитнотінява хатина
По вікна в грудень уроста.
Рожевощокий, мов дитина,
Ступає день, хоч путь крута.
І проводжа до школи сина
Рука матусі золота.

* * *

Над шипшиною — літо пахуче,
Цвіт рожевий, бджола золота.
Здрастуй, громе із темної тучі,
Світлих сил вам, дівочі уста!

Вабить червень так свіжо, так щиро
В лепеху, у рогіз і до вод.
І підвівся на обрії, Іро,
Наш далекий цегельний завод.

Ми пройшли із тобою немало
По співучих лужках-бережках,
Щоб ніколи життя не вмирало,
Грало сонцем на рідних стьожках.

Славен день на землі яворами,
Молодою бентегою трас.
І так ніжно з портретної рами
Доброти нам бажає Тарас.

Над шипшиною — літо пахуче,
Цвіт рожевий, бджола золота.
Здрастуй, громе із темної тучі,
Здрастуй, доле й дорого крута!

* * *

З далеких мандрів повертають птиці
У край весни дзвінкої над Дніпром,
Де йде любов од світлої криниці,
Щасливий збіг приплескує відром
Тобі самому і твоїй дорозі,
Що пролягла крізь молоденький сад,
Щоб знову дні устали синьогрози
Й чотири літа попливли назад.
Нехай нема й не буде в когось віри
Твоїм рядкам — розхлюпанам, як став.
Та сам ти, друже, невідкупно щирий,
Вітрило чисте по собі зостав.
Оддай усе — не тільки днів краплину,
А й серце власне любощам святим.
Нехай весна і чари дивоплину
Тебе малюють вічно молодим.
Гукне любов притишено і тепло —
І стрепенеться все в тобі до дна.
І сплеск весла, і ніжних мрій переплин
Вінком надії сповила вона.
І все, що мав ти й матимеш, не вартє
Її осмути і її сльози.
О дні весняні, радість обезхмарте,
О коню гордий, сонечко вези!
Нехай завжди в щасливій колісниці
Коханий погляд кидає вона.
З далеких мандрів повертають птиці,
Й Дніпро цвіте, як небо, як весна.

* * *

Од пролісків тіні блакитні —
Не тіні, а сяйво ясне.
У квітні, кохана, у квітні
Зустрінь за Ірпінню мене.

Вдихни білокорим березам
Красу незвичайного дня.
А в травні зарошеним безом
Мене зупини і коня.

Де діти сміливі і спритні,
Де сонце, мов ласка, одне,
Минаючи хащі столітні,
Згадай за Ірпінню мене.

«ЧЕРВОНІЙ ВІТЕР» (1982)

Літо

Ягода-малина
Та грушки в меду.
Вітер, мов хлопчина,
Грає на дуду.

Я на стежку росяну
Маки покладу.
Добре бігти босому
В нашому саду!

Рання чередниченка
Гонить череду.
Голуба водиченька
Зблискує в поду*.

Я ключа від спокою
Кину в лободу,
Стежкою широкою
В поле побреду.

Де червона глина
Обніма руду,
Вітер, мов хлопчина,
Грає на дуду.

*Під — балка.

Сестро наша русенька
По твоїм сліду
Літо водить бусола
В тихому саду.

Рання чередниченька
Гонить череду.
Рум'яніє з личенька
Сонце на поду.

Косарі із косами,
Все в них — до ладу...
Добре витись босому
Легкому сліду!

* * *

Я гайну у степ, що травами
Незвичайно так цвіте
І тюльпанами яскравими
Понад плесами росте.

Я гайну у степ, де марево
Срібні хвилі розлива,
Де чорноземові-парові
Добрі віддано права.

Я гайну у степ, де лозами
Вдень гуляє дичина,
А вночі за тепловозами
Лине-котиться луна.

Я гайну у степ, де кручами
Біла тирса хлюпотить,
Де над водами блискучими
Молодий полин пахтить.

Березень

Де проходить березень,
Де хмарки пливуть,
Ластівки у березі
Талу воду п'ють.

Вітер стеле хвилею,
Заліта в двори,
Мчить землею милою
Зграйка дітвори.

Де зима баталії
Літу програє,
Із криниці талої
Сонце воду п'є.

Віхолами пізними
Не спинить весни.
Ритмами залізними
Збудяться лани.

Задзвенять підковами
Коні край воріт.
Шуму черемховому
Я пошлю привіт.

Виростуть конвалії,
Травень закує.
Із криниці талої
Сонце воду п'є.

* * *

Ти ждала од мене хороших листів?
Від тебе я теж виглядаю.
Багряний метелик на гілку злетів,
Серпнево заграв серед гаю.

Ти ждала од мене хороших листів?
А я тебе мовчки вітаю.
Гримить од вагонів залізо мостів,
Як вістка із рідного краю.

Я щось тобі тихо сказати хотів
На стежці блакитного маю.
Ти ждала од мене хороших листів?
Від тебе я теж виглядаю.

Покласти б долоню на гриву коня,
Де тирса шумить над степами.
Було в тебе в травні квітчасте вбрання,
Пісочок білів під стопами.

* * *

Троянди кущ, троянди кущ —
Червоний і духмяний.
Як любо до зелених пуц
Прийти у день весняний!

Дзвенять навколо солов'ї,
Блищать краплисті роси.
Прозоро дихають гаї,
Берізок мають коси.

Троянди кущ — твоя любов
Зітхає пелюстками.
Веселий вітер перейшов
Співучими стежками.

Дзвенять навколо солов'ї,
Туман росою плаче.
Цвітуть сподіванки мої,
Душа цвіте неначе.

Троянди кущ — твоя любов
Підноситься багряно.
І десь далеко од дібров
Завмерло фортепіано.

Троянди світяться в росі,
І тихий цвіт конвалій
Сказав, що радість на часі,
Що зник танок печалей.

Червоним тоном гоготить
Троянд палахкотіння.
І горлик між дубів летить
У світле перетіння.

* * *

Калиною червоною
Та братовим ім'ям
Мені зима видзвонює
Над ніжним голуб'ям,
Біжать веселі хлопчики
По першому снігу.
І туляться горобчики
В постіль недорогу.
Під скромними піддашшями
Дає їм на ніч сон
Зима з казками нашими
Під віхол камертон.
Ялинкою зеленою
Вітри вона стріча,
Б'є хвилию пісенною
У грудня з-за плеча.
Над материним кропчиком
У бубон б'є зима.
І я тут бігав хлопчиком,
Де стежечка пряма.
У шибку вітер стукає,
І віхола мете.
В легкі долоньки хукає
Дитинство золоте.

* * *

От і знов почнеться ранок
Воркуванням пернача.
Вийде дівчина на ганок
І голівку заквітча.

Голубе, червоне, жовте —
Грають осені стрічки.
Щастя я уже знайшов те,
Що дзвенітиме роки.

Ніжний промінь тихо світить,
Як вино у кришталі.
Ранню паморозь помітить
Ще не встиг я на землі.

Шле імла дихання тепле,
Кличе в поле й до дібров.
З п'ятака хтось перстень клепле,
Мовить тихо про любов.

От і знов почнеться ранок
Мрій веселого ключа.
Вийде дівчина на ганок
І голівку заквітча.

* * *

Чагарями та шипшиною,
Мов барвистою хустиною,
Теплий дощ упав на гай.
У вінок ячменю й жита
Заплітає квіти літа
Мій веселий рідний край.

Світлі простори простелено,
Щоб сміявся, дихав зелено
Пишовусий урожай.
Мов рушник, земля розшита,
Пригорнувсь до квітів літа
Мій веселий рідний край.

* * *

Білочубе хлоп'я
Пробігає лужком.
У п'ять років і я
Цвяхкав тут батіжком.

Обнімав, наче долю,
Білий терену цвіт.
Напинав мені льолю
Вітру тихий політ.

Струмкотіли джерела
Золотого дощу.
Мова пісні весела
Усміхалась кущу.

Білочубе хлоп'я
Пробігає лужком.
У п'ять років і я
Тут ходив бережком.

* * *

Гора зелена, річка тиха,
Срібляста хвиля виграє.
І знову ранок ніжно диха
В обличчя радісне твоє.

Червоний тон, бутон червоний
На фоні грядки у саду.
Я між зарошених півоній
Розмову з мрією веду.

Я знову кличу світлі коси,
Уста рожеві, бо весна.
Бо над паперів білі стоси
Співа сопілка голосна.

Гора зелена, річка тиха,
Срібляста хвиля виграє.
І знову ранок ніжно диха
В обличчя радісне твоє.

«ДЗВІНКА ФОНЕТИКА» (1984)

Київський університет

Високі груші обнялись, мов сестри,
В квітучий кучер пада сивина.
Бджолиних ранків золоті оркестри
Веде затишшям рідна сторона.
В мої студентські радісні семестри
Влітає світ за проймою вікна.

На сухарі й на воду ми багаті,
На сорочки, пошиті до ладу,
На вишиванки білі й кремуваті,
На світлу долю в доброму роду.
А ще — на сміх, на співи, розілляті
В черемух цвіті в парку і в саду.

Бринить неспокій актового залу,
Як на трибуну молодість іде.
Чи рідних слів не кинем на поталу,
Дзвінких років не зрадимо ніде.
В каштанах вітер віє не помалу,
Й книжки торкає сонце молоде.

Дніпро й Оріль нам виткали полотна,
Верстає з нами шлях Сковорода.
Вода цілюща і вода болотна
Про чари світу нам оповіда.
І материнська ніжність нескорботна
Вітає все, що зникло без сліда.

Чи плід каштана котиться, чи жолудь —
У вересневу тишу йде луна,
Що нам на очі не упала полудь,
Що ми усі — нащадки Богуна,
Що Кривоніс учив любити молодь,
Яка достойна зброї й знамена.

Високі груші обнялись над часом,
Над диханням новітніх поколінь,
Щоб світлий день чоломкався з Тарасом,
Де од хмарок зліта прозора тінь,
Де КДУ космічним вільним трасам
Шле свій привіт у синю височінь.

* * *

Запорізьке сонце знову піднялось,
Побратало ріки — Вовчу, Дніпр і Рось.

Освітило поле над Залізняком,
Розписало небо над Кармалюком.

Запорізьким дубом над Великий Луг
Нам шуміла воля, щоб розпавсь ланцюг.

Запорізьке сонце тихо виграє.
Тут до плес дитинство бігало моє.

Запорізьке сонце — то любов моя.
Омива тут волю вітру течія.

Запорізьке сонце знову піднялось.
Побратало ріки — Вовчу, Дніпр і Рось.

Очерет у плавнях, камінь та вода
Про козацьку долю всім оповіда.

* * *

Рідного краю зірниці вишневі
Небо відбило у синій ріці.
В серці моему — чуття кришталеві,
Йду я і йду по густім чебреці.

Плинуть від гаю пісні солов'їні,
Папороть квітне в повір'ях дідів.
В житі волошка, як тіль голубіні,
В травах шукаю дитинства слідів.

Коси дівочі заманливі, білі
Кличуть уяву до хати, в село...
Скільки ж то хлопців ті коси любило,
Щастя ж із ними мені розцвіло.

Солодко дихають повіви вітру,
Роси вишневими стали од зір.
Рідного краю цілюще повітря
П'ю й не нап'юся над зеленню гір.

Матері

Соколям не зови мене, мамо, —
То лиш пісня цього вимага.
Пожури мене краще казками,
Де Телесик і Баба-Яга.

Зичиш синові світлої долі.
Руки ж схожі твої на ріллю.
От за них у всесвітнім роздоллі
Я тебе і найбільше люблю.

Серце вабить твій голос, як мрія,
У яким би не був я краю.
Ти кривульками пишеш: «Марія»,
Занедбавши гризоту свою.

Пригадаєш обличчя хороші
Та й метнешся: робота не жде.
Сподіваєшся в двір листоноші,
Ніжні думи твій смуток пряде.

Соколям не зови мене, мамо, —
То лиш пісня цього вимага.
Мені сниться твій профіль так само
І твоя півциганська смага.

* * *

Країна дитинства — як люба вона
Тому, хто несе дорогі імена
У серці своєму, щоб ніжна струна
Бриніла про літо, як давня весна.

Цвіти, моє слово, і клич на пораду
Хорошу, завітчану співом сім'ю.
Я тут зупинюсь, щоб із нашого саду
Угледіти матір і мрію мою.

* * *

Брату Віктору

Такий ти ніжний, знаю те віддавна,
І усміх тихий — мова теплоти.
Земля там радістю й любов'ю славна,
Де ділять навпіл хліб і сіль брати.

Такий ти милий, знаю те й сьогодні,
І кров у жилах рідно закипа,
Коли в сніги блакитні та холодні
Заносить нас доріжка нескупа.

* * *

Я не плачу, я не плачу,
Я не плачу, ні.
Бережу любов юначу
У душі на дні.

Руку братову гарячу
День подасть мені.
Я несу любов юначу
В серця глибині.

* * *

Зелене літо одшуміло знову,
З полів терпкий повіяв холодок.
Стрічати осінь виїду у діброву,
Оддамся волі радісних думок.

Спитає осінь, чом нема зі мною
Тії русявки в платті голубім,
Що так сіяла чистою красою.
І я усе до краплі розповім.

Дзвіночків пізніх рвати вже не буду,
Глибокий біль у серці затаю.
А дух землі мені полетиться в груди,
Як та любов щаслива у маю.

Берізка біла гнутиме коліно,
Тугий вітрець розчеше косу їй.
А я, про тебе мріючи, єдина,
Згадаю тихі промені з-під вії.

І ляжу там, де сплетене коріння,
На пишній ковдрі, зітканий з листків.
Мені фати присниться тріпотіння,
Мов я не осінь — дівчину зустрів.

* * *

З яких доріг, мов сива доля,
Приходить осінь гомінка?
Од чорних ріль посеред поля
Моя крилатіє рука.

Я знаю сам, що темні тучі
Освітить молодість мені.
Мотиви смутку неминучі,
Як дощ, як пісня, як вогні.

З якого дня дзвінка і ніжна
Бринить любов'ю далина?
Як вишня, буря білосніжна
На грудях вітру засина.

Я знаю сам, що друг і ворог
Забудуть згадувать мене,
Як у весняних коридорах
Бузком солодкий день зітхне.

З яких доріг, мов сива доля,
Приходить осінь гомінка?
Од чорних ріль посеред поля
Моя крилатіє рука.

* * *

Мабуть, крила ти зронила,
Коли яблуна цвіла.
В серці спомин залишила,
Вдалині од мене, мила,
Вся весна твоя пройшла.
Пити молодість несила
Із ясного джерела.
Тільки сниться хвиля біла,
Що в рожеву перейшла.
Мабуть, крила ти зронила,
Коли яблуна цвіла.
Вдалині од мене, мила,
Вся весна твоя пройшла.

* * *

Сніг чистий, хороший, хороший
Під ноги летить мені знов.
Бери його й ним заporошуй
Ялинку, мов першу любов.

Сніг чистий, весняний, веселий
Стежинку мережить мою.
То березень — білий метелик —
Летить на струмка течію.

То сну фіалкового повів
Розбуркує сили землі.
Немає для того законів,
Хто променем сяє в імлі.

Немає для березня впину,
Він молодість нашу верта.
Немає для того загину,
Хто сам, як зоря, зацвіта.

Сніг чистий, хороший, хороший
Під ноги летить мені знов.
Бери його й ним запорошуй
Ялинку, мов першу любов.

* * *

Я знову згадую про матір,
Про осяйні поля весни,
Про ту ріку, де в срібний ятір
Ще вірять ніжні пацани.

Про пору милу, давню, ранню,
Коли я був також пацан,
Похожий на синочка Ваню,
Що тільки в школі він Іван.

Що тільки в школі він, як вітер,
А біля мене — янголя.
З найкращих слів, з покірних літер
Любов до нього промовля.

Русявий чуб, неначе в мене,
Усмішку стріпують уста.
І очі шлють тепло натхненне,
Бо в них відбилась доброта.

* * *

В душі моїй одбився
Пісень крилатий дух.
Мій зір не притупився,
Глухим не став мій слух.

Моє коріння — в мові
Трясил, Кармалюків.
У кремені й підкові —
Історія віків.

У сурем тоні міднім
Цвіте звияг катран.
У кожному звуці ріднім —
Любові океан.

Музичить солов'їно
В гапгунках сонця гай.
Красо моя — Вкраїно,
Співай мені, співай!

«РАННЯ ЛАСТІВКА» (1988)

18 вересня

*Я — країна Україна — на горі калина!
П. Тичина*

Обірвала струни й приструнки
Павутинна осінь,
Я летів до Вас од пристані,
Тільки ж Ви — назовсім.

Од каштанового шереху,
Од облич нервових —
Мов пішли вклонитись берегу
У гайках вербових.

А як виклали вінками
Ваше узголів'я —
Било в серце молотками,
Наче ніч зустрів я.

Тільки брови сиві бровляться
Над чолом, мов крейда.
Чорні коні рвуть конов'язі —
Хто той сум перейде?

Перетнула струни й приструнки
Павутинна осінь.
Понад Вами — пісня Лисенка,
Тільки ж Ви — назовсім.

Од каштанового шереху,
Од облич нервових —
Мов пішли вклонитись берегу
У гайках вербових.

А як свіжую могилу
Вивершили цвітом —
Бачив я Україну милу
Із сумним привітом.

Попливло в людській шерехи
Слово горде, а не шерехи:
«Я — країна Україна —
На горі калина!»

Од Тичини йтиме світло
У глибінь нових сторіч,
Бо життя так повно квітло
Серед бур і протиріч.

Він уздрів за виднокругом
Хлюпотіння чистих рік.
Він розкрояв гострим плугом
Лан епох під кручий крик.

Він уздрів краси-голоти
Мсту, що кривдників спітка,
Що, як вітер, світом котить
Бунт і гнів Кармалюка.

Під гармат охриплі гули
Залунало молоде:
«— Хай чабан, — усі гукнули,
За отамана буде!»

Крався підшепт із-за рогу,
Та злетіло в тій порі:
«Та світи ж ти їм дорогу,
Ясен місяць угорі!»

Він дитинно, українно
В робітництва глянув бік.
Хоч довкруг ішов неспинно
По землі головосік.

Він поніс «Псалом залізу»
На віттар нових звитяг.
Він, як брат, голоті, низу
Руку сонячну простяг.

Він уздрів за виднокругом
Хлюпотіння чистих рік.
Він розкраяв гострим плугом
Лан епох під кручий крик.

Рум'янів, як спілий овоч,
Сонця схід: «Привіт, поет!
Марсельєзу Леонтович
Виграє на твоїй кларнет».

Од Тичини йтиме світло
У глибінь нових сторіч,
Бо життя так повно квітло
Серед бур і протиріч.

Він увесь був у зростанні,
Барві й музиці радий.
Брав у серце дні світання:
«Молодий я, молодий!»

Батько

I

Пройде батько посивілий, тихий,
І грізний, і ніжний (так бува!).
Стрепенеться світ веселосміхий,
Прошумить задумливо трава.
Пройде батько. Шапкою і чубом
Нагадає здалеку себе.
Біла хата, двір з криничним зрубом,
Ще й музика, й небо голубе.
Продзвенить мій день — мов по тарілі
Молоточком жайворонок б'є...
Сміло вийде батько мій на ріллі,
У життя немислиме своє.
Чорногроззя кине барви ніжні
В чисті роси й медову траву.
І тоді, коли доспіють вишні,
Батько звістку принесе нову.
Пройде батько. Посивіє терен,
Найтепліші ягоди впадуть.
Через давній світ Миколин Джерин
Руки батька явір уведуть.
За червоним колесом у полі
Буде знов котитися життя.
В голубого степу видноколі
Всі шляхи ми взнали до пуття.
Пройде батько — посивілий, тихий
І грізний, як інколи бува.
Світ братів дзвінкий, веселосміхий

Десь над Россю коней напува.
Де стернею бродить птиця буслик,
Де радіє лисове чоло,
Пиріжки із вишнями у вузлик
Пов'язало батькові село.
Трактористи звать і скиртоправи,
Павутина літа одліта.
Батько візьме книжку без оправи,
Воду п'є, а книжки не чита.
Ніколи. Роботи в нього повно.
Комбайнерська стежка рік у рік.
Кожен серпень грає повнокровно,
Кожна осінь не пливе убік.
Все із нами теплими ланами
Урожайна хвиля розмовля.
Повертає батько із синами
З польового диво-корабля.

II

Йде мій батько, груди не розхриста
До землі десь вухо приклада.
Це його околиця райміста,
Це його і сонце, й череда.

Він тут бог. І жодна, мабуть, мука
Не могла не стишитись, бо він
Наслуха і череду, що мука,
І небес далекий тихий дзвін.

Сивий батько. Тиша урочиста.
Череда і річка оддалік.

І пливе, як правда світла й чиста,
Над землею дум його потік.

У душі то сонячно, то хмарно,
Бо душа — не поле й не соша.
Батько мій живе і жив немарно:
Вміє кривді дати одкоша!

Він один... О ні! Красу роботи
Тут людей плекає тисячі.
І не просять лаку й позолоти
Журавлі на батьковім плечі.

Розмаїтий світ, гостинні хати,
За хатами — поле вороне.
Капустини обрис пелехатий...
Мати в ній знайшла колись мене.

Де розкинувся привіллям вулиць
Мій райцентр над хвилями ріки,
Я лечу, з автобуса прибулець,
У обійми ваші, земляки!

Пам'яті Володимира Сосюри

Я з сумом лишивсь наодинці,
Шипшиною серце вколов.
Прозориться в кожній сніжинці
Поетова ніжна любов.

Уже він дорослим і дітям
Не шле свій ласкавий привіт,
Де світ золотим верховіттям
До зоряних лине орбіт.

Уже він у київські ночі
Не вийде на схили Дніпра,
Й не глянуть у карії очі
Дебальцеве й Біла Гора.

Уже у гуляйпільські гони
Його не покличе весна.
Летять-пролітають вагони,
Та він не сидить край вікна.

Уже в далину солов'їну
Йому не проляжуть мости.
Та горде «Любіть Україну»
Встає із його правоти.

Я шляхом зимовим ступаю,
Зажурено крок мій рипить.
І вітер дніпрового краю
На Байковий цвинтар летить.

Я з сумом лишивсь наодинці,
Шипшиною серце вколов.
Прозориться в кожній сніжинці
Поетова ніжна любов.

* * *

Здрастуй, мамо, у клопотах вічних,
У доброті, у пісенному слові.
Я тобі шлю з-під гілок новорічних
Теплу краплину любові.

Там, де, як зміїща, сунули танки,
Там твої, мамо, встали світанки.

Скільки лягло в нас доріг узбічних,
Тих, що велику почать готові.
Ми у металі, в роках історичних
Квітли мачинами крові.
Скільки нам днів у мотивах ліричних
Квітли гаї проліскові.
Я там не ставлю знаків окличних,
Де шелестять твої трави шовкові.

Здрастуй, мамо, у клопотах вічних,
У золотому, як пісня, слові.
Бачиш сама ти в хуртечах зустрічних
Наші когорти білоголові.

Пахне ніжніш від цукерок фабричних
Сніг-прометок у діброві.

Там, де, як зміїща, сунули танки,
Там твої, мамо, встали світанки.
Там, де бойовищ печаль забута,
Там твоя, мамо, синіє рута.

Осінь над Дніпром

Лиш сонце понад берегом
Калину вчервонить —
Над шумом і над шерехом
Осіній день дзвенить.

Долиною широкою
Гудуть вітри життя,
Їх ніжністю глибокою
Хоралить майбуття.

Як на малюнку гравера,
Цвіте осіній день.
Тече вода з-під явора
Країною пісень.

Од Києва до Канева
Блискоче плин Дніпра,
Мов синова Іванова
Мені сопілка гра.

Як промінь понад тучею,
Стрічає радо нас
Над росяною кручею
Задумливий Тарас.

Тече вода Вкраїною,
До Хортиці тече.
Над світлою долиною
Мережки сонця тче.

Долиною широкою
Гудуть вітри життя,
Їм ніжністю глибокою
Хоралить майбуття.

Іскрить погідна синява
Розкутого Дніпра,
Немов сопілка синова
Мені про щастя гра.

Лиш сонце понад луками
Калину вчервонить —
Мідяних сурем звуками
Осіння даль дзвенить.

* * *

Любов до природи — любов до людини.
Який це чудовий девіз!
Лопочуть по листу прозорі краплини,
Щоб райдуга встала з-під гріз.

Любов до людини — любов до природи.
Яка в цьому сила зв'язку!
Здається, земля обніма небозводи
Рясними гілками бузку.

Любов до природи — любов до натхнення,
Де творчий вогонь не згаса.
Як скрашує повівом наше завждження
Вербиченьки ніжна краса!

Любов до людини, до птиць і до гаю —
Яка ж бо пресвітла вона!
Як тихо над водами рідного краю
Несе вона плюскіт човна!

* * *

Чомусь не люблять босоногості
Ті, що повзувані росли;
Ті, що не відали убогості
Ні в дні війни, ні будь-коли;
Ті, що з окіпної вологості
Втекли у затишні тили.

Чомусь не люблять хліба чорного
Ті, що не сіяли в полях
І племінь літа помідорного
Не несли в мідних мозолях;
Ті, що до меду до коморного
Машинами стелили шлях.

Чомусь над хвилею дніпровою
Вони не котять пісні грім,
Чомусь не тішаються підковою,
Що прикрашає отчий дім,
Не розмовляють тою мовою,
Що ніжну ласку слала їм...

Мати Україно

Мати Україно,
Волі сторона!
Знову солов'їно
Голос вирина.
Я піду на луки,
Де ясна ріка.
Рве нитки розлуки
Мамина рука.
Я піду на води
У весни стрічках.
Розлилися броди
В тихих бережках.
Мати Україно,
Воле золота!
Знов шляху коліно
Глодом зацвіта.
Я піду на води
В тихих бережках.
Розлилися броди
Та й по всіх лужках.

Малишкова земля

Мені кортить приїхати в Обухів,
Де теплий вогник світить уночі,
Де він малим казки дніпрові слухав
І засинав у мами на плечі.

Попить води з криниць ясновжерелих
І привітати сонце у дворі,
Де є калина для весіль веселих
І квітне сміх дівчати на порі.

Де папороті в осені і в зими
Вливали чари в слово голосне,
В сердечне слово. Де туман брестиме
І сивий дощ по вікнах полосне.

Мені кортить постоять на обніжку,
Вловити вітру яросний мотив,
Де нелинь-дуб Андрієві Малишку
На щастя мідні жолуді ронив.

Мені кортить принести неминуче
Мажорні тони у життєвий здвиг,
Щоб так любить Звенигору співучу,
Як любить він у грозах вікових!

Зацвітай, калино

Миколи Сомові

Зацвітай, молода калино,
Серед тихого повесіння.
Чиста хвиля до тебе плине,
Омиває твоє коріння.

Це ж тобі од вітрів не ламатись,
Білим цвітом шуміти над світом.
Свіжих сил у землі набиратись,
Дивом кетягів пломеніти.

Неподоланому народу,
Солов'їній моїй Україні
Над каміння, над сині води
Ти про щастя шуми, калино!

Це ж тобі у легеньку хату
Слати цвіту свого привіти.
Це ж тобі там, де ходить мати,
Виснуть ягіддям над граніти.

Там, де просторінь Нечуєва,
Де співуча земля Поділля,
Як хуртеча спаде вишнева,
Починалось твоє весілля.

З Раставицею та із Россю
Ти пливла, наче білий парус.
Починалось буйніть колоссю,
Височів твого літа ярус.

Зацвітай, молода калино —
Ранкова, росяниста, весела!
Повінь щастя летить стоплинно
Там, де б'ють дзвонкові джерела.

Як тобі до лиця білофатість —
Нареченої світла одіж!
Є в цвітінні твоєму святість,
Є в здоров'ї твоєму одуж.

Ти приходила сяйвом червоним
Не в один комсомольський вечір.
Ти своїм найсвітлішим гроном
Брату-вітру торкала плечі.

Зацвітай, благородства повна
Ніжна воле — калино мила!
Проплива твоя тінь біля човна,
Де весни тихоплинь засиніла.

На твоїй незабутній далекій
Українській святій дорозі
Наростає весняний клекіт
У святковому передгроззі.

Зацвітай, молода калино,
Йди у гай солов'їв луною.
Всі віночки збери воедино
Біло-білою дивиною.

Зацвітай, молода калино,
Наче дня цвітяного повів.
Тихий сад задзвенів солов'їно
І від чистих вітрів зніяковів.

* * *

В тихі твої вечори, Україно,
Пісня дівоча луна солов'їно.
Котиться голос дзвінкий за ріку
І завмира на найдальшій кутку
Того села, що у сяйві зорі
Хати ховає під верби старі.
З поля вертаючи, пробує хист
Голосом ніжним юнак-тракторист.
Земле кохана, любове моя!
Все в тобі цвітом весняним буя.
Вбралася ти у веселі сади,
Вітром злилася із шумом води.
Хай обмина тебе тисяча бід.
Слався, Вкраїно, із роду у рід!

* * *

Золотої мови
Ніжність не змовка.
Скине лід зимовий
Весняна ріка.

Буду я тримати
Півники в руці.
Усміхнеться мати
Променю в ріці.

В копанку знайому
День поставить снасть.

І мені з-під грому
Райдугу віддасть.

Закують зозулі
Над зелений гай.
Над луги заснулі
Попливе розмай.

Ластівками знову
Защебече даль.
І, як лід зимовий,
Одпливе печаль.

Буду я тримати
Півники в руці.
І розквітне мати
Щастям на лиці.

Колиска

В малій колиці-люлі
Гойдався я колись.
І мамині зозулі
Кували в чисту вись.
І солов'ї манюлі
В три голоси лились.

Уста мої, уста
Дзвеніли на весь світ.
І мати молода
Несла мені привіт.

В малій колиці-люлі
В далекий любий рік
Я слухав, як зозулі
Кували весен лік.

Уста, і очі мами,
І людська доброта...
Усмішка телеграми
Літа мої верта, —
Де вишні над ланами
Липнева даль віта.

* * *

Легкі були для мене дні,
Коли дороги весняні
Стелились пелюстками,
Коли хмарки у вишині
Пливли понад садками.

Усмішка матері цвіла,
І дві руки, мов два крила,
До яблуні піднявши,
Співати мати почала
Так, як співала завше.

І мов посходились роки
Її вітать оддалеки
І милуватись нею.
А їй згадались вервечки
Над люлею моєю.

Крізь гони в думах я лечу
І ласку рідному плечу
Рукою посилаю.
Вертать років моїх ключу
До степового краю.

Коханій

Ніжного, тихого, теплого вечора
Я у кімнаті не сплю.
Сина, якого іще не наречено,
Батьківським серцем люблю.

Щира весна пелюстки перекочує,
Вітер у вітах зітха.
Серце од тебе нікуди не збочує,
Випивши чашу гріха.

Як не повірити голосу милому,
Косам коханим, рукам!
Стань перед мене у плащику білому,
Радуйся муки ниткам.

В лоні землі, у весняному лонечку
Всяка рослина росте.
Кинув коню золотому попоночку —
Мріями пісня цвіте.

Ніжного, тихого, теплого вечора
Я у кімнаті не сплю.
Сина, якого іще не наречено,
Батьківським серцем люблю.

Січень ім'я його шаблею висіче
В чистому сьйві снігів...
Кроки забудуться вовчі і лисячі,
Буде лиш мова богів.

Ти не сумуй, не печалься, дружинонько,
Цвіте мій, зоре свята!
Стелеться наша в майбутнє стежинонька,
Синове серце світа.

* * *

Про тебе марю. Тиха й тепла
Злітає осінь над селом.
І квіткові розкішні стебла
Горять у неї над чолом.

Закреслю сумнів. Синь прозора
Вервечки сонця колива.
І сяють серцю, як і вчора,
Багряні вересня слова.

Вивчаю мову некрикливу
Ласкавих, милих кольорів.
Коню баскому гладжу гриву,
Що в золоту печаль забрів.

Та задзвенять іще копита,
І я до тебе прилечу,
І струни бабиного літа
До струн любові долучу.

І затишок хати, і люба розмова
У сивій завії намрілись мені.
Гуде яворами земля подніпрова,
І вітер обтрушує віхті сніжні.

Ти вийшла ізрання прокидати стежку:
«А мо', завітає до двору Василь?»
На шибках морозець виводить мережку,
Злітає пороша звідтіль і звідціль.

Од вулиці чути: порипують кроки,
Ти здумала голос, і жести, й ходу.
До хвіртки зубчастої кинулась. Ціоки
Пашать тобі жаром. Іду я, іду.

І затишок хати, і люба розмова
У сивій завії намрілись мені.
Гуде яворами земля подніпрова,
І вітер обтрушує віхті сніжні.

І вже мені маряться рученьки ніжні
І з косами білими горде чоло.
І я через гони далекі і ближні
Твоєї любові проношу тепло.

Непохмурого літа

Барви ранку горять на яснім виднокрузі,
І на квітку в меду знов сідати бджолі,
Це б до Насті Григорівни*
— чуєте, друзі! —
Нам і зараз топтати стежини малі.

Нам би й зараз шукати зайців у малині,
Синій Гайчур ватагою вбрід перейти.
Нам би й зараз, плакаючи мрії дитинні,
З мореплавцем Сіндбадом пливти і пливти.

Як було це давно! Тому ...надцятьє літо.
Між лужків-бережків ти хлюпочеш, ріко,
Де ж бо Ніна Ляськовська і Вовченко Ліда,
Де ж бо Лютий Володька й Ляшенко Мишко?

Я провів у минуле студентські семестри,
Та цвіте ще у серці школярська весна,
Чорнобриве дівчатко говорить: «Ми... сестри
Із Лідуською... Заміжня зараз вона».

Смутку, геть! Теплий дощ над Гуляйполем никне,
Гладить вітер, мов дівчина, чуб мій рудий.
Повз тополі гінкі, повз тини і повз вікна
Я землею іду — молодий, молодий!

*Моя перша вчителька.

* * *

Крилатих пісень ластівками
Вкраїна летить над віками.
І п'є із дзвінкого вкраїнства
Світанна криниця дитинства.

Приімлений сонцем чорнозем
Довірливо стелиться в ноги.
Скоряються серце і розум
Безмежжю людської дороги.

Вона почалася од хати,
Яку я й тепер пам'ятаю.
Велике то щастя — вдихати
Повітря коханого краю.

Велике то щастя — сходити
Ту землю, що змалечку рідна.
Блискоче крізь вітер і віти
Блакить України погідна.

Пташиними крилами в льоті
Вітається пісня зі мною.
Гаї, що уже в позолоті,
Ізнову цвістимуть весною.

І, ранкові руку подавши,
Я сонячні струни торкаю:
«Я з вами всім серцем назавше,
Степи мого рідного краю!»

Ранні мандри

Первовесни блакить
Співа мені, дзвенить.
І кладочку гойда
Розкована вода.

Немов тремтюча нитонька —
Синиччин голосок.
І зошити, і читанка
Забуті на часок.

І де я не пройду, —
В леваді чи в саду, —
Зворушує мене
Усе, що весняне.

В калюжці — сонця полиски.
Одлинула зима.
У гай по сон і проліски
Мчить вітер легкома.

* * *

Важкий у думі, ніжний у любові,
Я не зайду під яблуні чудові
Шукати сліду нашої весни.
Шукати рук ласкавих і тендітних,
У синіх жилках, майже непомітних,
Та дорогих. Не скласти їм ціни!

Кохані руки! Як же це вони
У сніжних березнях і в теплих квітнях
Вітати будуть птахів перелітних
Без мене? І про що тоді сини
Спитають матір? О життя лани!
О болю мій, душі не скам'яни!

* * *

Зеленіє діброва моєї весни
І сміється очима дітей.
Тільки дні одлітають, мов сні,
И не співа, не дзвенить соловей.

Зеленіє діброва — і маришся ти,
Обцілована вітром життя.
Я б хотів тобі, мила, квіток принести,
Так до тебе нема вороття.

Зеленіє діброва на горах Дніпра,
Посплітавши стежки в забудь.
Як надходить із другом прощання пора,
Крихту сонця хоч де роздобудь.

Зеленіє діброва щасливих бажань
І серпанками синіми гра:
«Не кайдань ти душі, білих рук не кайдань:
Без кохання і сонце вмира».

* * *

Ще яблук та груш, наче в пісні,
Було тоді повно в садах.
Рипіли нам гарби колісні,
Настоювавсь плід на медах.

Весною ішли ми в заброди,
І слухали річку дзвінку,
Й раділи, що світлої вроди
Додав нам вишник у вінку.

Текли під порепані п'яти
Нам ніжні України стежки.
І в мене, малого хлоп'яти,
Телесик ще брав пиріжки.

Був радістю берег мій повен,
А літо надходило знов —
Нас кликав малинник, і човен
Похлюпував, тихо ішов.

Ріка нам назичила вроди,
Всміхається ранку життя,
Що вірить у щастя природи,
Як мати у чисте дитя.

* * *

— Зелений, гороше! —
Дощик, мов крізь сито.
Надійшло хороше,
Запорізьке літо.

Теплою імлою
Далину сповито.
Я в полях пристою:
Запорізьке ж літо!

* * *

Не треба слів, коли так сумно.
Я щастя амфору розбив.
О нащо, нащо так безумно
Тебе любив?

Не треба слів, коли до болю
Німує в серці гіркота.
Пішов мій день шукати долю
І не верта.

Не треба слів, коли так просто
Змогла ти кинути мене.
Але співає сурми розтруб
І сум жене.

* * *

Зелене літо одшуміло знову,
З полів терпкий повіяв холодок.
Стрічати осінь вийду у діброву,
Оддамся волі радісних думок.

Спитає осінь, чом нема зі мною
Тії русявки в платті голубім,
Що так сіяла чистою красою.
І я усе до краплі розповім.

Дзвіночків пізніх рвати вже не буду,
Глибокий біль у серці затаю.
А дух землі мені полетиться в груди,
Як та любов щаслива у маю.

Берізка біла гнутиме коліно,
Тугий вітрець розчеше косу їй.
А я, про тебе мріючи, єдина,
Згадаю тихі промені з-під вії.

І ляжу там, де сплетене коріння,
На пишній ковдрі, зітканій з листків.
Мені фати присниться тріпотіння,
Мов я не осінь — дівчину зустрів.

* * *

Не буває меду без отрути.
Не бува кохання без осмути,
Без морозу квітів не бува,
Що дарує днина зимова.

Крикне вітер сурмою живою:
«Ти була веселкою самою,
Ніжним світлом провесен була.
Чом тепер ні ласки, ні тепла?»

Одшуга хуртечами у спину
Щя пора. І далі без упину
Дні мої пливтимуть по землі,
Що уже буятиме в зелі.

Хай сніги й між колій полозкових
Ще немає зграйок проліскових,
Та заквіт привіт моїх надій
На Вкраїні милій, молодій.

ІЗ РУКОПИСНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ ДІДЕНКА

Шипшина

Ізнову десь на вигоні
Шипшина зацвіта...
Доріженьки оббігані,
Ясні мої літа!

З дитинства босоп'ятого
Прийшли у дні нові
Дівчата із десятого —
Русалки польові.

І в степ зорі незгасної
Рожевий одсвіт ліг,
Щоб я шипшини красної
Обходити не міг.

А з нею, із колючою,
На щастя — не біду
Стрічав громи над тучею,
Мов долю молоду!

Ізнов на тихім вигоні
Шипшина зацвіта,
Й доріженьки оббігані
Співають крізь уста.

Гуляй-Поле, 1965

Іванові Драчеві

I

Приходь до нас, Іване, в світлу хату,
Приходь до нас у хату і сідай.
Принось розсічену, мов к святу,
Сорочку білу, білий май.
Чи цвітом глоду з-за городу
Прогляне грім, немов король,
Чи карти взяти — і колоду
Розкидать поміж чистих льоль.
Ах, де вони, оті літа хлоп'ячі,
І соняшник, і сонечко твоє?[?]
Не переводяться красуні сплячі,
Але води найкраща подає.
Не знати, із ким іще найкраща
Розквітне доля між ворожіток.
Та житній хліб ковтає печі паща,
І хлебче воду сірий муркіток.
Приходь до нас, Іване, в світлу хату,
Приходь до нас, Іване, гостем будь.
Хай веселить твою судьбу чолату
Сльоза дощу й картоплі чорнопудь.

II

Немов ізнов тобі сімнадцять,
Сімнадцять вереснів — не більш.
О як не хочеться піднятися
На півстолітній цей рубіж.
Мости не хочуть угинатися,

Де бігли Альта і Трубіж.
А ти й не думав огинатися,
Угородив у сонце ніж.
О мій крилатий, надзавзятий,
Наднеможливий повірник,
Мій брате вічно босоп'ятий,
Сказав Франко б іще: мужик!
Зеленим стягом Ліберії
Над супертанкером «Оплот»
Укрив святе чоло Марії
Ти, України санкюлот.
По вінця сили тут, по вінця,
А море хлюпає у флот.
І не вціля у яacobінця,
А крутить вихор санкюлот.

III

Де Чорного моря блакитний туман,
Ескадру в прозор'я веде капітан.
Де бурхає вітер, де сонячна даль,
Човнів, наче літер, любові не жаль.
Вона розбиває на грізні вали
Усіх, що причетні до злої хули.
Та рідного світу нам прапор цвіте.
І повно привіту, де успіх росте.
Спокійно швартується сонце в порту.
Ескадра гартується в бурю круту.
Закурює люльку весела душа,
Де йдуть буруни, де сміється СШ.
Де Чорного моря блакитний туман,
Ескадру в прозор'я веде капітан.

IV

Од рільника до полководця —
Така дорога до узвиш.
Сміється соняшник з городця,
Допоки гнів не розбровиш.
Допоки сам не став, як хмара,
Мов синя хмара надкрута...
Про весни згадує гітара,
Струна не рветься золота.

* * *

Де шлях за Старостинці,
Де повно доброти,
Ішли ми, українці,
Усміхнені брати.

Де сніг лежав латками
І дихала рілля,
Іван спішив руками
Обняти Василя.

Спішив підтримать речі
В дорозі брату брат.
Твої худенькі плечі
Ріднішали встократ.

Ти хліба ніс буханку,
І кошика, і все,
Чого до полустанку
Ніхто вже не несе.

Ти йшов зі мною поряд,
Ти був дзвінкий, мов сміх.
Про це тепер говорять
Крилаті думи стріх. [Поети днів моїх]

Ти був такий, мов птиця,
Співав легкі пісні.
Усе те тільки сниться
Й зника в далечині.

Де шлях за Старостинці,
Де повно доброти,
Ішли ми, українці,
Усміхнені брати.

Спішив підтримать речі
В дорозі брату брат.
Твої худенькі плечі
Ріднішали встократ.

Спішив підтримать, Ваню,
Ти в світлі дні мене.
Сльоза, що я стуманю,
Сніжинкою майне.
[Де я сльозу стуманю,
Сніжинка промайне.]

Де стежкою прямою
Ішли ми у поля,
Із вічністю самою
Минуле розмовля.

Київ, 12.IX.1981

Землі дитинства ніжного

За синіми за хмарами
Прекрасної весни
Бузку рясного чарами,
Де стільки дивини,
Громів ясних ударами
Цвіли твої лани.

За білими черешнями,
За глодом, що мов сніг,
За криками справдешніми
Навколишніх доріг,
За кроками синешніми
Я волі світ беріг.

Мов ластівка над хатами,
Шугала доля там,
Де ми були хлоп'ятами,
Де грозам, як братам,
Слідами босоп'ятими
Стелили ми тамтам.

У берег ніжно хлюпала
Улюблена ріка.
Малеча з нами тюпала,
Усміхнена така.
І стежка не похнюпила
Ні квітки, ні листка.

За синіми за хмарами
Прекрасної весни

Бузків рясними чарами,
Де сонячні лани,
Нам цвів над крутоярами
Світ щастя й дивини.

Земля дитинства ніжного!
Любили ми тебе
За вихор січня сніжного,
За небо голубе
Між вітру перебіжного,
Що скрізь котив себе.

Мов ластівка над хатами,
Шугала доля там,
Де ми були хлоп'ятами,
Де нивам та мостам
Слідами босоп'ятими
Ми снились, мов братам.

Київ, 26-27.IX.1981

* * *

Одинокий білий парус
Проплива повз Карадаг.
У дзвінкого неба ярус
Лине світ, неначе маг.

Рушника червоні тони
Розкида стара гора.
Понад моря дух солоний
Вітер спомини збира.

Маяком зеленим світить,
Кличе бурю Коктебель.
Тихим сяйвом простір мітить
Над морями корабель.

Над собою неба ярус
Нижні хмари підійма.
Одинокий білий парус
Закохавсь. Душа німа.

Світла вечора сорочка
Слуха бурі та вітри.
Золотого сонця бочка
Покотилася згори.

Наче гречки біла піна,
Хвиля в берег наліта.
Взяв я вітер на коліна,
Пахне холодом п'ята.

Маяком зеленим світить,
Кида сяйво на моря,
Щоб могли ми все помітить,
Променить, пливе зоря.

Де волошки та козельці?
Літо зникло за межу.
І не знають коктебельці,
Як я з бурями дружу.

Коктебель, 17.X.1981 – Гуляй-Поле, 26.X.1981

* * *

Обірветься мовчанкою
Спів, що линув із уст.
Золотою качанкою
Од росистих капуст
На роздолля земне
Ніжна осінь гукне.

Де біліли півонії
На веснянім сліду,
Світ про волю видзвонює,
Де я з сином іду.
Зваби яблук червоної
День шукає в саду.

Павутиння в малиннику
Срібні роси здійма.
На моєму годиннику
Сніг не сипле зима.
Де синіє ріка,
Голос тишу гука.

У повітрі бадьорому
Птаство зграї збира.
Сяє в небі прозорому
Жовтня сонячна гра.
На дуплі вузьконому —
Світла тінь комара.

Обірветься мовчанкою
Спів, що линув із уст.

Золотою качанкою
Од росистих капуст,
Наче мати, гукне
Ніжна осінь мене.

Гуляй-Поле, 27.X.1981

* * *

Линуть над усміхом бродів
Ніжні весняні танки.
Пахне чорнозем городів,
Стежка біжить до ріки.
Скільки я щастя знаходив
Тут у минулі роки!
Цілому світу на подив
Цвіт пригортався до руки.
В світлі пісні хороводів
Ноту вплели сопілки.
Там, де я з сином проходив,
Груша здійма пелюстки.
Пахне чорнозем городів,
Стежка біжить до ріки.
Глянув я: сонце віта,
Слуха весна золота
Все, що пливе оддалі.
Грають у травня теплі
Сина рожеві уста.

Київ, 2.I.1982

СПОГАДИ СУЧАСНИКІВ

Микола СОМ

ВІН ПОЕТОМ БУВ (замальовки до портрета В. Діденка)

У Спільці письменників України і досі говорять, що про Василя Діденка не можна писати серйозно. Ой, шановні мої побратими! Ви ще не знаєте Діденка, бо й себе ще не вивчили достоту. Навіть ні сном не можете знати того, що я думаю про вас — часто смішних і незбагнених у вічних пошуках вірної Музи і незрадливої слави...

Нас багато, а він був один. Він був настільки один, що навіки залишиться ось таким:

до смерті закоханим ліриком,
бідним і невлаштованим, але гордим сином України,
неперевершеним ночобродом,
веселим розбишакою і ворогом усіх дзеркал,
автором геніальної пісні «На долині туман».

А ще кажуть, що його ніхто й ніколи не хвалив. Теж неправда. А кому ж писав дивовижні листи шановний поет-академік Максим Тадейович Рильський? А кого ж раніше всіх сердечно привітав найніжніший український поет Володимир Сосюра? У свій час про юного поета добре слово сказали Андрій Малишко, Михайло Стельмах, Микита Шумило, Платон Воронько, Арсен Іщук та інші літературні авторитети. Але це було так давно — аж ніби у минулому столітті.

Він був забутим поетом іще при житті, бо не влазив у жодну літературну обійму.

Його портрет не можна помістити в жодну узвичаєну рамку. Я ж кажу, що він був неповторною людиною, себто — поетом.

Прочитаймо Діденка хоч тепер — через п'ять років після трагічної тої ночі, де він спинив свій поетичний лет. Звернімо особливу увагу на унікальний звукопис його віршів:

*Вітре-віхоле отамане!
 Стежки не завій,
 Де, одягшись у мамине,
 О порі нічний
 Зігрівала вона мене
 Зорями з-під вії.*

Який чудовий приклад мовної і стилістичної довершеності! Окрім того, подібні вірші гарно вимовляються, красиво чуються. І добре те, що їх не можна кричати. Взагалі, Діденко ніколи не був крикливим, естрадним поетом. Краще всього його ліричні вірші вимовляти пошепки — як перші слова юнацької любові.

А феномен тут занадто простий: на відміну від багатьох своїх сучасників, поет володів чудодійними законами української фонетики. Це був його уроджений таланти. Навіть одна із книжок В. Діденка називалася вельми багатозначно — «Дзвінка фонетика». Він ніколи у своїй творчості не допускав хапливих збігів приголосних звуків. Іноді безжально критикував Ліну Костенко, Дмитра Павличка, Бориса Олійника та інших поетичних метрів за мовну глухоту. А одну із велемовних книжок захваленого Віталія Коротича перекреслив на моїх очах. Це й своїм постійним чорним чорнилом написав остаточний вирок: «Не український спосіб мислення». У довгі роки панування товариша Коротича в нашій літературі Василя Діденка зневажали і затюкували. Навіть називали ненормальним, бо Василь щодня порушував моральний кодекс будівника комунізму.

За наших студентських днів він не раз бував моїм «зайцем». Як усі сироти, я мав постійний притулок у гуртожитській кімнаті. Ото ж ми по-дружньому ділили моє вузьке ліжко, де спали ко-

зирним «валетом». Тоді наш спільний друг і побратим Василь Симоненко весело жартував: «Сом усиновив Діденка».

Із тих далеких пір він називав мене Кольком, а я його — Васьком. Але я дуже гнівався, коли його називали Васьком якісь нахабні графомани або ж юні літературні шмакодявки. Літературні невігласи, не маючи Божого дару, ставились до Діденка зневажливо, підозріло і часом вороже. Та мій друг Васько не звертав на той кагал ніяковісінької уваги. Він жив своїм власним життям, а сказати точніше: тільки своєю уявою про людське добро і зло.

Так, він не був, як усі: не брехав, не крав, не писав доносів, не пиячив і навіть покинув курити. Ніколи не був літературним чиновником і не мріяв стати комуністом. Чи не тому всі називали його диваком.

А чому б не бути диваком, коли навколо стільки див? Він міг узяти в мене струни для гітари і носити їх замість звичайних шнурків. А на моє здивування відповів геніальною фразою: «Колько, я не знаю, де продаються оті шнурки». Він міг також залізти на височене дерево побіля ЦеКа і Спілки письменників, щоб доказати, що він набагато вищий усіх партійних вождів і сучасних поетів. Він міг зробити все, бо він завжди був поетом.

А коли він наклав на себе руки, я сказав: «Його убила проклята проза...»

Коли вся Україна заспівала його пісню «На долині туман», Васько радів, як мала дитина. Якраз тоді він уперше в житті придбав собі новий костюм і чудово почував себе у моїй київській квартирі. Я радо хрипів-рипів його чудову пісню, а він при тому прикладав свої могутні руки до власних грудей, немов хотів сам себе обняти. Це означало його найвище блаженство.

В один прекрасний день (гонорарний день!) він купив мені нову валізу і квиток до легендарного міста Гуляйполя. Ідучи по Хрещатику, він гукав на увесь Київ: «Колько! Хай йому грець! Ми

їдемо із тобою у славний Махноград!» — «Який Махноград?» — перешіптувалися невсипучі кагебісти. «Що вони надумали собі, ці клятні розбишаки?» — розводили руками активісти спілчанського парткому. Але нас не зачіпали навіть тоді, коли ми удвох насвистували наш нинішній національний гімн «Ще не вмерла Україна». Діденка всі боялися, як навіженого і невиліковного дивака, а мене через газету «Літературна Україна» оголосили вічним літературним парубком.

Здається, у той же веселий день серед людного Хрещатика мій Васько виголошував повну біографію Симона Петлюри і читав напам'ять вірші батька Махна. А коли перед його очима із юрбища виринула якась підозріла особа, Діденко голосно вигукнув: «Хай живе радянська Україна! Ура!»

От вам і дивак...

Творча спадщина поета ледве помістилася у великому мішку із целофану, котрий лежить у Спілці письменників України. А паку із віршами-присягатами я зберігаю у своєму домашньому архіві.

Він писав занадто багато — іноді на шкоду власній творчості. Та моїм допитливим учням цікаво знати: як писав Василь Діденко? Я думаю, що на це важке питання не зміг би відповісти сам Васько. Адже не може розповісти соловейко, як і чому він співає.

Діденко писав здебільшого вночі — подалі від стороннього ока. І не писав, а шептав свої вірші, наче тихенько молився. Чи були у нього творчі муки — я не знаю. Але він охоче приставав до моєї давньої думки про те, що творчі муки придумали бездарні графомани. Для чого ж тоді талант? А натхнення?

Творче натхнення та емоційна збудженість його ніколи не полишали. Я думаю, що такий людський стан окремі люди і досі називають його постійною хворобою, його дивацтвом. Може, й так. Але ж у його талановитих віршах нема жодного натяку на якусь хворобливу уяву.

Ще одне: у своїй незатишній, холостяцькій квартирі, у своїй поетичній самоті він до останніх днів не користувався електрикою. Писав перед церковною свічкою.

У мене на столі лежать страшні листи, датовані одним днем — 30 березня 1990 року. Тут кожна Діденкова чорна буква кричить у саму душу. «Вітю, брате мій рідний! Швидко їдь до мене, а то я вмру. Нікому й спадщину віддати. Їдь!» А ось інший лист — братовій дружині: «Я вмираю. Будь ласка, приїдь до мене враз із моїм братом і з своїми синами... Поховайте мене в Гуляй-Полі».

До його останньої Великодньої ночі ще залишалося майже два тижні. На той час мене, як на горі, не було в Києві, але він шукав мене у спілчанських коридорах. Там випадково зустріла його моя дружина. Вона була вражена його раптовими перемінами. Наш Васько був охайно одягнений, поголений, занадто серйозний і погаслий. Коротше кажучи, він був не таким, як завжди. Без дивацтва — як усі. Ось і вся причина жорстокого самогубства дивовижного поета: із поетичного піднебесся він опустився на грішну землю і вперше поглянув на себе із брудного дзеркала життя.

На превеликий жаль, я не міг виконати Діденкового заповіта, аби поховати його у Гуляйполі. Ті листи до рідні я отримав опісля похорону.

Він знайшов собі вічний притулок на новому Північному кладовищі, яке міститься у моєму рідному Броварському районі. Там його знають, пам'ятають і співають. Але тепер разом із моїми друзями — молодими поетами із Гуляйполя, Броварів і Борисполя — ми виношуємо важку проблему перепоховання.

Нещодавно на могилі Діденка я знову згадав той повесінній день, коли ми прощалися із поетом. Там була його рідня, колишня дружина та Діденків синок Іван, який прибув на похорон свого батька у солдатській шинелі. Було також четверо київських поетів: Станіслав Зінчук, Іван Царинний, Станіслав Шевченко і я. У мене

було таке враження, що всіх інших письменників раптово посадили у тюрму. Та нас було саме стільки, щоб винести труну. Я, звичайно, нікому із колег-письменників не дорікаю за провину перед великим диваком, але скажіть мені: хто нас навчить брататися і дружити?

Я ніколи в житті не забуду тих слів, які моєю самопискою написав Діденків син Іван на траурній стрічці нашого ритуального вінка: «Спасибі, тобі, батьку, за те, що ти навчив мене любити Україну». А я чомусь думав, що малий Ванько — теж дивак...

Петро ЗАСЕНКО

«САДИ ГУЛЯЙПОЛЯ ЗІ МНОЮ...»

У переповненому глядачами столичному палаці культури «Україна» відбувався концерт майстрів мистецтв. З-поміж інших виконавців на сцену вийшов усіма знаний Дмитро Гнатюк. Заспівав. У пригашеному світлі кількатисячної зали запанувала незворушна тиша. Голос артиста легкою і разом з тим владною хвилею огортав кожного з присутніх, стелився прозорою пеленою вечірнього туману, манив на простір, у обійми якихось щасливих, скороминучих переживань. У тому натхненному дійстві усе гармонійно зливалося у високих вимірах мистецької триєдиності: голос Дмитра Гнатюка, музика Бориса Буєвського, слова Василя Діденка. Пісня «На долині туман» у своєму першопочатку зародилася в бентежному серці поета. А в тому тексті лише п'ять дворядкових строф. Десять рядків. Все ж важко збагнути — в чому секрет популярності цієї пісні, як і важко осмислити, в чому краса тієї чи іншої квітки. Сюжет? Так він же простіше простого — по суті, його там немає. Він у підтексті. А розгадка, виявляється, проста — вона в таланті поета. Йому вдалося вихопити із власних переживань найхарактернішу мить, у якій злилися почуття зачудування і світлого смутку, що так органічно

зачіпають живі струни сердець багатьох... Емоції, чисті як подихи літнього вечора, вилилися у словесний ряд — кожне слово, кожен звук стали на своє місце. Вірш було опубліковано в журналі «Україна». Його помітив композитор...

На тому концерті Василь Діденко не міг бути присутнім — його тоді серед нас уже не було. Однак за життя він слухав неоднораз свою пісню по радіо в чудовому виконанні Миколи Кондратюка, також у концертних програмах. Відвідував кінотеатри, в яких ішов фільм «Царі» — там із екрану звучала вже тоді широко відома пісня «На долині туман».

...Навчання 1954 року на філологічному факультеті Київського університету імені Тараса Шевченка починалося урочистою зустріччю студентів та викладачів. Сонячного дня в переповненій актовій залі Червоного корпусу нас вітав тодішній декан факультету, професор, письменник, усіма нами улюблений Арсен Олексійович Іщук. Із зали виходили поволі, оглядалися одне на одного, не наважувалися заговорити — всі були незнайомі. У коридорі мою увагу привернув хлопець, дещо несхожий на інших — на нас усіх, хто пробився до Києва з далеких сіл, було сяке-таке вдяганнячко, а на цьому новачкові не просто гірше за всіх: сорочка у брудненьку смужечку зі стоячим комірцем і вільними, не до чохол, рукавами була наспіх заправлена в сіренькі, надто поймакані штани. На голові — не чуб, а розвихрена вітром житня стерня, пізніше будемо одне одного «прославляти» віршованими епіграмами:

*У Діденка Василя
Чуб обличчя звеселя —
Куц — сюди, а куц — туди,
Мов трава біля води.*

Упівголоса він щось гомонів сам до себе. У його мові я вловив ритми віршованого ладу. Несміливо запитав його: «Ви пишете вірші?» «А чому це «ви»? — сказав-запитав зверхньо і навіть грубо і

тут же: «Пишу. А що? Ти хто? Давай знайомитись». І добродушно усміхнувся.

Пізніше стало відомо, що Василь прибув до Києва із Погребищенського району, що на Вінниччині. В селі Старостинця перебували його батьки з двома Василевими братами та сестрою. За рік-два переїдуть у Гуляйполе на Запоріжжі, де 3 лютого 1937 року народився Василь. Виявиться, що сім'я Діденків рятувалася від голоду 1947 і її злидні занесли аж на Поділля. Про Гуляйполе я вперше почув від Василя. Він привіз до столиці не стільки дух непокори, як несприйняття багатьох так званих завоювань цивілізації. Мовляв, усякі зміни, привнесені збоку, усякий диктат, який би він не був, — розцінювався як насильство. Лірик, безмежно закоханий у поезію, мав ніжну довірливу душу, у якій вряди-годи пробуджувалася стихія бунтівної сили, причину якої часом важко було пояснити. У таких випадках дехто зі студентів, не досить доброзичливо налаштованих до молодого поета, з неприхованою неприязню в голосі казав: «У-у-у! Що ти з нього хочеш — Махно...» Діденко скося зиркав на того... А коли залишалися на самоті давав словам волю: «Хрещатицькі інтеліги (це його слово). Навчені паплюжити все наше. Їм, бач, дозволено. Знали б вони, яким насправді був Нестор Іванович, то не базікали б. Лише від погляду Махна кожен із них напудив би в штани...» І напівпошепки охоче розповідав про земляків-гуляйпільців, про своїх родичів по мамі, які свого часу безпосередньо гуртувалися довкола народного героя, про хату, в якій народився Махно, про бабу Махниху, яка тоді ще була жива.

Василя Діденка знали на всіх факультетах. На першому курсі ми з ним не одержали ордерів на право проживання в гуртожитку, тому цілий навчальний рік «зайцювали» по кімнатах. Щоб не набридати своїм добрим друзям, які ділилися місцем на ліжку, ми з Василем часто засиджувалися до півночі у так званій ленкімнаті. Писали вірші, готувалися до семінарів. Діденко, перш ніж узятися за ручку, щось тихенько мугикав, настроюючи себе на відповідний віршован-

ний ритм. Писав, похитував їжакуватою головою, перекреслював і знову схилявся над аркушем, писав і перекреслював... «Бумаги даже замарать и то, как надо, не умеют» — не раз цитував Єсенінське. Його робоча сторінка з виправленими й закресленими рядками була, швидше, схожа на добре заплямовану чорнилом вимочку — стороннє око нічого не могло розібрати. Так попрацювавши, відразу переписував строфу на чистовик і брався до роботи над наступною... Готові поезії тиражував — переписував від руки в кількох примірниках і розсилав по редакціях районних та обласних газет: «Хтось та надрукує». І друкували. Хоча не часто. Надсилали авторові газету з публікацією і гонорар. Василь радів, запрошував до їдальні «рубонуті» (студентською мовою це означало попоїсти). Жили ми надголодь і ніколи не були проти, аби кинути до рота щось їстівне.

У студентські роки в колі талановитих однодумців — Василя Симоненка, Миколи Сома, Тамари Коломієць, Володимира Коломійця, Станіслава Тельнюка — Василь Діденко був своїм. Закоханий у лірику Володимира Сосюри ще зі школи, мріяв про зустріч з великим поетом:

*Де Софії прадавньої мури
І де хвиля Дніпрова дзвінка,
Я у гості піду до Сосюри,
Що, можливо, мене й не чека.*

На одному засіданні університетської літературної студії у присутності згаданих вище поетів В. Сосюра, запрошений у гості, хвалив лірику В. Діденка. З-поміж усього відзначав рядок «Я цілую синій дощ губами» як приклад високої поезії. Десь тоді з'явився у В. Діденка широко відомий експромт:

*То для мене зовсім не морока,
Що у віршах всюди синь та синь...
Я — гібрид Єсеніна і Блока
І Сосюри — незаконний син.*

Двадцятирічним юнаком 1957 року Василь видав свою першу збірку лірики «Зацвітай, калино», яка була схвально зустрінута і читачами, і критикою.

Без перебільшення відзначимо, що серед багатьох тодішніх письменників Василь Діденко був одним із найчутливіших знавців української мови. Він глибинно відчував синонімічне багатство, етимологію мовної структури, мав досконалий слух у сприйнятті фонетичних видозмін. У його віршованому рядку не натрапиш на карколомне нагромодження слів, яких, буває, той чи інший автор «змушує жити» поряд, немає між словами збігу однакових за звучанням літер. Здається, що поет володів надприродним чуттям рідної мови. Іноді, читаючи поетичні чи прозові твори інших авторів, приступав до їх редагування чи, навіть, переписування. У такий спосіб опрацьований текст надсилав авторові. Дехто з письменників ремствував, що, мовляв, Діденко займається дурницями. А такий майстер слова, як Олесь Гончар, доброзичливо сприймав мовні зауваження Василя.

Поет був одружений. У нього народився син Іван. Однак сімейне життя не склалося. Після розлучення — жив самотою. Невлаштованість, злидні, хвороба призвели до трагічного кінця. Його не стало 13 квітня 1990 року. Був похований на Північному кладовищі, що знаходиться за 50 км від столиці. Хоча в заповіті він просив поховати його у рідному Гуляйполі. Через сім років — 26 червня 1997 року на прохання рідних, Гуляйпільської райдержадміністрації, Національної спілки письменників України відбулося перепоховання в оспіваному ним Гуляйполі:

*Добрий день, Гуляйполе, натхненне,
І чолом вам, любі земляки...*

Діденко — автор тринадцяти поетичних книг і справді народної пісні «На долині туман». Його поезія тримається на отій українській традиції, яка, як і душа народу, не міняється. Ця поезія не криклива, вона не створює феєрверків, вона промовляє сокровен-

ними душевними переживаннями. У цвіті калин і вишень, у співі птахів він бачив красу і чув голос рідної України.

ДВІ ЗУСТРІЧІ, А ПАМ'ЯТЬ НА ВСЕ ЖИТТЯ

(Відгук Федора Пантова на радіопередачу Василя Федина
про творчість Василя Діденка)

Прослухав Вашу зворушливу радіоповість і довго-довго після закінчення радіопередачі сидів мовчки, роздумуючи над тим, що почув. Чому так нескладно буває в житті справжніх талантів? Вони, як зірка, спалахують і гаснуть, на превеликий жаль. Як схожі їхні біографії! Творчість Василя Діденка стоїть на одному щаблі з творчістю Василя Симоненка, Василя Стуса, та чомусь у шкільній програмі з української літератури я не знаходжу його імя. Яка несправедливість! Він оспівав у своїй поезії рідну Батьківщину, палко любив рідну мову, а ми за це віддячуємо йому мовчанням. Сумно. Та не все ще загублено, Ваш матеріал безцінний. Розмовляючи з колегами шкіл району, які слухали радіопередачу, я чув від них: «Шкода, якщо цей матеріал не вийде у світ». Чому б не запропонувати його нашому освітянському тижневику «Освіта» чи освітянському журналу «Рідна школа»? Нарешті, виходить журнал «Дивослово». Здається, в грудні чи січні «Освіта» розповіла про Василя Симоненка, але то була суха розповідь. Прочитав я той матеріал, подивився на фото поета, але не зворушився так, як після Вашої радіоповісті про Діденка. Можливо тому, що Василя я знав особисто. Пригадую липень 1962 року. Завітав я до редакції «Комсомольця Запоріжжя». Зайшов до кімнати, двері якої були відчинені. За столом біля вікна сидів молодий симпатичний юнак. Він усміхнувся мені, як давньому знайомому, і простягнув руку: «Діденко, — потім додав, — Василь. Сідай. Що приніс?»

Я віддав йому рукопис нарису «Чемпіон».

— Я, правда, тямлюся на поезії, але нічого, — сказав Василь.

Була обідня перерва. Василь налив з графина повну склянку води, взяв з підвіконня шмат хліба і, читаючи списані аркуші, почав їсти.

— По-студентському? — запитав я.

— Ага, — посміхнувся Василь.

Читав уважно, потім повернувся до мене:

— Слухай, Федю, непогано. А звідки ти такі тонкощі в авіації знаєш?

— Та я ж тільки з республіканського чемпіонату з авіаційного спорту, — кажу йому.

— А що ти там робив? — не зрозумів Василь.

— Літав. Я спортсмен-льотчик.

— Так ти льотчик? — здивувався Діденко.

— І студент Запорізького педінституту теж.

— Цікаво. І льотчик, і студент. А коли ж ти встигаєш?

— А отак і встигаю, — кажу Василю. — З ранку польоти, а о тринадцятій годині в інституті лекції.

Ми розговорилися. Не помітили, як пролетіла обідня перерва (правда, у журналістів це поняття відносне). Хтось із працівників редакції зайшов до Василя і невдоволено запитав:

— Матеріал ще не здав?

— Здам, — відповів Діденко.

— Кінчай поезію, давай ділом займатися, — сказав той, що зайшов у кімнату, навіть не поцікавившись, чи справді літпрацівник зайнятий поезією.

Ця зустріч з Василем залишила приємне враження. Нарис «Чемпіон» був надрукований. Я дізнався про це тільки у вересні, коли приїхав до інституту на заняття. Зразу зайшов до редакції, але Василя в цей час не було.

Навчання в інституті, польоти щодня в аероклубі забирали багато часу. До редакції не заходив. А потім на цілий рік поїхав на пе-

дагогічну практику. У Дубівській середній школі на Закарпатті, де я практикував, уперше почув пісню «На долині туман» Директор школи, дружньо плескаючи мене по плечу, сказав: «Тільки у нас таку пісню можна написати». Якби ж я знав тоді, що це вірші Василя!..

Друга зустріч відбулася тоді, коли я повернувся з педпрактики до Запоріжжя. Ми зустрілися біля драматичного театру.

— Де ти пропадав, друже? — зрадив Василь.

Я розповів, що був на Закарпатті і привіз звідти чудову пісню «На долині туман». Він щиро засміявся білозубою усмішкою.

— Найкраща з пісень на Закарпатті, — переконував я його.

— А ти моє що-небудь читав? — чомусь запитав Василь.

Мені раптово стало незручно.

— Ні, — відповів.

На тій зустрічі він мені так і не сказав, що слова пісні «На долині туман» його.

З Василем я більше не зустрічався. І ось Ваша радіоповість знову повернула мене до спогадів... Не залишайте такий багатющий матеріал про поета Діденка в архіві. Він має бути надрукованим, щоб широке коло освітян України, учні-старшокласники ознайомилися з життям і творчістю прекрасного поета, відкрили для себе нову сторінку в історії української літератури.

*З повагою. Федір Пантов, директор
Дівненської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів
Приазовського району Запорізької області, старший учитель
вищої категорії, відмінник освіти України*

Василь КЛІЧАК

ЧОМУСЬ ЗГАДАВСЯ ЦЕЙ ДИВАК...

Із Василем Діденком я був знайомий, на жаль, мало. Вперше побачив його у видавництві «Молодь», де починав свою трудову кар'єру. Він приходив у редакцію поезії, з редакторами О. Шугаєм та А. Камінчуком вони виходили в коридор, завжди щось жваво обговорювали. Як я звернув увагу, йшлося здебільшого не про вірші Василя Івановича, а про тогочасну поезію взагалі. Вони обмінювалися враженнями від прочитаного, зачитували чийсь вірші, сперечалися. Повірте, то було цікаве видовище. Був то початок вісімдесятих. Згодом через ряд обставин не по своїй волі я змушений був покинути видавництво. На щастя, прихистила мене «Веселка».

Пригадую дещо комічний епізод. Була тоді якась ювілейна дата комсомолу. Знаючи, що я прийшов до них працювати з комсомольського видавництва, до мене підійшли дівчата з проханням допомогти їм підібрати якусь ударну строфу про комсомол якого-небудь українського поета для стінгазети.

Зі шкільних літ у моїй пам'яті залишилося багато строф, прочитаних чи то в книгах, чи в журналах, чи в газетах. Пам'ять юнача, як губка, вбирала все. Я запропонував їм саме строфу Василя Діденка, а не когось іншого, значно відомішого і олауреаченішого.

*Дійде слава твоя до майбутніх сторіч
Й надихне на пісні не одного Бояна,
Як нас надихав на неспокій Ілліч.*

Ці рядки запамяталися мені десь у сьомому класі, прочитані в якійсь газеті. Полонила легкість вислову і вміщене тоді загадкове для мене слово Боян. Воно спонукало мене погортати багато книг, ознайомитися зі «Словом о полку Ігоревім». А головне — запам'яталося ім'я автора.

Дівчата розписали красиво цю строфу в стінгазеті. Через кілька днів завітав до «Веселки» сам Діденко. Ті, хто пам'ятають його, не можуть забути його химерних, інколи комічних жестів.

Василь Іванович зупинився у фойє перед стіннівкою, побачив знайому строфу і остовпів. Кажуть, ті, хто це бачив, були ошелешені. Можна тільки уявити його здивовані очі, відкритий рот. І — знак питання в голові. Хто? Хто запропонував його творіння до стіннівки? Недовго думаючи, він розпитав молоденьких дівчат, хто автор ідеї. Вони сказали про мене і в якій кімнаті я сиджу.

Діденко стрімко попрямував по коридору, відчинив двері і прямо до мене з порогу:

— Васько, ти?

— Я, — кажу.

— А я Діденко.

— Я знаю...

Так ми і познайомились.

Згодом Василь Іванович запропонував видавництву рукопис своїх віршів для молодших школярів. Бувало, що доносив свіжі твори чи надсилав поштою з Ірпеня. Інколи заходив просто у видавництво прямисінько до мене, нічого не питав про долю свого рукопису, а ділився враженнями від прочитаної щойно книжки, яку, мабуть за звичкою, тримав під пахвою. Виймав її, розгортав, а там, дивлюсь, покреслено, деякі рядки виправлено.

— Ти дивися, що це за мова? Хіба це мова?

Читав уголос авторські рядки, а потім свій варіант. У нього, пам'ятаю, звучало набагато краще. І що цікаво, то могли бути навіть рядки живих тодішніх класиків. Авторитетів для нього не існувало.

Окремим листом Василь Іванович надіслав творчу заявку на видання свого рукопису і довідку про себе. Шкодную, що не зберіг її.

Муляла вона мене, муляла, а потім написав ось такого вірша.

Як я шкодую, що не зберіг
листа Василя Діденка,
надісланого до «Веселки»
в середині вісімдесятих.
Спробую відтворити по пам'яті.
Хоча тих фраз запам'яталось мало,
зате яких!

«...отож подаю коротку довідку про себе:
...чемпіон університету з преферансу...
...працював у газетах, та роботи тої не любив ніколи...
...люблю годувати пташенят хлібом...
...написав 100 000 віршів...
...Васько, це ще не все,
я буду ще надсилати тобі вірші,
а ти щоб усі їх видав...»

Чомусь згадався цей дивак
із дивовижним відчуттям мови.
Де він тепер у засвітах,
кого намагається там здивувати?..

Той рукопис я пропонував до темплану, відкладали його з року в рік. А потім я звільнився і, по-моєму, та книжка так і не вийшла.

А ще якось я мав розмову з композитором Борисом Буєвським, з яким був добре знайомий. Він зараз живе у Бельгії. Там його шанують, має королівську стипендію, пише симфонічні твори, керує якимось хором чи оркестром. А тоді, пригадую, поцікавився я:

— Борисе Миколайовичу! А як Ви написали свою легендарну пісню «На долині туман».

— Якось у журналі «Україна» прочитав я добірку Васи Діденка. І один вірш припав мені до душі.

Читаю:

*На долині туман упав,
Мак червоний в росі скупав.*

Я розбив ці рядки ще на рядки:

*На долині туман,
На долині туман упав,
Мак червоний в росі,
Мак червоний в росі скупав.*

Сама собою з'явилася мелодія — і народилася пісня. А коли вона прозвучала по радіо, Вася через друзів, знайомих розшукав мене і прийшов з пляшкою. Очі його світилися безмежною радістю.

Оце такі короткі мої спогади про цього прекрасного лірика.

А ще не можу оминати того, що сказав мені на моєму нещодавньому ювілеї Іван Драч:

— Якщо в твоїй душі живе Василь Діденко, ти добра людина.

Думаю, що не тільки я. Таких людей багато. Василь Діденко — яскрава особистість. Він випромінював добро і теплоту.

Іван КУШНІРЕНКО

МОЇ ЗУСТРІЧІ З ПОЕТОМ ВАСИЛЕМ ДІДЕНКОМ

Як це було?

У Гуляйпільській середній школі-інтернаті під впливом поезії захопився я українською літературою. Поза шкільною програмою багато читав художніх творів, пробував і сам віршувати, написане

збирав у товстий загальний зошит. Одного разу насмілився із ним підійти до вчительки української мови та літератури В.Ф. Кириченко і попросив її ознайомитися з віршами і дати консультацію.

Валентина Федорівна уважно прочитала їх і порадила наполегливіше працювати над словом, читати класиків.

— Старайся, щоб словам було тісно, а думкам просторо, — радила. — Читай частіше поета Василя Діденка.

...Тепер я був постійним відвідувачем шкільної бібліотеки. Особливо доскіпливо гортав сторінки «Літературної України», товстих і тонких журналів. Коли знаходив у них поезії Василя Діденка, переписував і вивчав напам'ять.

А восени 1964 року сталася подія, яка надовго запам'яталася не тільки мені, а й усім вихованцям школи-інтернату: до нас у гості завітав земляк, відомий уже читацькому загалу, поет Василь Діденко. Запросила його у школу В.Ф. Кириченко. Новина сколихнула не тільки учнів, а й учителів, адже ми ще ніколи не бачили близько живого поета.

І ось незабутня зустріч. Молодий, кремезний, з діденківською посмішкою на устах, з коротким чубчиком на круглій голові, поет зі щирим інтересом знайомився з нашим життям.

— Ти дивись, — казала мені Валентина Федорівна, — як випадє нагода, я тебе познайомлю з Василем Івановичем, і ти покажеш йому свої вірші.

Увесь вечір я чекав тієї нагоди, тримаючи за пазухою зошит із віршами. А коли нагода випала і вчителька сказала поету про мене, я від ніяковості заховався у найдальші ряди шкільного клубу, де Василь Діденко напам'ять читав натхненно свої, а також вірші Володимира Сосюри, Андрія Малишка, Сергія Єсеніна, невідомого для мене тоді Василя Симоненка. Захоплено відгукувався про Сосюру і Малишка як про своїх вчителів. Тож не випадково Діденко жартома зауважував:

*Це для мене зовсім не морока,
Що у віршах тільки синь та синь.
Я — гібрид Єсеніна і Блока,
І Сосюри незаконний син.*

Читання віршів В. Діденко поєднував із цікавими розповідями про столичні літературні новини. На той час читачі із захопленням знайомилися з його поетичними збірками «Зацвітай, калино» (1957), «Під зорями ясними» (1961), готувались до виходу у світ «Заповітна земля» та «Степовичка» (пішли до читача в 1965 році).

Тоді дізналися ми дещо і про самого гостя. Виявилось, що Василь Іванович народився в нашому місті Гуляйполі 3-го лютого 1937 року в сім'ї механізатора. Для нас, школярів, це було незвичайне відкриття. «Хіба може таке бути? — дивувалися. — Щоб справжній поет народився на тій землі, де і ми живемо?»

Проживав поет і на Вінниччині, де закінчив Ширмівську середню школу, а пізніше — Київський державний університет імені Т.Г. Шевченка.

...Довго ходив під враженням діденківської поезії, яка полюбила своєю некрикливістю, мелодійністю, прозорістю поетичних образів. А яка прекрасна і багата мова поета? Її, здається, пив і пив би, як джерельно-чисту воду, і не міг вгамувати спрагу.

На тому вечорі Василь Діденко читав вірші, присвячені Андрієві Малишку, Володимирі Сосюрі. Пригадую рядки із поезії «Сурмач» (про А. Малишка):

*Він прийшов, натруджений походами,
Портупкою скинув із плеча.
Рідна річка голубими бровами
Привітала з бою сурмача.*

Щирими були і рядки, присвячені «Учительці»:
В білих яблунях сад обступає дорогу,
Пелюстками й промінням її вишива.
Не знаходжу ніде я дитинства дорогу,
Тільки пам'ять про нього в душі ожива.
Як любили ми Вас, наша вчителько перша,
Як приходили ми з Вами в сонячний клас!
І, обличчя ясні на долоньки зіперши,
Все дивились на Вас, дослухалися Вас!

А поезію:
Білі яблуні! Вдарте об хмари
Молодими руками весни.
Я натхненням дзвінким не одмарив,
Не забув я про щастя човни, —

слухав, розкривши рота, як і мої товариші-однокласники.
А поет захоплено продовжував:

Під рожевими хвилями цвіту —
Дні юнацькі, минуле моє.
Та й сьогодні з любов'ю до світу
Йду туди я, де сонце встає.
Де життя мого ранок бадьорий,
Де од відер дзвенять криниці.
Лине вітер крилатий, прозорий
І лоскоче мене по щоці...

Поряд з іншими поезіями знову мене вразили слова:
Гудками поїзд розпанаха тишу.
Клубками дим покотить по лану,
І я піду шукати наймилішу
В налиту серпнем рідну далину...

А хіба можна було байдуже сприймати Василеві рядки:
Скоро осінь... Та що в тім лихого?
Я ж бо серцем іще не холов.
Зелен-хмелем пропахлі дороги
У твій дім приведуть мене знов...

Я в наївно хлоп'ячій покорі
Над тобою обличчя схилю,
А у вікна дуби чорнокорі
Нашумлять нам бентежне «люблю».

Скоро осінь... Незлобно і тихо
Привітаймо сьогодні її.
Це ж вона по-весняному диха
На дороги твої і мої.

Правда ж, здорово підмічено, що осінь «по-весняному диха». Треба тут зауважити, що поет Василь Діденко у Гуляйпільську школу-інтернат навідувався не раз, але перша зустріч мала найяскравіше враження.

Підсумком Василевих візитів стало те, що у квітні 1965 року я набрався сміливості і вперше в житті завітав у редакцію Гуляйпільської районної газети «Зоря комунізму», що відновила свою роботу. Несміливо переступив поріг кабінету редактора Володимира Омеляновича Скорика, а виходячи від нього, залишив товстий зошит з віршами на його столі. Якою ж великою була моя радість, коли 1 травня побачив свого вірша, надрукованого у газеті. А через деякий час забрав зошита назад. Ретельно прочитаного. Про те говорили помітки на полях сторінок. Як виявилось значно пізніше, мої поетичні спроби читав і правив сам Василь Діденко. Помітки було зроблено акуратним каліграфічним почерком і здебільшого простим олівцем (так любив робити тільки незабутній Василь). Біля деяких

віршів стояли плюси, біля інших — мінуси, а біля третіх — слова «За Малишком», «За Сосюрою», хоч, як на мене теперішнього, там було дуже багато «За Діденком». Такі рядки як «стрілася в дорозі, руку подала», звичайно, були наслідуванням Василя Діденка, бо хто з початківців не оглядався на майстрів слова і без наслідування когось, звичайно, не обходилося. Той зошит із цупкою обкладинкою, помережаною чорними і зеленими квадратами, довго у мене зберігався, а потім з роками десь дівся, а жаль...

Степан ЛИТВИН

ЧАРІВНИК СЛОВА З ГУЛЯЙПОЛЯ

Взимку 1954 року, навчаючись на п'ятому курсі філфаку Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, я працював літконсультантом редакції республіканської газети «Зірка». З-поміж здібних школярів, юних поетів, які надсилали свої перші твори до газети, особливо виділялись Роман Лубківський, Василь Латанський і Василь Діденко, десятикласник, на той час мешкав на Вінниччині. Останнього я попросив надіслати нові поезії, бо вже тоді був помітний значний поетичний хист.

І ось одного весняного дня до редакції завітав сам Василь Діденко. У старенькому костюмчику, в латаному взутті. Приїхав «зайцем», без копійки в кишені. Втомлений, але бадьорий, усміхнений. І одразу почав читати вірші, загалом досконалі, свіжі.

Везу хлопця в наш студентський гуртожиток на Чоколівці. Там Василь ночує дві ночі. Снідаємо в нашій їдальні, де готують смачно й дешево.

Тоді ж познайомив обдарованого юнака зі своїми однокурсниками, що теж писали поезію, рідше — прозу. Розповідали про уні-

верситетську літстудію, якою в різні роки керували майбутні класики нашої літератури Юрій Мушкетик, Анатолій Косматенко. (Василь Симоненко, який тоді навчався на другому курсі факультету журналістики, на засідання літстудійців приходив ще рідко). Мої товариші радили Діденкові вступати на наш філфак.

Походив я з ним по деяких редакціях, завітали й до редакції письменницької газети, що містилася на тодішній вулиці Ворошилова, 3 (нині — Ярославів Вал). Чомусь пригадалися знамениті колись рядки Олеся Жолдака і Ярослава Шпорти про вічного графомана — «А потім він вгору і вгору пішов... По сходах крутих в «Літгазету». Щоправда, сходи у флігелі не так круті, як ненадійні були.

І скрізь Василові поезії подобалися, а тому радили хлопцеві після школи поступати до університету.

Я порадив Василю піти зі своїми віршами до Володимира Миколайовича Сосюри. Із поетом я познайомився ще до погромної статті в газеті «Правда», де українець-патріота гнівно тавровано за вірш «Любіть Україну». Ми зустрічалися на літературних вечорах або у сквері по вулиці М. Коцюбинського. Там великий син Донбасу читав мені заборонені тоді свої твори, розповідав, як його, петлюрівця, мало не розстріляли червоні.

Довів Василя аж до дверей квартири поета (Сосюри тоді мешкали в будинку № 68 на теперішній вулиці Б. Хмельницького), сам же іти не наважився.

До гуртожитку Василь прийшов уже вночі радісно збентежений, мало не пританцьовуючи. Видатний майстер слова Василю поезію похвалив. Сосюра також порадив вступати до КДУ.

І влітку того ж року Василь став студентом філологічного факультету Київського державного університету. А через три роки у світ вийшла перша книжка молодого лірика «Зацвітай, калино». В цьому активно допоміг автор вічного шедевиру «Так ніхто не кохав». Збірку, як і ряд книжок інших молодих, наприклад, Олеся

Лупія, Миколи Сома схвально оцінив на республіканській нараді поетів Андрій Малишко.

А таки ж справді в українську літературу тоді ввійшов самотній лірик, музикант і художник в поезії.

Після закінчення університету деякий час я вчителював у Донецьку, потім сім років працював у редакціях кримських обласних газет, тож із Діденком бачились зрідка. Інколи про нього мені писав у листах (навіть на військові збори) друг і побратим Василя Микола Сом, який, до речі, волелюбністю, прагненням правди схожий на гуляйпільського степовика.

Потім я переїхав до Києва, де спочатку працював у журналу «Зміна» («Ранок»), а згодом — у видавництві «Дніпро».

У видавництво час від часу заходив і Василь, завжди приносив щось свіженьке, яке іноді вдавалося опублікувати у колективному збірнику, яких тоді видавалося чимало.

Пізніше ми частенько зустрічались у видавництві «Радянський письменник» (тепер — «Український письменник»). Там працювали талановиті поети, досвідчені редактори Григорій Коваль, Борислав Степанюк, Леся Клименко (Левчук), Лідія Кульбак (Володіна) та інші.

Під час редагування збірок «Вродливий день», «Дзвінка фонетика» Василь Діденко міг зятято, але гречно сперечатись, особливо щодо мови. Рідну мову Василь знав блискуче, українським словом володів винахідливо, взірцево, був його чарівником. Іноді брав до рук непогану збірку відомого поета, знаходив там цілу низку мовно-стилістичних огріхів і відразу ж подавав ліпшу конструкцію фрази, точніше слово, свіжіший епітет, повноцінну риму тощо.

Особливо частим гостем Василь Діденко був у редакції «Літературної України», де я завідував відділом української літератури. Василь стрімко входив, наче долав плечем опір повітря, і вже з порога сміявся, розповідав кумедні історії, нерідко й про себе. Розказував і про драматичне, зокрема, як його у війну били німці.

З Василем цікаво було вести розмову про народну пісню, про Усти-ма Кармалюка, Івана Гонту, інших національних героїв, чії постаті дуже хвилювали чутливе поетове серце.

Інколи траплялось таке. Поки читаю величеньку нову добірку Василеву, він пише нову поезію, а то й дві. Як правило, це — твори яскраві, довершені, запахущі, хоч експромту діти.

Сумлінний дослідник знайде в архіві «ЛУ» чимало неопублікованих віршів Василя Діденка. Адже через вічну переважаність редакції матеріалом не всі довершені поезії Василя, як, звісно, й інших поетів, вдалося надрукувати в газеті. Чимало їх і донині залишаються в ранзі «неопубліковані».

Звичайно, були між нами й суперечки, проте завжди вони закінчувались мирно. Василь був запальний, але добрий, простий, лагідний український хлопець. І таким залишався до кінця свого життя.

Неодноразово спільно брали участь в літературних заходах, поетичних вечорах, славних ювілеях. Василь дуже радів, коли виконували його знамениту, справді народну пісню «На долині туман», хоч іноді робив це не зовсім адекватно ситуації. Взагалі Василеві, поетові від Бога, істинному митцеві, властиві були деякі не те щоб дивацтва, але, на погляд звичайної людини, не дуже логічні вчинки. Наприклад, він міг з місця вголос викрикувати репліки на адресу маститого промовця, заважати читати вірші. Чи й таке. Іноді, перебиваючись з хліба на воду, одержавши невеличкий гонорар (згадаємо вірш Б. Олійника «У поета гроші завелись»), Василь міг купити пляшку дорогого французького коньяку, щоб пригостити товаришів (сам пив мало).

Пригадується ювілейний вечір пам'яті Володимира Сосюри в консерваторії. Рік 1978-й. Письменники, що мають виступати, сидять в президії. Голова зібрання Олесь Гончар лаконічно, без епітетів оголошує ім'я чергового промовця. І ось до трибуни іде Василь. Скидає піджак і кладе на коліна комусь із колег. Виступає, щоправ-

да, яскраво, ефектно, йому щедро аплодують. Виходжу з консерваторії — Василь стоїть з вельми вродливою чорнявкою, гукає: «Степане! А от дівчина не вірить, що це я написав «На долині туман». Звісно, підтверджую, додавши, що Василеві дівчата мають вірити в усьому.

У крові, генах Василя Діденка буяв дух степових козаків, мужніх і мудрих синів поля і волі. Якось ми з дружиною Ольгою перебували в будинку відпочинку «Жовтень» під Києвом. У розмові з нами жінка з Гуляйполя повідомила, що по материнській лінії Василь — родич Махна. Згодом я сказав про це поетові, але він тільки зареготав. Не забуваймо, що радянська влада славного отамана не любила, в основному паплюжила, принижувала.

Сьогодні, коли Василя вже немає поруч із нами, шкодую, що свого часу не запитав його, чи бува не знає він, хто склав одну з найлюбленіших народних наших пісень «Розпрягайте, хлопці, коні». А склав її молодий гуляйпілець, відважний махновець Іван Негребицький. Про це пишуть і Григорій Гусейнов у своїх «Господніх зернах», і вдова Нестора Івановича Галина Кузьменко у книжці спогадів. Отаманові пісня сподобалась. Її заспівало все військо повстанців. І донині пісня лунає по всій Україні та далеко за її межами.

Це я до того веду, що, мабуть, є якийсь феномен Гуляйполя, де завжди нуртує жадоба волі, правди, де вчувається поклик до нових пісень, де не пересихає джерело любові до рідного слова. І талант Василя Діденка — тому підтвердження.

Петро ДАШЕВСЬКИЙ

ДЗВІНКЕ СЛОВО ПОЕТА

З Василем Діденком я познайомився в Зеленому, коли він завітав у гості до Івана Азарова, відомого тоді в межах Гуляйпілля

поета, в 1958 р. Ми з Іваном ще тільки збиралися стати студентами, а Василь уже закінчував столичний університет.

Дивувало й радувало те, що наш ровесник-земляк уже видав книжку. Ми тримали її в руках: тоненька, мала червону обкладинку і назву «Зацвітай, калино».

Пам'ятаю, ми ходили околицями Зеленого, берегами Гайчура, слухали вірші Василя, його розповіді про знайомство з відомими поетами.

Друга зустріч з поетом. Було це у жовтні, чи на початку листопада 1959-го. Повертаючись од матері до Дніпропетровська, де я тоді навчався, в поїзді зустрівся з Діденком. В розмові з'ясувалося, що Василь їде до Києва. Ненароком я йому пожалівся, що вже прохолодна погода, а в мене досі немає осіннього пальта. І тут Діденко раптом запропонував: «А ти купи у мене. Мені все одно до Києва з поїзда не виходити». Та в мене, кажу, є лише 400 карбованців, на що він відповів: «Мене влаштує й така сума».

Так я став власником темно-сірого в смужку майже нового імпортного пальта поета.

Тільки значно пізніше я збагнув, що у Василя тоді, мабуть, не вистачало грошей, ні на що було жити у столиці.

Та не поліпшилися фінансові справи поета і через 10 років потому. Пригадую, у серпні 1969-го я отримав на адресу редакції, де я тоді працював, бандероль. «Висилаю тобі свою нову книжку, — писав В. Діденко. — Надрукуй у нашій Гуляйпільській газеті 10-15 віршів, і якщо зможеш, пришли мені газету й невеличкий гонорар — карбованців 10: у мене тепер сутужно з грішми. Привіт Гуляй-Полю! Міцно тисну руку.»

Ситуація тоді в газеті була така, що великої добірки віршів поета ми не могли дати. Але він друкувався у нас, не даючи забувати про себе. Час від часу навідувався до редакції, голосно обходячи всі кабінети.

Одного разу Василь узяв у мене на рецензування три вірші молодого початківця О. Дмитренка з Полтавки. В першому з них поета

вразили семикратний повтор одного й того ж епітета, неправильно поставлений наголос, невміле римування. Відгук: «Дуже слабенько». Другий вірш Василь намагався опрацювати, зробити з нього щось пристойне. Про третій сказав: «Загалом трохи краще од перших двох, але ж треба доробити цю мініатюру». І насамкінець — загальний висновок: «Поки що до друку давати не треба. Хай автор ще попрацює».

Може, про прагнення Василя оберегти гуляйпільців від недоброякісних публікацій свідчить і такий епізод. Мій товариш Юрій Івченко пригадує: «Це було у середині 80-х років, весною чи влітку. Стою якось біля кіоска, що біля нового гастронома, придбавши там свіжий номер журналу «Україна». І тут бачу — підходить В. Діденко (тоді я його мало знав) і до кіоскерки: «О, свіжа «Україна». І теж став гортати журнал. Та враз обурився: «Яка ганьба! Таке друкувати... Скільки у вас залишилось примірників?» Кіоскерка назвала. «Забираю». І скупив усі журнали...»

Запам'яталося: якось на Василеві очі потрапив текст популярної тоді пісні «Червона рута», то й там у одному з рядків він натрапив на неблагозвучне, на його погляд, словосполучення, яке люди, співаючи, не помічали.

Так, багато хто знав, що В. Діденко — поет з гарним слухом, ревний охоронець законів віршування, взірць борця за звукову досконалість, автор світлого дзвінкого слова...

Ми були з Василем, так би мовити, приятелями. Він подарував мені декілька своїх збірок з автографами. Одного разу, перебуваючи в Гуляйполі, він назвав київську адресу свого друга, відомого вже тоді поета Миколи Сома. Достатньо було сказати: «Я од Василя Діденка», як той надав мені притулок на ніч, а коли я від'їжджав, Микола підписав свою книжку «Вікнами до сонця».

Іншого разу, відвідуючи Київ, я зупинився в невеличкій квартирі В. Діденка на вул. Постишева, 14.

Може, на знак нашого товаришування В. Діденко й присвятив мені оцього вірша:

Петрові Дашевському

*Білим снігом укрила
Чорну землю зима.
Біля дядька Кирила
В човні весел нема.
Кличе день рогозою
В хутір затишний твій.
Засрібліє сльозою
Теплий спомин з-під вії.
Та невдовзі бузками
Засиніє тут май.
Нас намиста разками
Стріне пісня нехай!
Про шипшиновий повів
Стежка нам розповість.
Од щучиних уловів
Окунь слатиме вість.
Золотавим козельцям
Дощик сурми хитне.
Де всміхавсь ти джерельцям,
Світ напоїть мене.
Білим снігом укрила
Чорну землю зима.
Біля дядька Кирила
Вітер кригу лама.*

Київ 14.2.1983.

Дядько Кирило — це рідний брат батька поета — Кирило Семенович Діденко. Тривалий час жив у Зеленому, де його і поховано.

Іван НЕЖИЖИМ

ТАКИХ ЛЮДЕЙ НЕ МОЖНА НЕ ЛЮБИТИ

Є люди, про котрих ніяк не пригадаєш, коли і за яких обставин ти з ними познайомився. Здається, що знав їх, відколи себе пам'ятаєш. Це люди, яких ти добре розумієш, і вони розуміють тебе так само: кожну думку, всяке слово, навіть самий погляд. Це люди, які ніколи не скажуть тобі неправди і яким ніколи не збрешеш і ти. Це хороші люди. Такий для мене Діденко. Василь Іванович. Василь.

Час швидкоплинний... Ніби це вчора було: на порозі редакційного кабінету стояв Василь Діденко — окрилений, осяйний, сповнений енергії, дії. Очі тепло усміхаються, якісь вони аж загадкові. Як завжди...

Вже стільки років його нема з нами. А голос його й досі чувається: «То, як, старий, справи? Розкажуй... — Так, ніби ми вчора розстались. — У вас, газетярів, вічно часу не вистачає...»

Василь завжди радів зустрічі з нами...

Тонкий лірик. Від Бога... Глибокий романтик. Його поезія зрозуміла і доступна. Він не відкидав традицій — навчався у класиків. Богом, звичайно, для нього був Шевченко. Його творчість, на жаль, вкорочена жорстоким життям. Але яка вона яскрава! Глибокий світ асоціацій... Віра у високий громадянський ідеал.

Я зараз не маю ніякого наміру показувати В. Діденка як художника слова, хоча й по сьогодні п'ю насолоду з його лірики. Це особисті розрізнені спогади, збережені пам'яттю про Діденка-людину, про дорогого Василька, як його часто називали старші.

...Василь рано прилучився до батькової професії: помічникував у нього на комбайні. Прямо зі степу, з житнього поля пролягла стежка до столичного університету на філологічний факультет.

А було це так. Голова колгоспу приїхав до Діденків на поле і каже: «Поїдемо, Василю, до Києва. Тобі вчитися неодмінно треба. Отакі вірші гарні пишеш, а як вивчишся, то писатимеш ще кращі...»

І треба ж було так трапитися. Того дня Василь травмував коліно, важко було ступати на ногу. Але голова умовив: «Нічого, щось вирішемо там. А екзамени складеш...»

Пішли назустріч хлопцеві в приймальній комісії — вмовив таки голова колгоспу. За два дні Василь склав успішно всі екзамени і поїхав додому, а через три дні надійшло в село повідомлення про зарахування його в студенти...

У Києві, на тодішній околиці столиці, була невеличка вулиця — вулиця Освіти, де під четвертим номером стоїть гуртожиток держуніверситету імені Шевченка. Отам восени п'ятдесят четвертого року я вперше зустрів замріяного хлопця, який назвався Василем Діденком. Він, як і я, був зодягненим в простенький одяг, але як красиво світилися поетичним натхненням його очі. «О, так ти ще й земляк», — вигукнув Василь, коли дізнався, що я родом з Пологівського району.

Я тоді навчався на факультеті журналістики, Вася на курс молодший — на українському відділенні філологічного факультету. Журналісти і філологи традиційно були найщирішим братством. А тут виявилось і те, що ми ще й земляки. Вася — родом з Гуляйполя, хоча його батьки в той час мешкали на Поділлі — на Вінниччині, а я — з сусіднього Пологівського району. А може, ще й спорідненість душ юначих зблизила нас. Ось так ми й затоваришували на багато років.

Запросив його до нас у кімнату жити, бо Василь не мав гуртожитку, а нам, напівсиротам, дали. Так і перебивались: зсунули ліжка, і Василь посередині спав. Не комфортно, зате ж є дах над головою і свої хлопці поряд.

Тодішня університетська літературна студія була справжньою кузницею літературних талантів усієї України. Там, поруч з юним Василем Симоненком (він був старостою студії) я й досі бачу Юрія Мушкетика, Василя Шевчука, Тамару Коломієць, Бориса Олійника, Роберта Третьякова, Василя Діденка, Миколу Сому, Дмитра Головка, Івана Власенка, Олексу Мусієнка... Мабуть, ніколи не ви-

вітряться з пам'яті молоді голоси, дружні суперечки, котрі точилися на студії і продовжувались у трамваї, по дорозі до гуртожитку, а потім там, — до півночі, і досі вчувається лагідний голос П. Г. Тичини на засіданні студії: «Читай, Васю, ще читай...» Це він — до Діденка. А хлопці ремствували: «Павло Григорович, так нечесно, й інші ж хочуть виступити...»

«Ім'я поета В. Сосюри, — згадував В. Діденко, — запало в моє серце ще з давніх читанок для початкових класів. Бажання побачити живого поета було моєю мрією протягом кількох літ...»

І от весною п'ятдесят п'ятого в редакторській Держлітвидаву молодий поет познайомився з В. Сосюрою. Володимир Миколайович уважно читає невеликий зошит Василевих віршів і радісно усміхається на такі рядки: «То для мене зовсім не морока, що цвіте у віршах синь та синь. Я — гібрид Єсеніна і Блока і Сосюри незаконний син». Великий поет підбадьорює, зичить успіху... Пізніше Володимир Миколайович був учасником обговорення Діденкової творчості на засіданні літстудії, благословив молодого поета у велику літературу. Відтоді товариші Василя вважали «сосюринцем».

Казали: Василь — удачливий поет. У двадцять — ще будучи студентом, в 1957 році він уже мав першу збірку «Зацвітай, калино», в 1961 — там, в «Радянському письменнику», друком вийшла друга книжка «Під зорями ясними». З таким ось багажем В. Діденко влився у Спілку письменників України.

Я був живим свідком народження багатьох поетичних творів. Найбільше Вася тоді писав вночі, на другому поверсі гуртожитку, в кутку. Там було найтихіше, там йому і творилося.

Часто було розбудить серед ночі: «Чуєш, Ванько, вставай, пішли послухаєш, що я написав». Читає. Я слухаю, думаю, і хочеться запитати: «Васю, друже любий! Скажи, яка сила надихнула музу твою? Хто тебе чарівним даром піїта ушанував? Хто тобі отакий щедрий талант подарував? Хто? Інтуїція чи натхнення?»

І Вася у свою першу поетичну весну доводив мені, що натхнення та інтуїція...

Як зараз бачу перед собою Василеві загальні студентські зошити для конспектів лекцій, описані поетичними римами, чотири-віршами. Ловив, хапав риму на лету. В них пружинило слово співця, лірика, бадьорого юного романтика...

Згадались і дружні шаржі на Василя, вміщені у факультетській стіннівці «Філолог». «Де ж це пропадає студент II курсу В. Діденко, що так часто пропускає лекції?» — запитувала газета. А на малюнку молодий поет торує стежку до столичних редакцій газет і журналів...

Першою весняною ластівкою вилетіла у світ його поетична збілочка з промовистим заспівом «Зацвітай, калино», яку Вася не забарився надіслати мені в армію (я тоді служив у Грузії) з написом: «Дорогому землякові Іванові Нежижимові з подякою, що не забуває мене, а ще з більшою — за любов і тугу за Україною. В. Діденко», і спецвипуск університетської газети «За радянські кадри» (квітень, 1957), де в передмові про В. Діденка тепле слово мовить В. Сосюра.

За короткий час збірка побувала в руках багатьох солдат. У нас в підрозділі служило багато українців. Так всі скучили за словом рідним...

Він співав, щоб не вмирала ніжність на землі. Він любив свій народ, Україну, українську мову, українське слово. Наполегливо і невтомно робив все для того, щоб в Україні це слово берегли, шанували. Він так високо прославив і наш Гуляйпільський край, і земляків — «на людей хороших край багатий... Я ж бо сам і родом звідтіля...»

За свого життя В. Діденко написав одинадцять книг. Ніби проклав одинадцять крутих сходин на високу гору, ніби відшукав одинадцять стежок до людини-сучасника, до її помислів і почуттів.

Ось вони стоять в барвистій поетичній шерензі — його книги і думи, народжені в тривожних ночах і днях юності і зрілості, навантажені трудами і шуканнями нашої доби. Вони наповнені дзвінкою мелодикою, багатющою кольоровою гамою людської любові, сповнені патріотичного пафосу і громадянської майстерності. Це і його творчі літописи та ліричні щоденники.

У житті він ніколи не грався у двуликого Януса, а все виносив на людський суд. Така мужність дається не кожному. Поетова незлобива вдача, по-юнацькому відкрита і вразлива, мала таку ж мужність. Він усе життя виліплював образ ліричного героя, закоханого в рідну землю, в кольори осені і неба, з чутливою душею, у якій жили ніжність людини і буремність нашої доби. Весь його доробок — це ніби один великий твір про людину і її світ, згущений у сонячних барвах і виписаний як лірична сповідь.

...Розмови з В. Діденком були такі різні і такі багаті. Він умів жартувати й пустувати, казати нісенітниці й дурниці, міг захопитися в творчій суперечці, виказуючи при тому рідко подибувану ерудицію, вмів заглибитись в інтим, зосередитися на гіркому, болісному і трагічному. Він був різний... Я не заміряюся малювати Василя якимось «христосиком». Таким він не був — йому, як і кожній живій людині, притаманні були і хиби, і вади, і неприємні риси в характері, траплялись і негативні вчинки. Та чи ж важать вони проти тієї великої поваги, яку мав В. Діденко серед найширших кіл, своїх шанувальників поміж людей, які знали його близько.

В. Діденко був скромним у найкращому розумінні цього слова. Гучна популярність, що супроводжувала його з перших кроків поетичного шляху, не запаморочила його голови. До останніх днів свого життя він залишився таким, яким був у часи написання «На долині туман». Скромність — це любов до людей, повага до їхньої праці. Поет — співець кохання, глибоких інтимних переживань ліричного героя, краси природи. Музика слова, пісенність мови були притаманною рисою всієї творчості Діденка. І так сприймав її читач упродовж усього творчого шляху поета.

Він жив поміж нас. І лишився незабутнім у пам'яті його друзів і вдячних земляків. «Життя без друзів — що то за життя?...» — промовляв ніжно поет. «З колодязів гуляйпільських прозорих Я воду пив солодку, степову І небо знав усе в тремтливих зорях, І синь — лужків, шовкову траву» — захоплювався красою рідного краю Діденко.

...Якось ми разом містом прямували до гастронома. І раптом припустив сліпий дощ. Я — мерщій під дерево, а Васильок лишився на дорозі... «Хутчій сюди», — кличу. А він мовби й не чує. Завмер. Лице озорене — вмивається сонцем і рясним дощем. І тут з його вуст чую: «А дощ іде, а дощ пряде нитки легкі, сріблясті. І де він тільки упаде — Земля розквітне в щасті...»

То була щаслива мить творення. Таким і лишився в моїй пам'яті Поет: чистим, урочистим, щасливим сином Природи.

Він жив поміж нас — неповторний, самобутній. І як усі ми, люди, був смертним. Але безцінні скарби його поезії — нетлінні, безсмертні.

Володимир БРЮХАНОВ

МОЇ СПОМИНКИ ПРО ВАСИЛЯ ДІДЕНКА

Було це десь у кінці 50-х років. До Кривого Рога тоді приїздили Олесь Лупій, Василь Діденко і ще хтось. Зустріч з місцевими любителями поезії відбулася, здається, в колишньому тісному приміщенні редакції міської газети по вулиці Карла Маркса.

В ті часи в Кривий Ріг часто навідувалися у творчі відрядження київські літератори. Вони, як правило, розповідали про літературний процес в Україні, читали свої твори. Того разу молодих поетів представляв руданівцям керівник їхньої групи, хтось із когорти письменників старшого покоління. Та до того ми вже встигли пе-

резнайомитися. Приємне враження справляє Олень Лупій, скромний, стриманий, чемний у поведженні, спокійний у рухах. Статуру мав незавидну — тонкий, мов зелений пагінець, худорлявий до блідості. У великих очах — прихована задума.

Василь Діденко зовнішністю «не тягнув» на поета-лірика. Чуприна — жорсткий «їжачок». Іскристі вогники у веселих очах, притягальна посмішка і водночас задирикуватий погляд видавали нестриманість природи, бунтівний темперамент. Молода енергія так і струменіла, хлюпала через край цієї непересічної природи. За вільну розважливість і необразливу пустотливість на Василеву голову іноді сипалися легкі докори керівника групи. Відчувалося: якби той не стримував свого підопічного, Василь тут же міг би викинути якогось коника. Здавалося, був він заряджений якоюсь нестримною енергією, що нуртувала в його неспокійній душі. Можливо, тому і вкарбувався його образ в пам'яті глибше і закріпився там міцніше, ніж чийсь інший.

Вірші свої Василь читав без ніякого натиску і апломбу, спокійно, ніби ніжним дотиком чутливих пальців торкався співучих струн чарівної арфи. І звуки виходили, ніби народжуючись із серця, хвилюючі, заворожливі. І зрозумілі, сповнені щирих почувань, строфи, без усяких карколомних словесних викрутасів і манірничання, без голої патетики і декларатизму несли в собі прості, дохідливі образи.

Напевне, я мав вигляд якогось дивака, коли, прикипівши поглядом до дещо приземкуватої постаті хлопця з Гуляй-Поля, не міг збагнути, чи й справді те, що він декламував, — власне його творіння. Ми стояли віч-на-віч. Я спантеличений розмаїттям поетичних фарб його віршів, він — подивований моєю оторопілістю, не відвів свого погляду. Здавалося, прочитав мої думки-сумніви. Не розгубився. «Який же ти чудний! А чиє ж би то я читав?» — ніби говорив усім своїм видом, і на його обличчі ще виразніше спалахувала щаслива, ота щира, невідроблена посмішка, яка й через роки не раз

сятиме поруч з його публікаціями. Саме так він посміхався тоді, хоча я достовірно не можу сказати, яких років той знімок!

Зізнаюсь, кожного з прочитаних ним віршів тоді не запам'ятав повністю, але в мені ще довго жило відлуння їх музики, бриніло живе звучання чарівливої мелодії. А перед зором маячило різнобарв'я знайомих кольорів, марився манливий і загадковий світ поезії. У тому світі природно, невимушено звучав голос його пісенної душі. Він настроював серце на ліричний лад.

Ішли роки. Я стежив за творчим зростанням знайомих поетів, які час від часу приїздили на Криворіжжя. Одна за одною у видавництвах столиці виходили й Діденкові книжки. Але вони мені не потрапляли до рук. Причина зрозуміла — мізерні тиражі.

Маючи в душі «іскру божу», колишній хлопчина з коротким «їжачком» на голові виходив на широкі поетичні обрії. Та критика не спішила аналізувати ним написане. Хіба що в періодиці промайне якась його поетична добірочка і врідеться в пам'ять щось діденківське:

*Вітре — віхол отамане!
Стежки не завій,
Де, одягшись у мамине,
О порі нічний
Зогривала вона мене
Зорями з-під вії.*

Або таке, з присвяти пам'яті брата Івана:

*Весна шуміла водами,
Як тисяча приток...
В ярочку за городами
Робили ми ставок.
Гукали: «Гулі-гуленьки»,
Співали до ладу.*

*І роки нам зозуленька
Лічила у саду...*

Як же мало вона, зозуленька, налічила років-печалей поетові Василю Діденку...

Пушкін сказав: «Всякий талант неизъясним». Незбагненим, очевидно, був і талант Василя Діденка. Можливо, як і його схильний до невлаштованості, мандрівництва, характер. У декого він викликав різні несприйняття, зневагу.

Осягаючи своїм вразливим, ніжним серцем поета красу і глибіню української мови, поет дарував її згустки людям у вигляді витончених, відшліфованих строф-картинок його пісенних віршів. Хіба вони не працювали на духовне зростання, самоусвідомлення нації? Хіба краса його віршів була непотрібна людям? Хіба так уже й помилявся Достоєвський, коли говорив, що краса врятує світ? Так чому ж суспільство поставилося так жорстоко і немилосердно до долі одного з творців Краси? (Хіба лиш до одного?) А, може, це не суспільство, а лиш невелика його частка, до кісток вражена кастовим егоїзмом? Такі напрошуються питання.

Владислав ПЕРЕПАДЯ

«ВІЩУЮТЬ ОСІНЬ ЯБЛУКА ЧЕРВОНІ...»

Ще з часів університетського навчання я з ним товаришував. В останні роки частенько зустрічалися то в Києві, то в Запоріжжі. Я йому відверто симпатизував як гарній беззахисній людині, як приємному і здібному поетові-лірикові. Після Сергія Єсеніна, мого улюбленця, мені здавалося, що про осінь, сади, яблука і кохання ніхто миліше не казав, аніж Василь. Отож при зустрічі я одразу просив його прочитати близькі моїй душі поезії. Він читав гарно,

з легким співочим речитативом, примруживши очі. Читав весело, радісно, мов уперше.

Ще й дотепер я пригадую і водночас чую мелодійне Василеве нашіптування:

*Вищують осінь яблука червоні,
Що на землі сестричка їх збира.
Й гудуть вітрів баскі зелені коні
Про заметіль кленову край двора.*

Або ось іще так злітав натхненний спів про осінь і кохання:

*Присох листок у хатньому теплі,
Лягає плід на сиву руту-м'яту
Й рожеве сонце пада на загату,
Бо вересень проходить по землі.*

Інколи я сам читав Василеві рядки з його ліричних віршів. І він слухав їх з дивовижним радісним почуттям, немов не він їх написав, а хтось інший, і він гордує, що той, хтось, так гарно плете поетичне мереживо:

*Дарує осінь яблукам рум'яним
Солодкий сік, листків прив'ялий дух.
Пташиний гамір між гілками вщух,
Сивіє сад, укутаний туманом.*

Він таки обожнював осінь і присвячував їй найкращі свої рядки:

*Кленових зір золочена пороша —
Моєму серцю щастя і снага.
Крокує осінь лагідна, хороша
Й мені, мов другу, руку простягла.*

Останній раз ми зустрічалися у Києві на розі вулиці Пушкінської і бульвару Шевченка. Зайшли в університетський парк. Сіли. Він заговорив про Григора Тютюнника. Прочитав вірша, присвяченого йому. Гадаю, що в ньому він запитував і самого себе:

*А що ти зміг зробити на землі?
Чи сонце дав комусь у груди?
Чи слово ніс, як весну журавлі,
Таке, щоб дякували люди?*

Пригадую його останні слова під час нашої розмови: «Пишу роман про Махна. Напишу його будь-що. Ніхто про батька правди ще не сказав».

Не встиг він написати роман про Нестора Махна. Зате залишив нам милі поезії про осінь, сади, яблука і кохання. Згадаймо лише його пісні і передовсім славнозвісну: «На долині туман упав». Згадаймо його щире зізнання: «Все одно я зостанусь довіку вірний пісні, що в серці беріг».

Василь Діденко для мене — поет-лірик, який і тоді, коли ми вчилися разом в університеті у Києві, і тепер, коли його вже немає серед нас, є моїм поетом, який для мене «Перехитує вітами білими яблуневий задуманий сад». Він досьгодні мій поет. Він «сонце дав мені у груди».

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ

ЯК БОДЛЕРІВСЬКИЙ АЛЬБАТРОС...

Оце дивлюся зараз на старе фото, де ми ще молоді поруч із дідом-бандуристом у Шевченківському парку, і війнуло на серце те-

плом, якимось защеміла пам'ять далеким спогадом. Шкода, що ніяк не можу пригадати, хто нас міг тоді сфотографувати.

Не пам'ятаю, з якої нагоди опинився тоді в Києві. Певно, була якась нарада молодих письменників, на що наводить дата під світиною — 29 квітня 1958 року.

З Миколою Сингаївським я познайомився на нараді молодих літераторів восени 1955 року. Тоді «засвітилися» і Юрій Мушкетик, і Ліна Костенко, і Василь Земляк, й багато інших.

А про Василя Діденка вперше почув від Миколи Сома. Микола після закінчення Київського університету ім. Т. Шевченка, здається, в 1957 році, приїхав на Прикарпаття, працював у газеті «Нафтовик Борислава» і часто приїздив до Дрогобича, де я працював літпрацівником в обласній газеті «Радянське слово». Серед іншого він і розповів про трохи дивакуватого, але талановитого Василя Діденка. Якщо мене не зраджує пам'ять, до Борислава Василь тоді не приїздив, принаймні я його не бачив.

А познайомилися ми у Києві саме в травні 1958 року. Він тоді вже мав тонкий слух на поезію, власне, на слово, на його музику й дуже не любив, коли воно «скрипіло», як він висловлювався. Пам'ятаю, він був автором першої збірки, яку мені подарував.

Ближче я пізнав Василя трохи пізніше, у 1964 році, уже працюючи в редакції журналу «Жовтень». Він приїздив до Львова, був у мене кілька днів і поїхав кудись далі. Тоді велися дискусії про новаторство, інтелектуалізм, космічне бачення, я писав критичні статті і підтримував нові віяння. Василь Діденко дивився на ці тенденції стримано, виділяв окремо Миколу Вінграновського.

За час спілкування з Діденком мене особливо вразила його фраза «Піду оце попишу вірші», бо я теж пописував, але не міг би так сказати, бо образи крутилися в голові і без сидання. Можливо, це була певна самоіронія, а може, в голові мав певний задум, чи хотів зафіксувати якимось враженням.

Як на мене, у віршах Василя Діденка немає перенасичення образів, він радше оццадний у слові, для нього дуже важлива була евфонія, милозвучність рядка. Він знав багато віршів напам'ять і любив цитувати.

З ним було цікаво поговорити, він мав тверду позицію, що поезія має бути зрозумілою і мелодійною, що й продемонстрував своїми віршами, з яких народилася пісня «На долині туман».

Попри те, що ми не були близькими друзями, пам'ять зберегла кілька зустрічей, які за своєю давністю перетворилися на відчуття, враження. У 80-ті рр., здається 1987-го, він був у Коктебелі з сином. Казав, що ходить збирати виноград (це була друга половина вересня), який там ще залишився. Розмов не пригадую, хіба якісь випадкові репліки.

Кілька разів бачив його в Києві якимсь стуженим, якщо по правді, то опущеним, хоч може так і не варто писати, надто невлаштованим, навіть неохайним.

Василь Діденко якось не вмів пристосуватися до обставин, влаштувати свій побут, але, здавалося, що він цим не переймався. Він нагадував того бодлерівського альбатроса, що ширяє у небі, але на землі зовсім безпорадний і стає об'єктом кпин. Василь теж був вільним у небі поезії, а може, і в стихії степових обширів, і саме таким він цікавий читачам, і в цьому його справжня сутність. Таким, пісенним, він залишився і в моїй пам'яті.

Віктор ВІТЮК

«КОЛИ ДУША В МИНУЛЕ ПОВЕРТА...»

Спогад про Василя Діденка

У нашій районній газеті «Колос» я був активним дописувачем, як говорили тоді — сількором, а коли почали виходити у світ

колгоспні багатотиражки, був членом редакції, заступником редактора, а пізніше і редактором газети «Голос колгоспника» в селі Ширмівка.

В багатотиражці інколи друкував свої вірші. Прочитавши їх, Олег Федорович Черногуз, який на той час працював у нашій районці, порадив мені друкувати вірші і в районній газеті. Відтоді я систематично друкуюся в «Колосі». Ця обставина зумовила мене бути частим гостем редакції.

Одного разу, а було це в далекому 1967 році, завітавши у творчих справах до редакції, я й зустрівся з Василем Діденком. Нас познайомили, бо раніше ми не знали один одного. Ще коли Василь навчався в десятому класі Ширмівської десятирічки, я працював завклубом у с. Сопин Погребищенського району.

Ми якось дуже швидко з ним подружились, і я запросив Діденка в Ширмівку, де я на той час працював директором сільського Будинку культури. Ще пам'ятаю, ми тоді з Василем, зайшовши до фотоательє, зробили фото на пам'ять.

Потім зупинили попутню машину, завантажену цеглою, на відкритому кузові якої й доїхали до села.

Спочатку зайшли до мене додому, де я познайомив Василя зі своєю матір'ю. Відпочивши деякий час, ми пішли до колишнього Василевого класного керівника Петра Юхимовича Саєнка, який зустрів нас (особливо Василя) дуже радо. Його дружина Антоніна Єрофеївна нашвидку приготувала перекусити. Посиділи, поговорили, позгадували. Наостанок домовилися, що коли Василь приїде вдруге, то Петро Юхимович з дружиною організують такий собі поетичний вечір-зустріч.

Потім ми завітали до вчительки Любові Андріївни Герасюк, дочку якої Таїсу Василь «безмірно кохав». Любов Андріївна запросила нас на вечерю.

Було весело, Василь невгавав — то вірші читав, то веселі небилиці розповідав. Уже пізно ввечері ми повернулися до мене додому.

Вранці домовилися, що днів через десять я в Будинку культури організую літературний вечір-зустріч односельців з Діденком.

До Погребищ Василь їхати відмовився і пішов на Старостинці пішки. Я проводив його. Ішли лісом. Василь тихо, експромтом читав ще ненаписані вірші, точніше фрагменти з майбутніх віршів. Як згодом він розповідав мені, у Ліщицях, а це село між Ширмівкою і Старостинцями, він ще потрапив на толоку, де з селянами попрацював та поспівав пісень.

Через десять днів (а це було в липні) відбувся вечір-зустріч. Зал сільського Будинку культури ледь вмистив усіх бажаючих послухати виступ талановитого поета Василя Діденка. Василь читав як свої вірші, так і поезії Миколи Сингаївського, Бориса Олійника, Володимира Сосюри, Сергія Єсеніна та багатьох інших. Кожен вірш глядачі обдаровували гучними оплесками.

На закінчення вечора ширмівчани засипали Василя Івановича квітами. Зустріч продовжувалася за північ.

Після вечора Петро Юхимович Саенко організував невеличкий бал, на якому були присутні біля двадцяти чоловік: молоді вчителі, учасники самодіяльності. Коли почало світати, Василь на редакційному мотоциклі відбув на Погребище.

Подібні вечори були організовані в райцентрі, Старостинцях.

Так сталося, що в подальшому наші з Василем життєві та творчі шляхи не перетиналися, але я постійно стежив за творчими здобутками поета. Тож був гірко вражений його трагічною смертю.

Ніна СЕМЕНЮТА

РІДНИХ СЛІВ НЕ КИДАВ НА ПОТАЛУ

Василь Діденко приїздив до нас у 60–70-х р. кілька разів. Вразив своєю незвичністю, під час неврівноваженістю, інколи не-

вихованістю... Я пишу не чужим людям, а тому пишу все, що за-пам'ятала, і це все не для інших, тим більше — не все для друку, бо його талант вищий всіх його недоречностей... Так писати і так любити Україну, свій народ, його мову можуть не всі. Для нього «слово — це серця тепла кров», він «рідних слів не кидав на поталу». Так! Жодного слова... Кожне його слово стукає, рветься в серце і там осідає радістю і смутком, вірою і надією, інколи відчаєм..., але в більшості — великою Любов'ю... Любов'ю до матері-неньки, до матері-землі, до дівчини-білявки, до туманцю на долині, до героїв землі української... А як він умів любити природу! Не просто любити, а зростатися з нею, купатися в ній — в її ріках, в її дощах, в її траві, в її дібровах, в травах, в сивих туманах, упиватися її повітрям...

Я його спостерігала і на берегах Сули, і в лісі, і на лузі, і вдома в саду... Він так само несамовито і разом з якоюсь дитячою безпосередністю любив і воду Сули, і моріжок, що торкався його ніг, і ліс, що гудів гіллям у верхів'ї, і віти верби, і віти яблунь, що листом своїм шепотіли йому в обличчя...

Тоді, коли він до нас приїздив, він був життєлюб і мрійник з відкритою усмішкою на все обличчя.

Як він захопився був творчістю свого дядька Василя Семенюти! Як він, мрійник, дивувався, що твори Семенюти в Україні ніхто не знає... Як так!.. — і взяв з собою кілька творів художника в Київ «Туманець...», «Моя стежина», ще якісь, не пам'ятаю, щоб розмістити їх у якомусь журналі. Ходив по всіх усюдах... Навіть до Дмитра Гнатюка, щоб допоміг, а потім розчарований привіз роботи автору.

Пригадую в один його приїзд Василь Семенюта лежав у лікарні (це якраз тоді, коли мій чоловік прощався вже з життям, по-прощався зі своїми студистами — півроку лежав у лікарні на чужій крові, а потім сказали: «Забирайте його...») І я забрала і повезла його нетранспортабельного в Москву... і о чудо! Мій Василь став на

ноги!), і ми — я, Андрійко та Василь Діденко пішли його провідати. Ми його вивели в сосни на лавку. Сиділи, розмовляли про всяку всячину, і раптом Василь Діденко: «А поїхали в ліс!» Мій чоловік: «Так мене ніхто не пустить». — «А ви втечіть... А давайте зробимо так: ви зараз повернетесь у палату, а ми підемо, а потім підгонимо машину під ваше вікно — та тільки нас і бачили...» На що ми розсміялися. А наступного дня чоловік відпросився у лікаря і ми поїхали в ліс до Лисої гори... Радості обох не було меж... Вони й обнімались, і цілувались, і сміялись, і ходили в обнімку... Діденко все репетував: «Ви обов'язково одужаєте, Василю Івановичу!» Я ніколи не чула, щоб він його назвав дядьком, лише Василь Іванович.

Якось Василь Іванович приїхав з Києва і розповів, як зустрівся зі своїм племінником. Спочатку в Діденка не було часу з дядьком зустрітись... А потім зустрілись десь під вечір. Василь узявся свого дядька влаштувати на нічліг. Десь у якомусь готелі видзвонив йому місце, чи це було у спілчанському готелі — не знаю. Сам його туди повів і сам теж там улаштувався на ніч. Полягали спати. Аж вскакує Діденко і не своїм голосом кричить: «Василь Іванович! Я не можу там спати... Ідіть ви туди». — «Чому?» — «Там отакенний дядько і в нього живіт розпанаханий з одного боку до іншого... Мені страшно...» Всі, хто був у кімнаті, грохнули від сміху. А два Василя гутарили потім усю ніч. І дядько Василь проспав, коли всі залишили кімнату, а його якось зачинили... Небіж, прокинувшись, до дверей, де дядько спав, а вони зачинені. Він покликав, Семенюта обізвався.

Діденко: «Ви будьте спокійні, я зараз, зараз...» — і кудись побіг. Десь бігав, бігав і раптом кричить зі свого балкону: «Не знайшов я ключа... Але я зараз, зараз...» — і раптом знизу, під балконом крик: «Василю Івановичу, (той вийшов на балкон) ви стрибайте, а я вас тут підхоплю...»

Та Василь Діденко не заспокоївся. Знову десь побіг, бігав, бігав — і прибіг з сокирою: «Будемо ламати». Василь Семенюта щось

намагався сказати, але все було марно — Діденко заклав сокиру між двері, а з усієї дурі натис на них — і ввалився разом з дверима в кімнату.

Іншим разом вони знову зустрілися в Києві. Гуляли по місту. Потім Діденко говорить: «Ви тут посидьте. Я зараз...» і побіг. Хвилин через десять повертається з відерним кавуном у руках. «Давайте його з'їмо.» — «Як?» — «Ой, я й не подумав... Зараз, зараз... Пішли.» Зайшли в якийсь кафе. В. Діденко: «Сідайте, — а сам до стойки. — Дівчино, дайте-но нам ножа, зарізати отого, — і показує в бік столика, — кавуна». Дівчина оторопіло підвела очі на Василя, але ножа й тарілку дала, ще й кавуна помила. Василь Діденко накраяв через весь кавун «скибочки»... З'їли по одній.

В. Діденко їв кавун як мала дитина, з краю в край, через усю скибку, і заївся по самі вуха. А потім і каже: «А що з цим робити?.. А-а знаю, знаю...» Взяв кавуна і підніс дівчині за стойкою: «А це вам... Їжте на спомин...»

Хтось розповідав ще й таку історію. Лежить Василь Діденко в гуртожитку університетському на підлозі в спортивному костюмі. Рукава і холоші зав'язані, сорочка натягнена на голову. «Для чого ти їх зав'язав, Василю?» — питають його сусіди по кімнаті. — «А щоб протягу не було. Бо тут холодно.»

Не пам'ятаю вже, хто розповідав, але якось у Спілці письменників йшло чергове засідання. Аж відкриваються двері, і в них голова Василя. Його очі починають блукати по кімнаті, когось шукаючи, та не знайшовши, голова зникає. Та через деякий час знову двері — рип — і Василева голова між дверима. «Василю, як ти вже набрид. Закрий двері.» Минає кілька хвилин — двері зі скрипом відкрились: «Хоч я й обрид, але я не гібрид. Я чесна радянська людина», — двері захлопнулися з певним звуком.

А то якось ми поїхали в Київ, не пам'ятаю чому, але нам довелося заночувати у Василя. Ні, не у Василя, а в його дружини Наді.

І мені тоді чомусь здалося, що вона зовсім не любила Василя, а були тільки якісь розрахунки, які не справилися. Коли вона говорила про Василя, то ніби якась зневага була до нього та й до його дитини, бо та родилася з вадою. Можливо, я не права, можливо, я так все переосмислила після тих відвідин.

Востаннє я бачила Василя Діденка наприкінці 80-х років, коли ми поїхали в Гуляй-Поле. Нас зустріла молода жінка (сестра Василя), а потім з-за хати з'явилася старенька згорблена жінка, вся в темному одязі — мама Василя Діденка — Марія. Вони сказали, що й Вася зараз дома. Але він не вийшов до нас привітати. Мати запросила нас у хату. З печі зліз «Карлсон»... Вася Діденко. Це був він: дуже брюзглий, товстий, штани під самі груди на помочах... Боже! Хотілося кричати: «Що з тобою зробили, Василю?!» Від того сонячно усміхненого, радісного, стрункого юнака, якого я бачила 10 років тому, не лишилося й сліду. Перед нами стояла руїна...

Перед тим ми одержали від нього якісь не зовсім зрозумілі листи. Потім до нас дійшли чутки, що його десь дуже побили і що він хворів... Все укладалось якимось ще в голові. Але те, що ми побачили тепер, в голові ніяк не укладалось... О людська заздрість! О невміння чи небажання бачити пророків у власному домі!.. Оце ж усі ті цькування і ті страшні побої: знали-бо як бити і куди бити, щоб так скалічити людину! І Василь Діденко пішов слідом за Василем Симоненком... Два лицарі знищені однією метою.

Він з пісню до нас прийшов, де кожне слово — це його «серця тепла кров». Але ж знайшлась підлота, що задушила цю пісню і стук цього серця. Ні, не задушили його пісні! Ні! Житиме Василь Діденко в серцях людських. Наперекір всім фарисеям і зрадникам рідного народу — житиме!..

Іван ДЗЮБА

ЗІ «СПОГАДІВ І РОЗДУМІВ НА ФІНІШНІЙ ПРЯМІЙ»

На майдані Жовтневої революції, ідучи в «Поезію», налетів на В. Д. (Василь Діденко. — О.Є.) Як завжди — неохайний, неголений і налаштований на довгу балачку. Спершу я не дуже й злякався: мороз, віхола, довго не триматиме, змерзне. Та як я помилився!

Він почав сходу, випаливши загадкову фразу: «А я собі шапку змикитив!» Показує на смушеву копицю на голові. А чого, кажу, непогана. Голову гріє, а шию комірцем затулив. «Та ні, не в тім річ! Сказано як: шапку змикитив! Яка тут багатозначність: тут і Микита (Хрущов), тут і народна хитрість, і простота, тут і наше життя: шапку й ту треба змикитити!» І заходився вихваляти себе як метра й еталоніста української стилістики (в цю свою роль він самозабутньо увірував ще років двадцять тому, коли Драч під час обговорення його першої поетичної збірки мимохідь кинув фразу про нього як доброго знавця української мови).

Потім заходився перебирати своїх сучасників-поетів. Про Дмитра Іванова (напередодні було обговорення його поезії в Спілці, і В. виступав, не читавши і майже не чувши самого Іванова): «У нього й голосу нема. Є поети, які хоч голосом рятують... От у Драча є голос, у Павличка... Павличко — гарний поет... Хоч, правда, любить грати у скраклі — сам собі ставить фігури і сам збиває...» Про Драча: в кожній публікації чи книжці — кілька гарних віршів, а решта — нічого не додають. Про Ліну Костенко: мовляв, гарна поетеса, але часто порушує і ритміку, і звукову красу фрази (!).

Усе це — тоном незаперечного авторитета. Починає про одне, перескакує на інше; збитий з розповіді якимось власним словом, що здалося йому дуже вдалим, — хапається за нього. Вся розмова була обіцянкою розповісти, чому він у виступі на обговоренні Дм. Іванова назвав себе «усним критиком» і що мав на увазі, коли сказав,

що його, як «усного критика», знають «і Драч, і Степан Литвин, і Загребельний». Але до цього так і не дійшов... «Да, так от — із Загребельним...» Тут зробив паузу, смачно і далеко сплюнув. Розважливо пояснив: «Це слина. В мене чиста слина. Чиста-чистісінька. Ані-чого. Взагалі в мене ніс, рот, голос — ідеальні. Ніс сухий. Мені лікарі навіть радили жити у вологішій місцевості... Воно й правда — моя ж Гуляйпільщина у видолинку... ми все там у воді гибіли... Скрізь як не річка, то ставочок... А тепер прийду — нема... А я люблю на човні... Ага, човен... Оце тільки що зустрів дівчину... Молоденька, височенька, тугенька — як човен... А груди — бринять... Я притис... їй сподобалося... А Вася ж уміє підійти... Так наче й нічого, — а то одне щось кине, то друге... як ото про змикитену шапку — здорово ж!»

Перервати Василеву мову неможливо — слово за словом пливе без найменшої щілинки, не викинеш навіть зойку, що спізнюєшся, скарги, що змерз... Намагаюся жестами показати, тупцюю, вистукую ногами... Нарешті помітив: «Я тебе заморозив? Зараз, тільки ж розкажу про Загребельного... Та потім треба встигнути в «Столичний» пообідати... Я люблю наштрикнути на виделку рубля або й троячку... оце завтра дадуть гонорар... Піду куплю статую Наполеона... тут я нагледів в одному магазині — тільки не кажи нікому, а то перехоплять...»

Тут я встиг вклинитися своїм здивуванням у потік його самозамилювання: «Навіщо вона тобі?!»

— Хай стоїть, — відповів він загадково, хитро підморгнувши. — До речі, в нього обличчя таке, як у тебе, як у мене (показує), трохи, може, повнявіше... А щодо пальта... не завадило б і нам такі пальта носити... ми ж усе-таки письменники... Не заслужили хіба?

І раптом знову: «А статуя біла-біла... Як італійці відступали восени 1943 року — після того, як король прогнав Муссоліні, — то на білих машинах... Потім німці фронти перестановлювали... А з війною

не все гаразд... Досі не можна правду про неї говорити... Однорукий цей... Гейченко... виступав ... за Пушкіна... А де докази, що то німці знищили?.. Війна, фронт — звідки знати, чиї снаряди потрапили?.. А хіба в нас питали дозволу, як над нашими колісками літали? Як можна — над нашими колісками?.. А те, що ото там (у Німеччині) книжки палили — то не біда... Книжки палили? Зате дух очищався. Людина визволялася (від гніту цивілізації, мовляв), відроджувалася... Нам книжки не треба... обійдемося... Аби земля лишилася... Земля все народить... Навіть якщо людей не лишиться — знову земля народить... Аби земля була... А не буде землі — кінець...»

Великий оригінал — В.! До його природного таланту й оригінального думання — ще б хоч трохи культури...

Данило КОНОНЕНКО

«ВІН БУВ ВЕСЬ ЗІТКАНИЙ З ЛЮБОВІ...»

Хто з нас не чув чудової пісні:

*На долині туман,
На долині туман упав,
Мак червоний в росі,
Мак червоний в росі скупав.*

Багатьом вона полюбилася, припала до душі своєю ніжністю, безпосередністю, органічним поєднанням людської душі з природою, юності — з коханням, росянистого літнього ранку з легким молочно-білим туманом... А людям старшого віку вона навіяла теплі спогадання далекої мрійливої юності... Пісня давно стала народною, і мало хто пам'ятає, що слова її написав талановитий український поет Василь Діденко.

Коли я особисто познайомився з Василем Діденком в Києві навесні 1972 року, він був уже знаним поетом. Про його творчість я, периферійний поет-початківець, автор першої збірки віршів «Джерело», що ось-ось мала побачити світ в сімферопольському видавництві «Таврія», багато читав у газетах і журналах. Його поезії мені дуже імпонували. Адже вони були такими ж пісненими і ліричними, як і в мого літературного кумира Володимира Сосюри. Як виявилось згодом, — Василевого теж!

Не пам'ятаю вже зараз, хто нас познайомив із Василем у будинку Спілки письменників України, куди я приїхав на чергову республіканську нараду молодих авторів. Відомий київський поет, дізнавшись, що я з Криму, відразу потягнувся до мене душею. Певно, в Києві йому, степовикові, не вистачало душевного комфорту, було «тіснувато» і незатишно серед великої кількості літературних особистостей. А ще, певно, бажалось вилити душу якомусь «свіжознайомому», не набридлому чоловікові, яким для нього був я.

Для декого В. Діденко був «диваком», людиною «не від світу сього». Його емоційну збудженість, надмірну веселість часом навіть декотрі списували на хворобу.

Я, залюблений у вірші цього вихрастого поета, не відчував щонайменшого дискомфорту від того, що він палко говорив про поезію, розпитував про Крим, а дізнавшись, що я працюю в редакції обласної газети, обіцяв надіслати свої вірші. З усього було видно, що Василь Діденко любить і знає Крим не як розманіжений гарячими пляжами курортник, а як трудівник, котрий бажає цьому краю щастя і добра.

Не встиг я повернутися з Києва додому в Крим, як отримав від Василя теплого листа і кільканадцять віршів, надрукованих на машинці. Він просив дати «чимпобільшу добірку в «Кримській правді», оскільки саме в той час перебував на двомісячній армійській перепідготовці, а сім'ї (дружина й двоє синів) потрібна матеріальна підтримка».

На жаль, я не зміг «пробити» в «Кримську правду» «чимпо-більше» віршів В. Діденка, за винятком, здається, одного-двох, бо й тоді, на початку 70-х, ця газета — орган обкому — не дуже полюбляла друкувати вірші, українські ж — і поготів.

З іншим листом Василь надіслав мені свою щойно видану збірку поезій «Дзвонять конвалії» з теплим написом: *«Дорогому побратимові Данилу Кононенкові на добру пам'ять. Широ В. Діденко. 20.04.72 р., Київ»*. А ще повідомляв, що в Сімферополі живуть його родичі: дядина, двоє двоюрідних братів і сестра. *«Думаю, що десь наприкінці літа я з дружиною і синами провідаю Крим, отже, й до родичів заскочу. Жду твоєї книжки й твого фото. Міцно тисну руку, широко тебе обіймаю. Твій Василь. 20.04.72 р. Київ.»*

Наші дружні стосунки тривали протягом багатьох років. Не раз зустрічалися і в Києві, і в Ірпінському будинку творчості письменників, і в Криму — в моїй сімферопольській оселі та в Коктебельському будинку творчості письменників. Василь дуже любив східний Крим. Приїжджав і сам, і з сином на Коктебельське узбережжя, ходив-блукав волошинськими стежками, милувався морем, особливо любив осінній карадазький ліс із достиглим червоним, як краплі рубіну, кизилом, котрий нагадував йому нашу красуню-каліну. Не цурався й чорнової роботи: хотів посмакувати вволю виноградом — їхав на щебетівські виноградники, допомагав збирати врожай для радгоспу і сам наїдався від «пуза» янтарних солодких ягід. А скільки віршів, навіяних Кримом, написав він і тут, у Коктебелі, і там, у своєму Гуляйполі, де часто бував в останні роки. Деякі з тих віршів надсилав мені, обов'язково зазначаючи присвяту — «Данилові Кононенку».

А якось я й сам у відповідь влітку 1989 року надіслав Василю до Гуляйполя свого вірша, присвяченого Коктебелю, а, отже, й йому. Розпочинався той вірш рядками:

*Твої читаю твори, —
і радісно мені.
І Коктебельські гори
Синіють вдалині...*

Вже десь через тиждень у листі-відповіді Василь давав мені дружні поради: *«У твоєму пречудовім вірші слід зробити евфонічне (звукове) редагування-виправлення. Замість «І Коктебельські гори синіють вдалині» напиши «Постали» чи «Пливуть удаліні». Шліфуймо зразковість, хрестоматійність. Шануймо мову. Я дуже радий твоєму листу. Нову свою книжку «Рання ластівка» зможу прислати лише з Києва. Тираж її мізерний 1700 примірників. Але тобі я знайду. Кримові я завжди вдячний за прозорість і щедрість.*

Василь. Гуляй-Поле, 18 липня 1989 р.»

Він був дуже вимогливий до слова. Справжній філолог. Мову знав до тонкощів, любив і вмів уміти нею користуватися. Перечитую його книжки і не перестаю дивуватися, як він по-доброму, щиро, захоплено грав словом, як плекав пісенно-ліричну ритмомелодіку своїх віршів, який він був весь зітканий з любові, по-сосюринськи ніжний до рідного краю, до України:

*Мати Україно,
Волі сторона!
Знову солов'їно
Голос вирина...*

Не знаю, на жаль, що він переживав в останні роки, місяці перед своєю раптовою смертю, котра настала в 1990 році, але якісь життєві негаразди терзали Василеву душу. Такі висновки я роблю з його останнього до мене листа, датованого того ж таки 18 липня 1989 року. В ньому він висловлював бажання переїхати на постійне проживання до Сімферополя. *«У Києві у мене квартири нема, є тільки прописка от уже 21 рік. У Гуляй-Полі (він чомусь писав*

саме так — через дефіс і з великої літери назву свого рідного міста, певне, за навченим старим правописом, — **Д.К.**) *я купив піддержаний старий будинок 1 жовтня 1988 року. Якби його одремонтувати, то можна було б жити, як на дачі. Друге — «там земля скупа на жито — родить пирії» (Павличко). Третє — добра вода є тільки метрів за п'ятсот...*

Василь Діденко.»

...Бодем у серці відізналася звістка (прочитав некролог в «Літературній Україні» від 19 квітня 1990 року) про раптову смерть прекрасного поета Василя Діденка. Йому йшов 54-й рік... Поховали його спочатку десь під Києвом, а згодом перепоховали в Гуляйполі. Там, на рідній землі, він знайшов свій останній притулок, спокій своїй неспокійній душі, лишивши нам свої співучі поезії. Пропоную читачам неопубліковані вірші Василя Діденка, які він прислав мені і котрі я бережу в своїх архівах.

Борис ЯНЧУК

ВІН ПІШОВ У НІЧ...

Диптих

1. Дивак, або Правда від Василя

Я ще не знав, що незабаром мені доведеться зоставити мою рідну Вінницю, де промайнула весела, хоча й не дуже легка, студентська юність в гуртожитках та на квартирах з неодмінними атрибутами — гасовими примусами і керогазами.

По закінченні медичного інституту ім. М. Пирогова 1959 року я працював головним лікарем у селах Вінниччини, згодом — асистентом кафедри біохімії місцевого медвишу. Згодом мене, як активного позаштатного кореспондента, запросили до редакції газети

«Вінницька правда». Там я познайомився і заприятелював з Леонідом Пастушенком, Миколою Білкуном, Віктором Тимчуком, Григорієм Усачем, Аполлінарієм Мацевичем, Євгеном Гуцалом, Миколою Рябим, Олегом Черногузом, Володимиром Сидоренком... Всіх і не перелічити. Вони згодом стали відомими українськими письменниками — справжніми майстрами слова.

Пам'ятається напрочуд тепле літо 1965 року. До редакції завітав у гості відомий письменник-баталист, наш земляк Іван Стаднюк. Він на той час жив у Москві, був заступником головного редактора журналу «Огонек».

Зібралися у просторому кабінеті редактора газети Володимира Яковича Орлика.

Край громіздкого «протитанкового» столу, смачно посмоктуючи дорогу сигарету, сидів сам гість — невисокого зросту, гарний, кучерявий чоловік. Тримався розкуто, звично — вільно, упевнено, як і личило колишньому полковнику-фронтовикові, військовому журналістові і відомому письменникові.

Ми (аудиторія!) з нетерпінням очікували, коли, нарешті, редактор оголосить початок цієї зустрічі. Проте Орлик не поспішав, не квапився.

Мабуть, вони з гостем та кількома дуже наближеними до редактора «фаворитами» вже трохи «перекусили», а нам же, сірій братії, ще потрібно пообідати у редакційному буфеті, щоб до кінця робочого дня вправно строчити заплановані рядки у майбутній номер чи канун.

Та раптом трапилося несподіване! Різко розчинилися глухі навачені двері кабінету і на порозі розіп'ялася редакторська секретарка.

— Тут-ось до вас рветься якийсь... підозрілий тип!.. — перелякано вибухнула.

— Що?! Який тип, Надю?! — підвівся з-за столу Орлик.

Із-за спини молодій вродливій секретарки вигулькнула забинтована голова.

— Кажу їй, що поет Діденко Василь, а вона, дивачка, не вірить! Хіба не видно? — заволала обурено голова в бинтах.

Редактор на якусь хвилю занімів, безпорадно розвів руками:

— Звідки ви, товаришу і що вам...

— Я — Василь Діденко! Поет із Києва. Родом з Гуляй-Поля, де батько Махно... Можу виступити...

— Не треба виступати... заходьте... — украї знітився Орлик і щось тихо промовив Стаднюкові. Той весело засміявся, прискородив пальцями свого кучерявого чуба, голосно й розважливо звернувся до забинтованої голови:

— Чому ж стоїте у порозі? Заходьте, товаришу Василю! Разом і виступимо. Я про війну розкажу. Саме роман закінчив, а ви про славне Запоріжжя своє. Десь-то ще й досі гуляє степами вільними Нестор Іванович. По ваших бинтах видно!..

Не дуже проханий гість переступив поріг, голосно привітався і вмовився поряд зі мною на старому дивані.

— Здоров, старик! — стиснув мого ліктя Василь. — Ти що, мене не впізнав? — зашепотів на вухо. — Ми з тобою в Ірпені не раз зустрічалися. Пам'ятаєш, як Дімаров академіка Кирилюка розіграв? Кіно! Старий ліг спати, а той же заздалегідь приготував капронову нитку з гачком, яким зачепив ковдру на академікові, і протягнув ту нитку через балкон до землі. Тільки-но Кирилюк захріп, як Дімаров давай натягати нитку. Ковдра повільно почала сповзати на підлогу. Старий прокинувся і смикнув ковдру на себе... Знову та ковдра поповзла донизу... Старий перелякався. Подумав, що то якась нечиста сила над ним збиткується. А ще напередодні від самого Анатолія Дімарова та Андрія М'ястківського із Миколою Зарудним стільки всяких жахів ірпінських наслухався. То зібрав свої манатки і серед ночі дременував на електричку, додому, до Києва.

Василь замовк, затим стиха додав:

— Їй-бо, правду кажу!..

— Давай уже послухаємо Стаднюка...

— Послухаємо, послухаємо... Сподіваюся, не буде ж він хвалитися, як написав управно своїх «Максима Перепелицю» та «Солдата Івана Бровкіна».

— Тобі не подобаються ці фільми?

— Чому ж? Терпимі, але міг би й краще. Конфлікту, гостроти, старик, бракує! Все ніби й правильно, все на своїх місцях, а як подумати — десерт-десертом! Не хвилюють мене такі твори! Інша справа — епопея «Війна»! Торіч! Там — увесь Стаднюк, твій земляк з Вінниччини! Повір, правду кажу, їй-бо!..

Тільки-но ми приготувалися слухати нашого московського гостя, як Орлик раптом оголосив:

— А тепер нам розповість про себе і свою творчість молодий автор, що родом із Гуляйполя товариш... товариш...

— Діденко Василь! — підказав хтось із присутніх. Здається, завідувач відділу культури Мотя Рабинович.

— Ага, товариш Діденко... — скривившись в іронічний посмішці, мовив редактор.

Василь жваво схопився з місця і сміливо пробрався до столу.

— Ще раз — добридень вам усім! А ваша секретарка мене злякалася! — весело засміявся Василь, звертаючись до Орлика. — Думала, що це за чудо горохляне тут з'явилося! А я тільки-но з Погребищенського району. Гостював там у родичів, був у редакції, залишив цілу добірку нових віршів. Обіцяли надрукувати. От тільки з кебетою трохи не повезло... — тицьнув пальцем Василь у забинтоване чоло. — Увечері після виступу в клубі пішов до їдальні, дуже скучив за борщем. Взяв я того борщу, сів за стілик і сьорбаю собі мирно-тихо. Аж чую; біля каси двоє хлопчаків бузять... тобто матюкаються. Я й вирішив їх угамувати, трішки присоромити. Реб'ята, кажу, ви б повстидалися отаке-о бебати! Перед вами солідні жінщини, можна ска-ать, матері ваші чи й ба-

бусі... А ви... Ну, перестаньте! Вони молодці, послушали. Мабуть, взяли мої слова до уваги. Одразу кудись повшивалися. А я доїв борщ, допив своє пиво і гайда надвір, до готелю. Тут вони за кущами мене й перестріли... Котрийсь тарахнув по макітрі — і капут! Потемніло в очах, почамріло. Оклигав — довкіл нікого. Кров заюшила твар, на очі не бачу. Спасибі, якась тітонька нагодилася, одвела до лікарні. Там перев'язали, зробили укола, викликали міліцію...

У кабінеті редактора настала тиша. Напружена, наструнена. Дехто скептично посміхався. Решта мовчали, здивовано позираючи на цього одвертого київського гостя-поета. Не дуже й вірили йому.

А він, наче вгадуючи думки слухачів, провадив далі:

— Я не маг-чарівник, не Вольф Мессінг і навіть не Фима Баренбойм, а тонко відчуваю: не вірите ви мені. Думаєте, врізав грішний Васько Діденко добру чарегу, упав на дорозі і заробив «асфальтову хворобу». Ні, дорогі мої товариші! Правду кажу: їй-бо, ні!..

— А як же міліція? — нетерпляче перебив Орлик. — Знайшла їх, тих бандитів? Нападників тих?

— Та половила! — рубанув долонею повітря Василь. — Які вони бандити? Пацани, що вранці мали іти до армії. Вже й пострижені були, а їх до кутузки запхали! Це ж якби не я їм потрапив на очі — нічого такого не сталося б. Хай би собі там варнякали. Воно ж знаєте як — п'яне свічки не поставить, а тільки звалить!

— То ви себе ще й винним вважаєте? — здивовано підвів брови Орлик. — Це щось із розряду понять: тебе б'ють по правій щоці, а ти підставляй і ліву! І що ж їм за це?

— А нічого! — майже радісно вигукнув Василь. — Я аж дві заяви написав: начмілу і воєнкому, щоб не карали їх та не судили. Знаєте... — раптом спохмурів Діденко. — Воно — раз плюнути, щоб зіпсувати біографію молодій людині, а потім — всеньке життя відмивайся — не відмиєшся. — І вже зовсім стиха додав: — По собі знаю...

— Ну, якщо по собі, то доведеться повірити... — удавано серйозно мовив редактор, — але...

— А вам що, хіба не траплялося ніколи в житті вляпатися в подібну ситуацію? — наче з плеча рубанув Василь.

Чого-чого, а такого нахабства Орлик не чекав на свою адресу. Дивився на прибульця широко розплющеними очима, ковтав і не міг проковтнути давку оливу, що підкотилася до горла.

— Цікаво — кумедний екземпляр попався... — зашепотів мені у вухо редакційний сатирик і гуморист Яків Муляр.

— Що ви собі дозволяєте?! — вголос обурився котрийсь з числа редакторських апологетів. — Як вам!..

— А що я такого кепського сказав? — здвигнув плічми здивований Василь. — Я тільки поцікавився, а ваші клерки — одразу на роги! Йй-бо, правду кажу: не люблять люди критику. Не люблять, щоб проти вовни... Так воно скрізь: і в Запоріжжі, і у Харкові, у Вінниці і Києві, у Жмеринці і Погребищах... По собі знаю...

— Питаєш, Василю, чи зі мною, з нами подібного не траплялося... — нарешті оговтався Орлик. — Усяко бувало. До бинтів, правда, не доходило, але бувало й гірше. Так що бережися, друже. Хлопець ти, видать, добрий. А який поет — ти довів усій Україні чарівною піснею «На долині туман». Думаю, що й сьогодні підтвердиш рівень свого таланту новими віршами... Давайте послухаємо, товариші, нашого поета Василя Діденка!..

2. Не суди ближнього — осудним не будеш...

Від часу вінницької зустрічі з Василем Діденком минуло більше року. Так і не отримав я обіцяної квартири від редакції. Вирішив порадитися з П'яновим, який на той час обіймав посаду завідувача кабінету молодого автора Спілки письменників України.

Володимир Якович уважно вислухав і раптом запропонував:

— У Житомирі беруться створити обласну письменницьку організацію. Завтра туди поїде Степан Олійник. Я домовився з Оле-

сем Гончаром і Павлом Загребельним, що і ви туди поїдете. Степан Іванович представить вас в обкомі. Про ваші клопоти знає Олійник.

— А звідки він знає про мої проблеми? — здивувався я, хоча... згадав — недавно писав йому листа.

— Звідки? — усміхнувся П'янов. — Тому він і депутат, щоб про усе знати...

Так я опинився в Житомирі... Попервах жив на квартирі у вченого-філолога та літератора, відомого перекладача з іноземних мов, колишнього репресованого Євгена Михайловича Кудрицького. Затим отримав окрему трикімнатну квартиру, подружив з місцевими цікавими поетами, з котрими разом відкривали Житомирську Спілку. Організація швидко зростала, бо місцеве керівництво не шкодувало квартир для творчої братії. До нас приєднали і вінницьких літераторів, які за браком кворуму ще не мали самостійної організації.

І закипіла-завирувала творча робота в старому місті древлянському — Житомирі, що уособлювало собою два золотих слова — Жито і Мир — Житомир!..

Відповідальним секретарем обрали Володимира Канівця, який щойно прибув з Латвії та охоче очолив «збірну» поліських майстрів красного письма.

З'їхалося нас до Житомира багатенько — близько десятка осіб. І всі — претенденти на окреме житло. Володимир Канівець, Євген Куртяк зі Львова, Михайло Миценко і Микола Колесников із Харкова, Степан Пінчук з Дрогобича, Микола Лиходід із Запоріжжя, Василь Захарченко з Черкас, Аполлінарій Мацевич з Хмельницького й автор цих рядків.

Десь за кілька днів до організованих зборів на «житомирських об'їздах» несподівано з'явився і Василь Діденко. Вже й достеменно не пам'ятаю, звідки він прибув: з Києва чи Гуляйполя. Ми саме обідали у Куртяка, у котрого я тимчасово зупинився.

Євген захоплено розповідав про свою тетралогію, присвячену Галичині, ділився планами на майбутнє. Він мріяв створити панорамне епічне полотно про боротьбу західноукраїнських борців за свободу проти іноземних вандалів-завойовників.

Всі ми, молоді письменники-шістдесятники, заздрили Євгенові Куртяку, який у такому, можна сказати, юному віці став широковідомим романістом.

...Задзвонив телефон, Євген ухопив слухавку, приклав до вуха і за якусь хвилю голосно засміявся.

— ...То заходь! Заходь! Тут зі мною Борис Янчук... Разом пообідаємо... Знаєш такого? Добре!.. Нічого не треба брати!.. У тебе ж ніколи грошей нема!.. Заходь, у нас все є!.. Адресу знаєш, дай!.. — Євген поклав трубку і, потираючи долоні, весело мовив:

— Зараз побачиш дивака!.. Зараз...

— Кого це?

— Васько Діденко заявився!.. Ну й чудило!..

— Знаю його давненько...

Василь прийшов буквально за кілька хвилин.

— Привіт, братове! — ще з порога голосно привітався і обережно виставив на стіл пляшку.

— Навіщо ти?! — удавано обурився Куртяк. — У нас з Борисом усе є! Маємо ще й спиртягу — Янчук постарався.

— Спирт розморює, а це — ваша поліська — «Житомирська на березових бруньках»!

— Поліщуки її любляють! — розважливо мовив Євген. — Ось тільки пробуй завести мову про Житомир з котримсь із місцевих письменників. З Михайлом Клименком чи Борисом Теном, або з Данилом Окийченком — не переслухаєш! Будуть тебе переконувати, що Житомир — це ледве не єдине місто на планеті, що подарувало світові невичерпну кількість героїв різних рангів і масштабів, мастей і відтінків, завдяки яким наша матінка Земля крутиться. І уявіть собі, що розповідатимуть про це на повному серйозі не про-

сто люди — робітники чи колгоспники, ні! А наші браття-літератори з письменницькими квитками у кишенях. Приклади? Будь ласка. Веде мене такий собі поважний дядько в чорному костюмі, з широкою на всі груди краваткою, кремезний, здоровий з вусами козацькими аж до пліч і рече: вам, юначок, випало велике щастя жити у нашому Житомирі! Згадаймо великого російського письменника Григорія Мачтета, котрий усеньке життя пробув на Україні і написав улюблену Ленінову пісню «Замучен тяжелой неволей». Думаєте, де? В Житомирі! А «Соколовский хор у яра»? Цей хор знаменитого Соколовського також діяв у нашому славному місті! Словом, хвальби — повні торби, а в торбах... Пізніше я здогадався, чому обком вирішив запросити іногородніх літераторів для утворення письменницької організації.

— Щось ти, старий, не дуже привабливу мені картину намалював!.. — усміхнувся Василь. — А я вже намилився взяти участь у вашому високому дійстві...

— Правда? — здивовано підвів світлі брови Куртяк.

— Правда... Запам'ятай, що Діденко Василь завжди каже правду, бо чому б це мав віддати останню десятку на таксі і пертися за сто двадцять ке-ме до якогось там Житомира!

— Чудопал! — сплеснув долонями Євген. — Кинути Київ, столицю заради...

— А ти, Куртяче, кинув древнє місто Золотого Лева заради чого? Розумію, розумію! Квартирку й справді відхопив добрячу. Десь-то кімнат, кімнат...

— Три!..

— І кабінетик нічогенький маєш, не те, що я по гуртожитках вештаюся. Ось тобі й чудопал!.. — незлобиво протягнув Діденко.

— Не гнівайся, друже!.. — втрутився і я в розмову. — Женья що, проти твого переїзду до Житомира? Давай до кумпанії. Разом легше й батька бити!..

— Канівця, тобто. Його ж тут на посаду відповідального секретаря сватають. Як не є, ленінську тематику в Україні він поки що один освоює... — зітхнув Куртяк, наповнюючи келишки...

Випили, закусили, якимось дуже гострим овочевим салатом, власноруч виготовленим і дуже нахваленим самим господарем. Мали братися до такого ж «фірменого» куртяківського борщу, аж тут Василь раптом каже:

— Ну ти ж оригінал, Куртяче! Порозкладав це кухонне приладдя, мов у ресторані!

— ?

— Ножі-ножички, виделки-ложки-ложечки... Європа!.. А що ми цими тупими ножами тут будемо порізувати? Горілку? Чай? Борщ?

— Ну... — знітився Євген, — сервіровка столу повинна... На всяк випадок, щоб не обмовив мене, друже.

— Вибач, яка там у дідька сервіровка! Ми ж не в ресторані чи десь на балу. Це я пригадав одного молодого писателя, який в Ірпінському Будинку творчості письменників, сідаючи до вечірнього чаю або кефіру, розкладав на столі повний набір кухонних інструментів. Кіно! Що вже наредготався я тоді — аж шкіра на животі спухла! А воно ж таке ще молоде, зелене, а приндиться, в пани ускочити хоче. До цього ж Ірпеня десь-то і поїзда не бачило!

— Що до поїзда, то ти вже загнув, Васько! Ми що, краці? І поїзда того побачили не набагато раніше. Хоч міра в усьому та логічна відповідність повинні бути. Ти маєш рацію! Отже не риж чаю кухонним ножем — пальців не пошкодиш! — весело засміявся Куртяк, наливаючи чарчину до борщу...

Після обіду Василь заспішив у дорогу.

— Передумав, братці мої, передумав. Вибачте... Усе-таки, Жмеринка — не Одеса, а Житомир — не Київ!.. Цим усе сказано, їй-бо, правда!.. Будемо зустрічатися. Вітання Канівцеві. Добрий він чоловік, і наміри його благі!.. Спасибі йому. Якось уже освятить-

ся вода в Житомирському Тетереві без участі раба божого Василя, якого манять-кличуть ласкаві хвилі Дніпра-Славути і золоті бані Святої Софії Київської!

Востаннє ми бачилися з Діденком напередодні Нового, 1986 року в Ірпінському Будинку творчості письменників, де я закінчував редагування свого роману про видатного українського композитора Миколу Леонтовича.

Вечоріло...

Василь саме виходив з їдальні. Побачивши мене, неквапом наблизився. Був він недбало поголений і наче трохи загальмований, скований в рухах. Дуже бідно зодягнений. На голові: шапурина якась плетена, наче жіноча. Вутленький не по сезону вибляклий плащик.

— О, здоров, старий... — глухо мовив надтріснутим голосом. В очах застигла в'язка нездорова печаль-задумка. Поволеньки розговорилися. Василь знічено ховав у пластикову торбину літровий слоїк з якоюсь стравою, провинно якось мовив, наче вибачався. — Тутеньки дівчата з кухні дали трохи борщу гарячого і каші... А це добре, що ти наважився написати про Леонтовича. Дуже добре.. Скажи, правду написав чи так собі... Пів-правди не треба... — задивився Василь кудись поверх моєї голови, у простір, затим так само приглушено додав:

— Не віряться мені, щоб тобі дозволили написати про Леонтовича правду. Але ж ти знаєш... Знаєш...

— Давай зайдемо до мене!.. — запропонував я Діденкові, але він раптово спохопився, ніби злякався когось.

— Ні, ні!.. Іншим разом, бо на електричку запізнюся. Та й страва захолоне... — І пішов уздовж ялинової алеї, крізь снігову віхолу, яка все дужче й дужче шаленіла над цим великим, грішним світом...

...Іншого разу не було...

...Він пішов у ніч...

P.S. «Що ми за народ такий?..» — укотре звертається сам до себе Володимир Яворівський. Запитання зостається без відповіді Як і той гіркий факт, коли талановитий поет Василь Діденко тяжко хворий, безпомічний помирав у напівпорожній київській квартирі. Без води та опалення. Позбавлений людського піклування й уваги. Сирітськи самотній, всіма забутий...

Тож справді, що ж ми за народ такий, братове українці?!

м. Одеса

Віктор ЧАБАНЕНКО

ФЕНОМЕН БЕНТЕЖНОГО ГУЛЯЙПІЛЬЦЯ

Під час своєї багаторічної викладацької роботи в Запорізькому педінституті (з 1985 року — в університеті) мені пощастило зустрітися з цілою когортою студентів-гуляйпільців. І всі вони, за поодинокими винятками, поставали переді мною як розумні, національно свідомі та, що особливо характерне, обдаровані діти. Очевидно, Гуляйпілля з його розлогими степами і чарівними гайчурськими сагами таїть у собі потужну творчу енергію, що благотворно впливає на гени місцевих мешканців. Ця енергія, без сумніву, проявилася і в натурі мого однолітка — відомого українського поета Василя Діденка.

На жаль, я не був близько знайомий із Василем, хоч наші життєві дороги пересікалися неодноразово. Зустрічі періоду 50-х — початку 60-х років у Запоріжжі носили мимовільний, точніше б сказати, мимолітний характер. І в моїй пам'яті про них мало чого збереглося. А ось зустріч у Києві, десь під кінець літа 1968 року, дуже пам'ятна. Тоді мені довелося «шукати правди» в столиці після того, як позбувся роботи за свої політичні переконання і зв'язки з «дисидентами». Оскільки мені інкримінували, крім усього іншого,

ще й «положителъную оцѣнку враждебнаго романа Гончара» («Собору»), то змушений був звернутися за допомогою і в Спільку письменників.

Моя «справа» мала розглядатися разом зі «справою» Дмитра Павличка (його, бідолагу, тоді мордували за збірку «Гранослов») на засіданні парткому Спільки, і я, за порадою Якова Баша, прийшов у письменницький будинок заздалегідь. Стою в коридорі — коли це заходить Діденко! Побачив мене і, рвійно підійшовши, подав руку й безцеремонно запитав:

— А чого ти тут?

Я коротко переповів йому історію своїх митарств. Він спохмурнів, де й ділися жартівливо-веселі вогники в його очах. Тихо, з притиском обурення промовив:

— Мерзотники!..

Отаким він і запам'ятався мені назавжди.

Як і Василь Симоненко, Микола Вінграновський, Борис Олійник та Василь Стус, Діденко належить до поетів, що ввійшли в історію новітньої української літератури з іменем «шістдесятники». Звичайно, битий долею і вічно заклопотаний пошуками шматка хліба насущного, наш славний гуляйпілець не зміг піднятися врівень зі своїми великими сучасниками, та все ж його щирозлатне слово не збезвістилося, досі не відлунало й ніколи не відлунає. Коли читаємо або чуємо «На долині туман упав...», то щоразу з якимось душевним щемом згадуємо і стежки свого дитинства, і перші свої кроки по отчій землі, і веселкові мрії своєї юності...

Із піввікової далечі нам ясніє світлий образ справжнього поета, щирого патріота України, співця сосюринської школи, лицаря рідної мови. Феномен Василя Діденка ще довго буде бентежити уяву дослідників нашого краснаго письменства, ще довго буде кликати нас у світ краси і добра.

Григорій ЛЮТИЙ

«Я – СИН ВЕЛИКОГО НАРОДУ...»

Свято вірую, що у розповідях про визначних людей Правда без прикрас і замовчувань допомагає зламати в нашій свідомості лаковані стереотипи, закостенілість. Зрозумівши і простивши великих, ми починаємо набагато великодушніше, милосердніше ставитися до тих, хто поруч. Осягаємо, що не варто, не доцільно жити у вигаданому світі манекенів і пам'ятників з одної причини: вони красиві, але неживі.

Це особливо актуально в розповіді про прекрасного поета Василя Діденка. Який він був, який він є — Василь Діденко, автор безсмертної (гадаю, так уже можна сьогодні сказати) пісні «На долині туман»?

Багато запитань задав я собі перш ніж узятися за перо. Чи маю право? Чи зобов'язаний? Якого масштабу цей поет? Чи хотів би я сам (даруйте за таку некоректну постановку запитання) бути схожим на нього, або, щоб хтось із моїх близьких мав його риси?

Може, варто було почати із мотиву, який звучав на перепохованні Василя Діденка у нас, у Гуляйполі, «на Сігорі», це біля маленької (Сігорянської) початкової школи, де в перших класах навчав поета мій тато, де вчився колись і я.

Народився Василь Іванович Діденко 3 лютого 1937 року у сім'ї (Василь Федина писав — механізатора), а я б сказав — у сім'ї хліборобів. Бо працював його батько і на комбайні, і біля коней, і різноробом. Але я, його земляк, пам'ятаю Василевого батька тільки біля коней. Хоч притчу про те, як, працюючи «на прицепці», дядько сердився на товариша, що той поховав гаєчні ключі (на сорок вісім!), і він усі пальці поздирав, відкручуючи гайки пальцями, від Василя доводилося чути не раз. Але то був, гадаю, просто гу-

ляйпільський козацький фольклор. Бо який рід не візьми: Діденків, Рибальченків, Коріпацьких, Лютих, — у всіх були силачі такі, як «Берко сім пудів» чи «Кінь під пахвою»... І кожен із того роду може виставити свою правду...

Мама поета весь час працювала дояркою. Біля неї працювала і Василева сестра Галя.

При згадці про Василя Діденка у пам'яті постає недалечко від Грушевого одинокий (здалеку наче й невеликий, а зблизька — таки велетенський) горіх серед степу широкого. Все, що зосталось від хутора Шевченкового... І хоч горіх не родить (нікому опилувати, сам), таки добре, що механізатори (всі вони з тих країв...) люблять його, бережливо оборюють, а в начальства не піднялася рука знищувати... А, може, горіх захистив (здогад с'яйнув тільки тепер, при написанні цих спогадів), зберіг агроном колгоспу ім. Енгельса Штепа, котрий на посаді агронома був грозою польових злодіїв, а на пенсії — став активним сількором, краєзнавцем. І навіть написав багато оригінальних легенд про життя людей на Гуляйпільщині іще до Київської Русі...

У Діденків (чомуś ніхто про це не писав) було три сини: Василь, Іван та Віктор і донька Галя. Василів брат Іван (якому Василь присвятив не один вірш...) трагічно загинув іще в шістдесяті за горodyми у моїх батьків на легендарній кладці-гойдалці.

Звичайно, у присвяті братові Василь вийшов далеко за межі конкретних деталей і подій. На те він і справжній поет...

*Весна шуміла водами,
Як тисяча приток...
В ярочку за городами
Робили ми ставок.*

*Гукали: «Гулі-гуленьки»,
Співали до ладу.*

*І роки нам зозуленька
Лічила у саду.*

*Нелегко з явориною
Вітрам було густо...
Над брата домовиною
Схилялися брати.*

*...Я думами стольотними
Нові стрічаю дні.
Яскравими полотнами
Минуле у мені.*

Сталося це на тій кладці, де призначали побачення закохані, де ми, звисивши ноги до води, ловили бубирів, де, йдучи із танців, пізно вночі збирались «косівчани і чапаяни» і так (вгору-вниз) розгойдували до самих зірок кладку на тросах, що серце вискакувало з грудей і, здавалося, летіли ми аж у космос... І ті, хто хотів, на ранок обов'язково прокидалися поетами...

Та кладка-гойдалка з'явилася в шістдесяті. Троси для неї натягли надпотужними тракторами «С-100». А до того через Гайчур будували дерев'яні (на сваях чи стовпах) мости, які час від часу зносило весняною кригою. Залишалися пеньки, біля яких терлися коропи, де ми ловили раків... Саме об них і вбився Іван Діденко, викинутий із кладки-гойдалки бурєю. Він ішов додому і не втримався за перила.....

Коли сказали, ми з діворою повибігали хто в чому. Я — точно у великих батькових калошах. Бо, не забуду, назад біг із калошами в руках. Це був перший утопленик і взагалі перший мертвий чоловік, якого мені довелося побачити. Іван був увесь у синцях, а на голові — гулі. Звідтоді, йдучи по кладці, я не раз згадував той

холодний, похмурий, хоч і весняний, день. Тепер думаю: хіба ми могли тоді знати, зазираючи у вічі задуманого Василя Діденка, що він носив у своїх очах... Що він міг носити при його феноменальній пам'яті, знаючи, як пішли із життя: Яновський, Курбас, Стус? І чи були йому такі чарівні вечори, як нам, хто нічого того не знав і в голову не брав?

Отож, навряд чи хто може претендувати на об'єктивність розповіді про Василя Діденка... Та об'єктивність захована таки далеенько від людського ока. Найкраще було взагалі не розповідати свої враження-спогади, а спробувати проаналізувати його вірші, яким, до речі, так ніхто і не дав професійної оцінки. А ті відгуки класиків, які подають у своїх статтях М. Сом, Г. Гусейнов та В. Федина, навіть із великою натяжкою, погодьтеся, не назвеш критикою. Загальники вони і є загальниками: талановитий, дзвінкий голос, барвіста мова, із кожної прорішки — поезія...

Якщо бути об'єктивним, то справжньої оригінальності Василь боявся. Його зацькований розум, як равлик, не часто визирав із свого панцира. І оте, взірцеве: «Ввійдуть в пісню вдень а чи вночі Земляки з гравованими лицами, сталевари, теслі, сіячі!» дуже схоже на «Хай живе радянська Україна!», яке М. Сом цитує як зразок гасла для компетентних органів, яке Василь вигукував на Хрещатику, щоб забезпечити себе, аби не дати приводу причепитися. Цінність Василевих поезій в іншій площині — у тій, де працювали Катерина Білокур, Ганна Собачко і ще багато народних майстрів... Чи точніше — майстрів із народу.

Справжнє обличчя Василя Діденка зовсім не монументальне. Василь — це суцільна легенда. І якщо у моїх спогадах Ви натрапите на (дозволю собі таке визначення) легендарну Правду, не ремствуйте. Бо ж та легендарна Правда, гадаю, розкаже про цього легендарно-дивовижного чоловіка незрівнянно більше, ніж гола правда, про яку із зневагою говорив сам Довженко: «Якщо виби-

рати між красою і правдою, я вибираю красу. У ній більше глибокої істини, ніж у одній лише голій правді».

Василь Діденко був Поетом — од Бога. Хоч і не завжди, і далеко не у всьому його образ відповідав образу саме українського Поета, який віками утверджувався на Україні, яким його подавали у шкільних хрестоматіях. Він не був схожий ні на Симоненка, ні на Стуса, ні на Шевченка. І хоч Василь у якийсь момент почувався сином великого Тараса, однак навіть на хруща на Шевченковій вишні (як про себе написав Богдан-Ігор Антонич) схожим він не був. І все ж він був плоть од плоті — глибоко українським, я б сказав навіть народним поетом...

Якщо порівнювати із деревами, явищами природи, то, може, був він явором, осокором на Чапаєвці, очеретяною сопілкою, туманом нарешті... Прекрасним молочним туманом над Гайчуром... Не знаю — ким...

Був він Василем Діденком, який жартував: «Я вбиваю кожную муху, що не знає правил руху...» Але ніде і ніколи він не вчинив жодного зла, навіть найменшого психологічного тиску на людину. У нас про таких кажуть: «Не зобидить навіть мухи...»

Думаю, для більшості земляків він до самої смерті залишався Васьюю. Не Васею, як цього вимагає правильна вимова, а саме Васьюю, як вимовляють на Гуляйпіллі.

Звертаючи увагу на це, я стараюсь дійти до найтонших нюансів існування його аури в цьому світі. Пробую почати із майже невідчутного і непередаваного...

Вася. Доросла дитина. І причини саме такого його вираження, і причини саме такого природного відбору поетів на Україні, — аж на вістрі голки. Пам'ятаєте, як у казці... На дубі сундук, у сундуці заєць, у зайці качка, у качці яйце, у яйці голка, у голці Смерть Кошця... В іншій якості — такій, як Симоненко чи Стус, поети взагалі не могли існувати Тоді, коли поетів починали сприймати всерйоз, їм не ставало місця на землі.

Світ, реальність, а українська особливо — настільки відрізняється від світу поетів, поезії, що представити їх якщо не придурками, то диваками — і взагалі просто. До речі, як ось тепер і вчителів, працівників культури, що скоморошать у під'їздах і переходах. Бо працювати задарма — хіба це не дивацтво?

...Про Василя Діденка я чув іще, навчаючись у початковій Сігорянській школі. Школа була по дорозі із центра Гуляйполя на Чапаєвку, і Василь не раз потрапляв у поле нашого зору, а іноді і розмов... Хоч по Гуляйполю і поширювалися чутки, що Василь, м'яко кажучи, дивак, але інтерес до нього був. Вірші його час від часу з'являлися в районці. І не тільки в нашій. Василь мав звичку розсилати свої вірші по дуже багатьох районних і обласних газетах України, як правило, переписуючи їх власноруч. Заробляв копійчину. Тоді навіть у райгазетах був гонорар. Це завдяки і Василю районки були трішки і літературками, що, безперечно, збагачувало нашу культуру. Поетів прокльовувалося — як солов'їв навесні. Почерк у Василя був розбірливий, красивий. Як не дивно, помітив я, що почерк красивий, тільки після того, як Василь сам звернув мою увагу на це, до деякої міри (тепер думаю) переконав мене... Але об'єктивно він таки красивий.

Ось так (через дефіс) навперекір усім комуністичним правописам писав назву рідного міста Василь Діденко.

У школі ми, пам'ятаю, говорили про те, що Вася допоміг вступити до Київського театрального на кінофакультет нашому земляку Валерію Маляревичу. І це змушувало якось із більшою серйозністю ставитись до Васі. Хоч і дивак, але щось таки може. Якусь вагу таки має...

Із Чапаєвки в центр Гуляйполя (був і такий час!) у 70-ті роки став ходити автобус. За проїзд по п'ятаку. В тім автобусі люди дізнавалися новини не гірше, ніж біля магазину чи на ярмарку. Одного разу мій батько розповів: «Сьогодні їхав із Василем Діденком.

До нього чіплявся п'яниця Зінзіков: «О, з нами і поет їдуть. Шо, у Києві тісно? Чи вже наладили, га?»

— Не поет, а поет, це знають і в третьому класі, якого ви не доходили, — відрубав Василь. — А в Києві не тісно тим, у кого є щось у голові...

Люди схвально загомоніли: «Василь за словом у кишеню не полізе...»

Уперше наші долі перетнулися літнім вечором десь 1963 року. Василь ходив Гуляйполем — розповсюджував новостворюваний журнал «Ранок». (Потім я довідався, що за це йому пообіцяли надрукувати добірку його віршів.) Забрів на вогник і до вчителів, моїх батьків, які в той вечір докінчували трусити сажу. Уже смеркло, на порозі горіла лампочка, біля якої билось кілька бджіл (у сусіда Рибальченка були вулики, і запізнілі бджоли часто прибивались до нас, тому ми старалися не вмикати на порозі світло, але в той вечір це було повно невідкладної роботи...).

Батько, як Марко з пекла, весь у сажі присів випалити цигарку, світив червоним ротом, блискав зубами. Мати продовжувала підмазувати грубу, замітати. Але Василь не зважав на все те. Він жив своїм світом і часто не відчував своєї зайвості. Багатьох це дратувало. Але не моїх батьків, які звикли панькатись із діворою, повторювати одне й теж безліч разів і вислуховувати немало найрізноманітніших і найбезглуздіших запитань. Отож, на просьбу Василя дати води батько сполоснув руки, виніс кавуна і великого (одержаного у спадок від діда Грицька) ножа. І повний місяць над самим подвір'ям був — як відображення спілого півпудового кавуна, якого ми їли не раз на порозі проти ночі, не боячись, що наші ліжка підпливуть.

За кавуном батько, який сам у молодості, коли навчався в Гуляйпільському педучилищі, прославився тим, що присвячував вірші своїй мамі — Козеті (таке прізвисько прилипло до неї після перегляду популярного американського фільму), розказав Василеві,

що його син (себто я) пише вірші. Десь він наглядів зошит із моїми віршами, хоч я і ховав його від людських очей, бо такі в Гуляйполі слова «поет» і «придуток» означали дещо спільне. Василь сказав, щоб я прийшов до нього на Чапаєвку завтра. Він подивиться. Хоча, варто зізнатися, що дивитись там іще не було на що...

Чапаєвка — на околиці Гуляйполя. Така собі вулиця в осоках, що врізалася-простяглася в луки понад Гайчуром. У дворі у Діденків колодязь. Працював Василь, як правило, на веранді, де стояв старий диван і стіл. На столі — відро з холодною водою, кухоль.

Відразу, з перших відвідин, запам'яталась його манера глухара чи солов'я (бо обоє, коли співають — не чують нічого, і можна їх брати голими руками), читати вірші. Але в тому токуванні було стільки чарів, що вони, як липа запахами, просотували все навколо. І побувавши раз у тих чарах, уже не хотіти побувати в них іще раз ти не міг...

І я зачастив потім до Діденків. Василь іноді змушував мене сидіти у дворі чи на веранді годинами, вручивши якусь книжку. Я терпів. Тоді це було для мене неабияким випробуванням. Тепер я згадую, як Василь при мені (саме в той час, як я сидів поруч) написав не один вірш, що ввійшов ось і до посібника «Письменники Запорізького краю». Як він тоді ще і ще раз виспівував:

*Повів катрану й темні лужечки,
Гілку з-під грому я обнародую.
За яворами дзвякнуть вуздечки —
Батько мій рідний котить підводою.*

Аж ось і батько вигулькував із провулку, розпрягав коло двору коней... Батько, котрий «Зінкола вип'є тії нежурниці...» До речі, я ніколи не чув, щоб про горілку хтось говорив «нежурниця». Таке міг вигадати тільки Діденко...

Потім ми з Василем унадились разом ходити на плеса, повз городину, де бригадирував його дядько Григорій Колісник.

Василь показував мені дикі «півники» на мілинах весіннього Гайчура. Голосно, на весь берег демонстрував їхні латинські назви. І... нині, як їду на Київ і біля колій бачу весною у залитих ровах і болотцях півники, кожен раз згадую Василя.

Одного разу я утік зі школи і пішов «бастувати» — до Василя на Чапаєвку. Ми ходили понад Гайчуром. Василь читав вірші, розповідав київські придибенції, і ми не зчулися, як набрали на копанку вщерть повну риби, що зіпала ротами. Риба потрапила в западню. Після весіннього розливу вода раптово спала, і карасі залишились відрізними. Поступово вода висихала, і риба скупчилась у невеличкій копанці. Недовго думаючи, Василь зняв штани, зав'язав холоші. Ми двічі носили повні штани в Гайчур і випускали. А де крупнішої риби Василь набрав повні штани, і ми на палиці принесли її на Чапаєвку. Отут я довгенько вагався, чи залишити слово «повні». Бо ця деталь якось, наче, не прикрашає поета. Як не прикрасили спогади Н. Крупської про те, як В. Ленін (як дід Мазай, але навпаки) разом із мисливцями набив на острові повен човен оточених повинню зайців... Повагався, але вирішив не відступати від правди. Хочу тільки додати, що по дорозі Василь вголос радісно ділив рибу: «Занесу сестрі, братові, дядькові Коліснику...» Хай що не кажуть, а й тоді жили селяни таки далеко не розкішно. Багато з нас пам'ятає натерту часником хлібну шкуринку — як верх щастя. Мені кортіло теж узяти риби додому, але ж я не міг. Бо тоді батьки б довідались, що я не був у школі...

Я вже говорив, що Василь був одним із «найбезобідніших» людей, яких я будь-коли зустрічав. До нього важко було причепитись хоч кому. Найбільший гріх, який йому ставили на карб (це йшло від райкому), що він у гастрономі відразу із двох пляшок пив пиво. Хоч віриться в це з трудом. Бо при його любові до пива я ніко-

ли не бачив його п'яним. Та й сп'яніти від одного пива таки непросто. Але п'яним від весни, віршів він був майже завжди.

І все ж довелося побачити, коли якимось загруз «Москвичем» на Чапаєвці, що були люди, які ставились до нього вороже. Хлопці-чапаяни добровільно взяли випихати мого «Москвича» із баюри. А коли підійшов Василь, ті ж хлопці гаркнули на нього із якимись «скотиняче-нутряними, істошними» прокльонами, як бува, визвіряються на шкодливу неслухняну скотину перевтомлені, набігані за день пастухи, кидаючи в неї палицею... Інтересно тепер спитати, чого вони так кричали, що викликало в них той дикий гнів? Пояснити це інакше, як десь закладеним загальнолюдським інстинктом кидатись на беззахисного, того, хто ніколи не дасть здачі, — я не можу. Василь одійшов якимось задки, рачкуючи, і розтанув у ночі. А я, заклопотаний машиною, залишився з хлопцями.

Хіба десятки разів вони не чули (як і я), вийшовши на город чи просто стоячи у дворі, Василеву пісню «На долині туман»? Хіба в них не закарбувалася в пам'яті неділя, вранішній гул, туман над річкою. І схожий на туман голос Кондратюка. Не Гнатюка, а саме Кондратюка (ще змалку, коли навіть не знав їхніх прізвищ, я завжди розрізняв їх...). На долині туман упав... Хіба, як я, всім еством не бриніли у пісні? Звідки ж брався той гнів?

Я ніколи не повертався до цього випадку в розмовах із Василем. Не розповідав і про те, що тоді я втрапив додому аж за північ. На душі було, прямо скажу, марудно. Я тоді поїхав на цегельню — це край Чапаєвки. Вночі цегельня чимось нагадувала пекло. Ми хлопчачками не раз приїжджали туди на великах і разом із робітниками ходили по печі зверху, підсипали вугілля («семочку») у топки... Відсвіти із топок кидали десятки стовпів світла у небо... Пекло — та й годі... Багато усвідомив я тоді.

А хіба не було раєм — сидіти із Василем у нього на Чапаєвці, говорити про літературу. А на вулиці гасала дітвора. А через вигін — ферма, де працювали Василеві батьки...

...Така вже в нас доля, Василю, —
Глевка й копітка, як слово.
Буť сильним в житті — красиво,
Краса ж — золота полова.

Чапаєвка понад плесами
Крилом яворів маячить.
Вершинами, як череслами,
Черка голубінь гарячу.

Не вмовче криниця пам'яті —
Десь там повз бентежні вічі
Біжать вечори хлоп'ятами,
Порепано п'яти світять...

Ми вдвох за столом кленовим
Забули за віршем щастя.
Д в яблуньок перса повні
Й бруньки молоком сочаться.

Враз вирне дівча на стежечці
І станом шмагне, як лозами.
— Од матері, з ферми, — гречно так, —
Ось вам запашне молозиво.

— Спа-си-бі... — услід запізниться,
Луною з-за річки вернеться.
В долині туман — як пісня,
У небі зоря накерниться.

І жаби-царівни сядуть
За круглі столи латаття.
І вітер майне над садом,
Як повів твого плаття...

Якось Вася приїхав із Києва і зайшов до мене:

— Ходімо, Грицю, в кіно «Царі». Там моя пісня.

І хоч тоді в кіно ходили рясно, фільм «Царі» був не касовий і пускали його вдень — на 14 годину. Пам'ятаю, вместилися ми на останньому ряду. В залі де-не-де бриніли купки глядачів. Господи, як прекрасно звучала пісня у фільмі! Василь сидів притихлий. Не проронив ні слова, що було зовсім на нього не схоже. Ми вийшли з кінотеатру на сонці. Я поздоровив Василя. А він стояв якийсь розгублений. Наче винуватий. Нікому не потрібний.

Як це страшно — отак віддавати душу, перетворивши її у вічну пісню, а люди проходили мимо. І не брали. Чи мені так здавалося...

Я довгенько не міг визначитися, куди піти вчитися після школи. Бо з раннього дитинства мріяв стати лісником. А десь у сьомому класі почав подумувати, чи не піти, як більшість моїх вуличан, — у механізатори. Рішення вступати до педінституту на філфак прийшло таки не без Василевого впливу. І не без його допомоги...

Перед екзаменами ми ловили з ним раки. Я пірнав під вербою. І Василь загадував: «Оце скільки зловиш раків, стільки й балів набереш...» Але потім поїхав зі мною до Запоріжжя. Пішли ми з ним до педінституту, в коридорі зустріли декана філфаку І. С. Олійника. Відбулася приблизно така розмова: «Гляньте, який Гриць чорнобровий. На Вас схожий. (Іван Степанович Олійник був викапаній циган. Міцний, з крупними рисами обличчя, пишними чорними бровами і великими карими очима). І вірші в нього красиві. А як він раків ловить!..» Ніхто навіть не записував мого прізвища. Потім ми пішли до легендарного викладача М. Чемерисова додому. Він пригощав нас (Василя) спиртним. Я випив (і досі пам'ятаю!) чарочку солодкого лікеру. Мене зварило. І я, згорнувшись калачиком на дивані, задрімав. Вони ж до самого вечора змагалися в демонстрації пам'яті. Обоє мали пам'ять просто феноменальну, демонстрували її із хлоп'ячою задерикуватістю. Добре б

тепер створювати такі турніри! Але для цього треба малість — щоб були Чемерисови і Діденки...

Вдома я розповів про «протекцію» Василя батькам. Тато тільки безнадійно махнув рукою. Я теж погоджувався, що все те «вилами по воді» писане, бо, щоб такі «рекомендації» сприймати всерйоз, мабуть, треба було бути хоч трохи схожим на Василя... Але на письмовому екзамені до мене підійшла екзаменатор. Вона ходила між рядами, ставала, зазираючи в написане. Біля мене пристоїла більше, ніж біля інших. Ткнула пальцем на дві помилки. Я виправив. І одержав п'ятірку за твір. (Може, її попросив Олійник, а може, просто тому, що хлопців на українську філологію вступало мало...).

На мій усний екзамен Василь теж явився до Запоріжжя. Він вештався коридорами інституту (тоді ще під час екзаменів не барикадували інститут), сподіваючись зустріти когось із знайомих викладачів. Не зустрів. Точніше, кілька разів натикався на викладачів, ті віталися з ними, але він їх не бачив. Дивувався, як я йому про це казав, і знову поринав у себе. А коли я зайшов на екзамен, Василь услід заглянув до аудиторії.

— То не до вас? — спитала мене (потім я довідався — Ганич, таємна любов декана Олійника. Настільки таємна, що знали про це навіть ми, студенти).

— Ні, ні, — злякано замотав я головою, спантеличений такою невихованістю Василя. Але Ганич уже явно віддала мені свою прихильність. І хоч, розбираючи речення, я дещо заплутався, все одно вліпила мені (а точніше — нам із Василем) п'ятірку. Дві п'ятірки по профілюючих — то вже була гарантія вступу!

Сказати, що я мав достатньо для вступу знань, — не можу. Але напам'ять уже тоді я дещо знав. Вчив не як на екзамен, а скоріше для себе: «Я на гору круту, крем'яную буду камінь важкий підіймать. І несучи ту ношу страшную, буду пісню веселу співать...»

Прагнення знати якомога більше напам'ять — мабуть, теж і від Василя Діденка.

Спілкуватися з Василем було непросто. Маючи просто феноменальну пам'ять, а відповідно — цілі скарби інформації в голові, він користувався тими скарбами зовсім нерационально. Міг прийти до нас, у редакцію гуляйпільської районки, принести вірші. І — раптом ні з того, ні з сього почати розповідати приблизно таке: «Королева Єлизавета друга мала стільки то карет. Одну — для прогулянок на природі, іншу — для виїжджання в світ. Коли виїздила за місто, то обов'язково брала з собою kota і одягала рожеве плаття з мереживом...» І це він на повному серйозі розповідав редактору В. О. Скорику, котрий у цей час дочитував газетну полосу, поспішав на бюро райкому. Микола Лиходід у таких випадках (я був цьому свідком не раз!) казав: «Вася, закрійся». Чи й ще простіше: «Іди ти...» І Вася замовкав. І зовсім не сердився, наче тверезів. І поводив себе дуже тактовно. Все це тільки утверджувало на думці, що він мав ясний розум. Просто грав роль дивака. І часом перегравав.

Варто зазначити, що Василь мав феноменальну пам'ять не тільки на історичні події, вірші. Часто, зайшовши до секретарки райгазети, щоб та передрукувала його вірш, він міг розповісти, що вона говорила при зустрічі в минулому році, в що була одягнена і навіть якими парфумами користувалась...

Хороший поет Василь Діденко. Але якщо порівняти те, що він зробив із його можливостями — то це мізер. Зовсім мізер! Складається враження, що він геть не знав, як і де застосувати всі оті знання, весь отой потенціал.

Як він уважно читав газети! З яким педантизмом аналізував стиль навіть простих, прохідних заміток! Для чого? Що це йому давало? Що незапитане так алкало в ньому виходу?! Спиняв перехожих і на вулиці розтлумачував різницю між «шкідником» і «шкодником» чи «індійцем» і «індіанцем». Іноді брав твір якогось

нашого класика і так вичитував, що на кожній сторінці ряхтіли зауваження. Писав приватні критично-доброзичливі листи Загребельному, Гончару, Мушкетіку. І ті потім визнавали, що Василь таки має феноменальне чуття мови...

Василь дуже любив жінок. Просто марив ними. Але постійно влипав у комічні ситуації. Бо шукав він жінок зовсім не адекватних своїй зовнішності, а якби дзеркальне відображення своєї душі: «Попід гору дівча ішло, мак червоний в село несло...» Був же неповоротким, децю вайлуватим. Нагадував і Дон Кіхота, і Санчо Пансо водночас. Одного — зовнішністю, іншого — суттю. З нього і кепкували точно так, як із легендарного борця із вітряними млинами. Може, і знайшлася б жінка чи дівчина, яка полюбила б його. Але сформована суспільна думка упереджувала всяке серйозне сприйняття поета. Ходив він і справді у невипрасуваних штанах і невипраних шкарпетках. А, заночувавши якось у Гуляйпільській школі-інтернаті, породив цілий шлейф анекдотичних пересудів про свій одяг, білизну. Яка жінка після такої слави розгорне скатерть-самобранку своєї душі!

І все ж така жінка знайшлася. Це була дружина покійного поета Івана Хоменка — Надія. Вони прижили із Василем сина Івана. Мабуть, назвавши його Вася в честь свого батька — незвичайної сили тихого роботяги-конюха. Мені колись довелося бачити, як він переставляв залізне корито з водою. Було це на колгоспній фермі. Ми з хлопцями привели увечері коней. А корито з водою хтось поставив так, що прив'язані коні не діставали через загорожу. Треба було або виливати навезену бочкою (тоді водопроводу ще не було) воду, або руйнувати загорожу. Двоє конюхів спробували пересунути корито — не зрушили. Тоді через загорожу поліз схожий на оцупок дід Іван.

— Дивись очкур не загуби, — реготнув хтось із парубчаків. Але дід Іван наче і не чув. Повільно взявся за ручку корита, заніс один край, так же повільно і безпристрасно, без геройства попрямував до іншого краю, теж заніс. Спраглі коні потяглися до води.

— Еге, діду, Вам би в цирку виступати, — вже з іншою інтонацією озвався той же голос. І звідтоді я не пам'ятаю, щоб хтось кепкував із Василевого батька. Але і не пам'ятаю, щоб той десь ще виявив свою силу.

Після одруження життя у Василя змінилося на дуже короткий час. Невдовзі він знов практично оселився у своїй комуналці. Щоправда, як підріс син, часто жили вони там із сином Іваном, якого Василь водив до школи, як міг опікав і зігривав. У Спідці навіть ходили жарти, що тепер стало модно письменникам-чоловікам самим виховувати своїх дітей. І ставили в приклад Яворівського, Діденка. І, думається, ні до, ні після того ніхто не обдаровував Василя такою щирою взаємністю, як його кровинка — Ванько. Я знав Іванка малим — школяриком років десяти. На перепохованні Василя в Гуляйполі ми фактично познайомилися з Іваном вдруге. Од хлопця віяло розумною, глибокою рідністю. А те, що він написав на вінку батькові, і що згадує Микола Сом: «Спасибі тобі, батьку, за те, що навчив мене любити Україну», — взагалі рвало душу... «Спасибі тобі, Василю», — хотілося прошепотіти і від себе, — спасибі, що жив-був, спасибі за все...

Із меблів на всю квартиру було в нього тільки одне-однісіньке ліжко. Стоси рукописів. А на підвіконні — зимові (семеренка) яблука із гуляйпільського (Косаренкового) саду. Привозив сам чи брат Віктор, який працював у цьому ж саду на тракторі. Був я у нього там багато разів, але не ночував ніколи. Хоч одного разу і просився переночувати. Якось взимку я заявився до Києва без попередження. Засидівся в друга, а він, як на те, посварився з дружиною. Довелося ретируватись. Пішов до іншого товариша — поцілував замок. Ну, думаю, подамся до Васі. Бо до інших, сімейних, (уже під північ) і йти якось незручно. Василь стрів мене наче і привітно, але коли я заїкнувся про ночівлю, розвів руками, мовляв, сам бачиш — ніде. Мені було все одно де — навіть на газетах у кутку. Але, об-

ражений, я не посмів наполягати. З готелю (місць немає) мене теж видворила міліція (виходьте, виходьте, будемо зачинять двері). Іду в метро. Бабусі метуть тирсу. Підхожу до однієї, зазираю в очі. Тітонько, я сільський хлопець. Ось паспорт, ось десятка. Візьміть на ніч. Ні одна не взяла. І гнувся я всю ніч на холодному цементовому підвіконні вокзалу. Застудився. До самої весни не міг відійти. Але на Василя всерйоз не розсердився. Тепер от думаю: то був випадок, коли, може, не слід було йти у ніч од Василя. Не виштовхував же б він мене! І не було б цього єдиного негативного спогаду... Бо, гадаю, вчинив він так зовсім не зі зла. Та й причин для зла не було. Ми ніколи з ним не сварилися. Та він, мабуть, ні з ким не посварився. А ще — я пробую уявити, що робив би на моєму місці Василь... Може, він, «ночоброд», маючи виняткове здоров'я і витривалість, всю ніч проходив би вулицями Києва і навіть не відчув дискомфорту?.. Хіба не проговорював він усю ніч в гостях у Миколи Лиходіда навіть тоді, коли господар засинав? Було і таке...

Дехто думає (іноді і я підозрюю), що був Василь «собі на умі». Навчений тим, що поруч відбили печінку Симоненкові, знаючи гірку українську історію, Василь, гадаю, грав блаженного, а іноді і придурка. Давав владі те, що тій було вигідно, хотілось бачити.

До моїх батьків Василь не раз підходив і таємниче-довірливо казав: «Скажіть Гриші, хай не пише політичних віршів. Хай пише про луг, про квіти, про дівчат...» Як тут не згадати присвяту Василя Симоненка автору збірки «Зацвітай, калино».

*Калина зацвіла — стоїть казково біла
І соловей пісні свої плете...
Про що ж тоді співатимеш, Василю,
Коли калина одувіте?*

Хіба це не ланки одного ланцюга?

З одного боку у мене залишилося майже фізичне відчуття поетичної атмосфери, яку творив навколо себе Василь Діденко. Це можна порівняти із тим, як змінює навколо себе атмосферу кондиціонер, лампа Чижевського чи дерево, наприклад, ялина. З іншого боку останнім часом я довго не міг біля нього затриматись. Зустрівши його, чомусь завжди згадував, що маю кудись бігти.

Пам'ятається випадкова зустріч із Василем у письменницькому книжковому магазині «Сяйво» у Києві. Я тоді тільки-тільки став членом Спілки письменників, ще не мав квитка, а прийшов скуплятися до «Сяйва», куди пускали тільки по квитках. Мене не пускали. Де не взявся Василь: «Та хіба ж ви не бачите, це ж Гриша Лютий, мій земляк із Гуляйполя...» І мене пропустили. Але невдовзі він взяв мене під руку біля книжкових полиць і зашепотів на вухо: «Чи в тебе нема трояка? Не вистачає на книжку, а так хочеться купити...» У мене залишалось грошей в обріз на квиток до Запоріжжя. Я так і сказав. А про себе подумав: «Скільки ти будеш побиратися? Здоровий бичок, не пішов би ти розвантажувати вагони, як робили це ми у студентські роки?» Я хотів так прямо і врубати це Василю, але стримався, бо розумів, що для нього це буде — як по воді батоном. Тим часом Василь уже крутився коло Галини Гордасевич... Я вийшов із «Сяйва». Та Василь на диво прудко наздогнав мене на зупинці: «Дивись, — похвалився, — ось купив книжку. І тобі нічого не винен...»

Вже після того, як написав оце, я натрапив на спогад мого побратима голови Черкаської спілки письменників Гриші Білоуса, який розповідає зовсім протилежне: «Читав твій спогад про Діденка, і згадалося, як він доклав до моїх студентських коштів кілька своїх карбованців, щоб я таки купив отой зелений тритомник Довженка, хоч йому самому кортіло його придбати. Але він, певно, побачив у моїх очах таку жагу на Довженкове слово, і — поступився... Я, поки й житиму, буду йому вдячний».

У моєму щоденнику, чи точніше в одному із зошитів для записок, є іще й таке. Якось я зайшов у Спілку письменників до

П.І. Осадчука. У нього уже сидів В. Терен. Присів і я. Ось забігає Василь Діденко. Засипає балачками. Щось казав, що він геніальніший Загребельного і Осадчука разом. У Терена з бокової кишені виглядала п'ятірка. Осадчук, як фокусник, дістав її і віддав Василеві. Терен знітився, скис. Василь округнувся, зробив своє «Привіт!» і поскакав із кімнати. Осадчук глянув на Терена, на мене — і ми залилися сміхом. А Терен заусміхався криво.

— Я віддам, — сказав Осадчук, — і поліз за гаманцем.

— Та не треба, — сказав Терен.

В Осадчука не знайшлося п'ятірки, одні трояки. І він дав Терену трояк: «Хай мої три пропада, а твої — два, — сказав». З Терена зійшла ніяковість. Ми ще посміялись, обговорюючи цю подію. Осадчук сказав, що інакше б од Василя і до вечора б не відв'язався...

Бачите, настільки непередбачувано-різним був Василь.

До речі, щоб заохотити листоношу, котра носила йому на Чапаєвку гонорари, він дав слово віддавати їй всі копійки. Районки ж чомусь часто прислали гонорари приблизно карбованець сімдесять-вісімдесят копійок, а іноді і всі дев'яносто дев'ять копійок (як у капіталістичних країнах ціни...). Василь бурчав невдоволено, але слово тримав.

А це нещодавно одна жінка, котра в сімдесяті роки працювала в гуляйпільській книгарні, розповіла, як Василь Діденко не просто довго бував у книжковому магазині, а приходив туди, як у бібліотеку, і читав книжки... Було й таке.

Ходив Василь, відвівши назад плечі, а голова — вперед, (казав Лиходід) як котомка, схилена в задумі на груди. Бачу його з п'ятірною в чуприні, без нічого суттєвого в руках, часто — з пучечком польових квітів. Із постійним звертанням: «Чуєш?» Причому «є», як правило, губилось. Виходило приблизно таке: «Чуш, Грицю, сьогодні вже не клюватиме. Риба, як той казав, чорти його батька, взяла відгул. Чуш? А що, де ти бачив дурну рибу? Дурну всю пере-

ловили, чуш?» Взагалі звертання «чуеш» було в нього словом-паразитом. Мабуть, це від того, що суспільство таки не чуло поета.

Вдатний до письменницьких жартів Олександр Шостак, бувало, питав: «Відгадай загадку. Дід до обід, дід — після обід. Хто це? І... сам відповідав: Дід-енко і Лихо-дід».

Пам'ятаю виступи Василя Діденка у першій Гуляйпільській школі. Як він мелодійно читав вірші, як потім у якомусь класі писав крейдою на дошці експромти для нас. А потім (самотній) ішов додому на Чапаєвку. То тут, то там пристоював (ще казали «чіплявся») коло людей. Зараз це бачиться зовсім інакше. Ті вуличні розмови у більшості були якісь несерйозні, поверхові. Чомусь стоять у пам'яті фрази типу: «Ну, як там, Василю, гонорари великі платять?» Чи «Вася, про що то твоя пісня, про туман чи про дівку?» Звичайно, ті розмови не втоляли Василеві спраги, як вода, що не мокра, хоч і зветься водою... От, не мокра і все...

Ще частіше бачу Василя в розмовах із дитворою. В більшості ті розмови перетворювались на насмішки дітей над Поетом. Іноді його дразнили, просто дратували...

Звідки це йшло? Гуляйполе, Махно, Василь Діденко. Ці поняття стояли десь поруч. Якщо чесно, то натерпівся і я від такого іміджу: «А, ти з Гуляйполя, Махнограду? І Вася Діденко твій кумир?» Так мене зустрічав Київ. Так, як україномовного райцентрівця Запоріжжя — з насмійкою. Звичайно, не весь Київ. Григій Тютюнник, Петро Засенко, Олександр Шугай, Світлана Йовенко та інші, хто знав справжню ціну Махнові і Діденкові, прискалювали око, придивлялися. Але ж я того не знав. Я ходив оточений чужиною. Так, що на репліки деяких гуляйпільців після моїх перших широких публікацій у київських журналах я тільки криво усміхався. Бо в Києві я якраз старався не хвалитись, що я з Гуляйполя та ще з одного крайка з Василем Діденком. Бо рекомендація Василя Діденка мала тільки зворотню реакцію. Але це

так, до слова. Щоб не видавалося все таким солодким! Хоча, був випадок, коли рекомендація Василя таки спрацювала. Але було це ще тоді, коли я був зовсім жовторотим школярем. Василь послав мої вірші у «Запорізьку правду» Миколі Лиходіду з приписом: «Колько, вибери щось із віршів Гриші Лютого...» І Лиходід надрукував мого віршика з двох строф під рубрикою «Виходять молоді мої краяни!».

Якось ми згадали про Васю із Любою Голотою. Вона не раз у «Енеї» пригощала Васю обідом чи давала кілька карбованців... До речі, свідчила, що Василь, якщо позичав сам, а не користувався подачками, завжди пам'ятав борг і навіть через рік-два, коли одержував гонорар за чергову книжку, урочисто повертав до копійки. Люба говорила: «Я в «Енеї» за обідом, влучивши хвилину, коли ми залишилися удвох, нахилилася до нього і сказала: «Вася, ти ж не дурний. Навіщо ти на себе це напускаєш?» Вася злякався, взяв тарілку і пересів до іншого столика.

Особисто мене Василь навчив багато чому не лише в поезії. Якось ми гуляли на плесах, ловили раків, купалися, грали в карти, читали, розважалися. Його племінниця, яка приїхала з великого міста, стрибнула з верби і зламала ногу. Який же я був здивований, коли Вася, даруючи мені другого дня книжку Єсеніна, написав так: «На згадку Гриші Лютому — про те, як ми ловили раків, грали в карти під прохолодною вербою, яка нас так радувала, а потім накінець засмутила, бо племінничка зламала ногу».

Тоді я здивувався такому несимволічному, фотографічно-простому підпису. А тепер, як читаю, згадую... Той підпис, здається, ввібрав у себе все — до лугових запахів... до хмарок, що пролітали між вербового віття. Я теж тепер іноді так підписую на згадку книги...

Іноді Вася приїздив до Гуляйполя із відомими поетами: Миколою Сомом, Миколою Лиходідом, котрий якось про такі відвідини написав:

*Там курінь, наче купа соломи,
І в рябих сорочках кавуни.*

Ті приїзди ніколи не були публічними. Тобто, в місті крім нас та Василевих сусідів ніхто про те не знав... Хлопці приїздили (тепер розумію) в Гуляй-Поле не випити пива чи половить раків. Вони приїздили відчути, ввібрати таку неосяжну (гуляйпільську) глибіню степу, якої не відчужеш більше ніде... Досить тільки вийти отуди, за кар'єри чи до поперечної посадки... А там — далі уже й кінзавод, а ще далі — Дібрівський ліс, де Щусь і Махно гуляли, дуб Смерті. А по балках у кожній ярузі, у кожній степовій пазусі тушканчики і ховрашки, тюльпани і горицвіт... Піди, поговори з ними, вони таке тобі повідають... Куди тій золотій рибиці...

Згадую Василя біля спуску «Сталінського ставка», до пояса голим, із закоченими холошами і з коропом (хвіст — до землі) через плече. Згадую із лозовою вудкою (поплавки — із проса) на плесах... Яюсь, повертаючись пізно ввечері із плес, боронячись од зубатих, як вовки, комарів, Василь наспівував:

*Не вбиваю комара,
Хай од злості помира...*

І раптом ні з того, ні з сього: «Грицю, якби ми сьогодні потопилися, у вівторок «Літературна Україна» дала б некролога про нас. І ці плеса стали б знаменитими...»

Такий спогад можна б залишити без коментарів... У цьому був весь Василь. Той Василь, якого високо цінували Максим Рильський і Володимир Сосюра, Андрій Малишко і Михайло Стельмах... Той Василь, із якого насміхалась дівтора і про якого ми, його сучасники, теж думали із усмішкою... Та був такий час. Час, у якому хіба хто з нас міг припустити, що в суперечці між Махном і Леніним врешті

переможе батько гуляйпільської вольниці, а не вождь всесвітнього пролетаріату?

Тепер я усвідомлюю, що це саме Василева заслуга в тому, що я вчасно облишив свою двомовність? Адже, як і більшість, починав я писати вірші російською. Був переповнений «тайожним» романтизмом. Василь не говорив про це в лоб! Але постійними розповідями, всім єством показував, як треба знати, любити рідну, пісенну, шовкову українську мову. Десь підводив до висновку, що зрада мови — це близько до зради Вітчизни. Бо, втративши мову, ти станеш зовсім іншими очима дивитись на світ, по-іншому сприйматимеш його і почуватимешся вже не самим собою. Це ж треба перейменовувати все на світі. А йому ж назви давали не тільки люди, а й сонце, вітри, сама мати Природа. Ні «полотенце» не огорне тебе так, як рушник, ні «колодець» не напоїть тебе так, як криниця, ні «девушка» не пригореться так, як дівчинонька.

І це в жодному разі не тому, що «полотенце», «колодець» чи «девушка» об'єктивно гірші за «рушник», «криницю» чи «дівчиноньку». Не гірші для росіянина. Але ж ти народився українцем. І ці слова, словечка позгорталися дрібносінькими насінинками у твоїй генетичній скарбниці. Тільки назви їх — так і бринять, так і озиваються-зацвітають... Стільки думано-передумано, скільки прийшло, відчулося на Василевій веранді в ті часи, коли він мене «маринував», змушував чекати.....

Про Василеву творчу лабораторію можна наговорити іще багато загальних і конкретних фраз. Про його унікальну здатність не уривками, сідаючи за стіл, в робочому порядку вводячи себе в творчий, натхненний стан, бути Поетом, а постійно — вдень і вночі, у свята і в будні, під час найпрозаїчніших занять залишатися Поетом. А тих занять, які все-таки і його не залишили б (на той час) Поетом, він просто не приймав і все. Були речі, які Василь не зробив би, якби навіть умирав з голоду. Та що там.... Він ніколи не

працював більше місяця на жодній роботі. Не утримувався. Спочатку люди обурювалися на це. Потім — звиклися. Ну що з ним удієш? Такий він є: некерований, непередбачуваний, кучерявий, наївний, не пристосований до життя, дивак Василь Діденко. Звідти, з тої равликової оболонки, з того вутлого захисного будиночка він і співав своїх пісень. Так, саме співав. Це ніяка не метафора. Ніяка. Василю важко давалося відтворення ритму. Щоб не помилятися, він писав під якусь пісню. Наприклад, під пісню вантажників, яку любив співати батько О. Довженка:

*Чувальи тяжелы,
Ох, да плечушки болять.
Лучше бы я нанялся
Судном бартижать.
Эх, да за рюмочку водки.*

Дивно, як під такі, прямо скажемо, важкі пісні писались такі життєрадісні, аж наївні вірші! Хоч у історії траплялися випадки і крутіші. Кажуть, Олександр Олесь написав найпалкіший гімн життю, який мені доводилося чути, «Чари ночі» — «Сміються, плачуть солов'ї...», працюючи на бойні.

Хоча, писав Василь і під гумористичні, суто гуляйпільські пісні типу:

*Ой, гоп, куме, не журись,
В Махна гроші завелись...*

Але я не про те. Я про пісню, про клей пісні, який так неповторно склеював слова віршів Василя Діденка. Це унікальний клей. І хоч це не лак Страдіварі, однак його таємницю не міг у свій час розгадати навіть такий естет і дока, як А. Макаров. Він говорив,

що Василь має унікальний дар. Вірші навіть наших класиків можна сплутати, а вірші Василя Діденка — не сплутаєш ні з чийми. А. Маджаров приписував це божому дару. Криміналіст шукав би мотив. Я той мотив просто знав. Читач логічно питає, чому про це не здогадалися інші — той же Микола Сом, який дружив із Василем і, подекуди (оце саме та легендарна правда!), навіть квартирував разом із нашим героєм у мами одного із класиків?

Бо мені довелося пересвідчитись у цьому на власному досвіді. Серед багатьох моїх віршів (коли давав композиторам) обирали саме ті тексти, які я написав не за столом, а заспівав (це траплялося досить таки часто), ідучи ввечері додому понад річкою... Це спрацьовувало безпомилно. Мотив, який звучав при написанні, просотував, об'єднував слова, надавав їм особливого звучання. І це обов'язково ловили чутливі душі композиторів. Отож, і у Василевих віршах спрацьовує цей же закон. Фактично всі його вірші писані під пісні. Він їх співав, обтесуючи, облизуючи кожне словечко.

Написав Василь дуже багато. Іноді за день він писав по кілька десятків віршів. Любив цим похвалитися. Казав: «А я сьогодні вже написав аж дев'ять віршів. Думаю, до вечора ще кілька буде...» У його комуналці біля стіни громадились папки і папки з рукописами. Писання віршів було для нього своєрідною манією... Але сказати, що він копав углиб — важко. Це, як правило, були вірші-метелики про те, що тільки но відбулося, що потрапило в поле зору поета. Так пишуть чи співають азіати в пустельних степах... Але в тому багатослів'ї час від часу можна натрапити і на справжні перлини, як от «На долині туман», «В хату ластівка залітає...» Те постійне писання тримало його у формі, здавалося, робило його самого віршем...

Багато, цілі мішки, Василевих рукописів успадкував його менший брат Віктор. Але сам він у тому поетичному морі розібратись не спроможний, а до спеціалістів чомусь не звертається. Та нічого, головне — щоб усе те не пропало...

Не стало Василя Діденка 13 квітня 1990 року. Не стало за дуже загадкових обставин. Його знайшли повішеним у його київській комуналці на Постишева. Я навмисне не виправляю слово «повішеним». Бо, що б не говорили, елемент морального чи й фізичного насильства там був. Сусіди по комуналці весь час виявляли бажання заволодіти всією квартирою. Та і сталося це після того, як Василь одержав чималенький гонорар... Звісно, грошей при ньому не виявилось...

Хоч заради справедливості слід сказати, що в листі брату Віктору буквально за два тижні до трагедії (30 березня 1990 року) Василь просив його: «Вітю, брате мій рідний! Швидко їдь до мене, а то я вмру. Нікому й спадщину віддати. Їдь!» В цей же день він написав листа і Вікторівій дружині: «Я вмираю. Будь ласка, приїдь до мене враз із моїм братом і своїми синами... Поховайте мене в Гуляйполі...» (Це вперше Слово Гуляйполе було написано ним не через дефіс...) Микола Сом говорить, що в нього є заповіт Василя, у якому він пише, що добровільно іде з життя. Так то так. Але ж цілком ймовірно, що заповіт Василь міг покійно написати і під примусом... І в принципі, яка вже тепер різниця — під примусом особи чи самого життя. Світ усім жорстоким громадям тис на поета. І він не витримав. Фінал закономірний для нашого суспільства.

Микола Сом пише: «Його убила проклята проза».

А я б сказав, що він, як соловей, «похлинувся високою українською піснею»...

Спершу поховали Василя Діденка на околиці Києва. І стояла довгий час його могила в бур'янах, ніким не доглянута. Але клопотанням його брата Віктора, при активній допомозі народного депутата А. Єрмака, письменника-земляка О. Михайлюти, літератора В. Федина, М. Сома, голови Гуляйпільської райадміністрації І. Бірюкова, голови Гуляйпільської районної ради Є. Коровки і ще багатьох киян і гуляйпільців тіло Поета було

перевезено, як він і заповідав, до рідного Гуляйполя. Там він і знайшов вічний спокій...

Я писав про це у Гуляйпільській райгазеті. Тепер перечитав і бачу, що точніше, яскравіше, ніж по гарячих слідах, навряд чи скажу. Тому, дещо скоротивши, процитую звідти.

«Перепоховання праху поета — у кожному разі явище унікальне. Це факт солідарності народу, усвідомлення неперехитності своїх духовних цінностей. Автор пісні «На долині туман», яка ввійшла в золотий фонд українського мистецтва, заповідав поховати його в рідному Гуляй-Полі. Той дефіс у слові Гуляй-Поле — був, як протест поетової душі, що боялася фальші, як Гарсія Лорка боявся темряви.

За життя далеко не всі розуміли Василя Діденка. Зближення його навіть із тими, хто був близьким по духу, навіть після його фізичного відходу відбувається непросто. Це тепер, згадуючи, як він стояв десь серед міста із стуленими очима, із запущеною в чуприную рукою, починаєш усвідомлювати його внутрішній стан. Свідомо глухий до бруду, ханжества, він, як Бетховен, жив тільки в своїй стихії, не виходячи до нас... Можливо, тому й до перепоховання гуляйпільці дозрівали аж вісім років. Але ж таки дозріли. І гості цієї події відзначали одухотвореність облич земляків, що прийшли на Сігорянське кладовище.

Був сонячний привітний день 26 червня. Пахли столочені трави. Од сестри, з Чапаєвки, де привезений з Києва прах перебув ніч, рушила процесія. Луками, потім по вулиці Дачній (жителі якої вийшли з пропозицією перейменувати її, увічнивши пам'ять поета) потяглася процесія. Ішли, гомоніли про життя сьогоднішнє, про живого Василя Івановича. І все це ніяк не скидалося на похорон. Скоріше — на поминки, де «І ці гробки, як пасіка, ласкаві, де через хрест — і прізвище твоє...» (П. Вольвач). Ішли вуличани, ішли керівники району, гості з Києва, Запоріжжя.

На кладовищі теж чекала юрма. Керував дійством голова Ради ветеранів рйону П. І. Доля. Поближче стали друзі, ті, хто мав казати слово.

Першим говорив однокурсник по Київському університету, поет Петро Засенко. Згадував ті нелегкі далекі часи, торкав струни душ. І настала та висока мить, коли кожен, здавалось, чув стукіт власного серця. Бо, як молодий птах, випурхнув у гуляйпільське небо вірш: «Я не останній з могікан».

І розправлялися плечі хліборобів, учителів, пригнічених нуждою пенсіонерів.

Потім слово брали: диктор обласного радіо В. Я. Федина, від адміністрації – Є. Г. Коровка, письменник Олександр Михайлюта та інші. А люди стояли, а люди не розходились. І промови, це відчувалося шкірою, навіть у спеку нікого не стомлювали. Люди скучили за щирим словом. Прийшли всі по своїй волі. Ніхто нікого не силував. А народу таки зібралось чималенько. І щірочка, яка потрапила в свіжовикопану могилу, звеселяла тих, хто стояв поблизу. Вона то вилазила із ями, то влазила туди знов. «То вона його зустріча...» – шепталися навколо. І щось у цьому було поетично високе і містично-світле, як добрий знак небес...

Та ось почали прощатись: рідний брат Василя Івановича Віктор, сестра Галя, родичі і друзі. І так хотілося, щоб залунало у виконанні Кондратюка: «На долині туман упав, білі ніжки в росі скупав...» Бо бриніла та пісня в людських серцях.

Люди ще довго гомоніли, висловлювали подяку і голові районної адміністрації Ігорю Бірюкову, депутату Верховної Ради Анатолію Єрмаку, секретареві Ради СПУ Олесеві Лупію, голові жіночої Ради Гуляйполя Т. Кульбашній за те, що допомогли виконати поетів заповіт. Віриться, що тепер могила поета не тільки не заросте, як у Києві, травою, а стане своєрідним центром посіяного ним духу сина великого Тараса.

У Гуляйполі добрим словом згадують Василя Діденка. Радісно спостерігати, що чимдалі все дріб'язкове і другорядне поступово відсіюється, як полова. Залишається несуетне і вічне, залишаються вірші і пісні Поета. До речі, увічнюючи пам'ять земляка, гуляйпільці назвали його іменем районну бібліотеку.

Нині могила Василя Діденка впорядкована, і, сподіваюсь, стежечка до неї не заросте ніколи... Як не забудуться прекрасні вірші Поета і не згасне його пісня про туман, з якою може зрівнятись хіба що народна «туман яром, туман долиною...»

Василь Діденко

Василь Діденко і Василь Федина. 1956 р.

Василь Діденко з однокурсниками

*У парку біля університету
В. Діденко, М. Сом, М. Литвинець, Т. Коломієць, Г. Кодру*

Василь Діденко з товаришами слухають кобзаря

*Володимир Сосюра і Василь Діденко
у сквері біля Золотих Воріт. 1959 р.*

Перед закінченням університету. 1959 р.

*Зліва направо: В. Данилейко, Д. Павличко,
П. Щириця, В. Діденко. 1959 р.*

*А. Путінцев, В. Діденко, М. Лиходід, В. Юдін.
Фото середини 1960-х років*

Виступ В. Діденка перед читачами 10 лютого 1967 р.

В редакції гуляйпільської районної газети «Прапор комунізму»

Василь Діденко з друзями-письменниками

Василь Діденко з мамою. Гуляй-Поле, 1 травня 1968 р.

Василь Діденко у сімейному колі

Григорій Лютий та Василь Діденко. 1966 р.

Василь Діденко і Петро Дашевський

Василь Діденко і Олесь Жолдак

У товаристві запорізьких письменників

*Микола Лиходід, Іван Кашпуров, Василь Діденко.
Фото середини 1960-х років*

*Василь Діденко, Григій Тютюнник, Петро Засенко.
Київ, 1971 р. (З архіву П. Засенка)*

Микола Сингаївський і Василь Діденко. Жовтень 1957 р.

У Гуляй-Полі осінню 1965 р.

ВАСИЛЬ ДІДЕНКО

ЗАЦВІТАЙ, КАЛИНО

Поезії

Любимі побратимові;
Степовикові з козацького краю

Миколи Миколайовича;
від колишнього подполковника
автора цього калиткового
воєнного роману

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК

Київ - 1947

Василь Діденко
ч. Записки № 28.566

Зміст

«Такий легкий, такий прозорий» (Василь ФЕДИНА) 6

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

«ЗАЦВІТАЙ, КАЛИНО» (1957) 39	«Здіймають кураву корови» 60
Школярські дні 39	Літо 60
Зацвітай, калино 40	«Відлуння йде по гаю» 61
«Знову заходу крила червоні» 40	
«На землю яблука рум'яні» 41	«ПІД ЗОРЯМИ ЯСНИМИ»
«Край городу вишні білі» 41	(1961) 62
Косинка 42	Запоріжжя 62
Я знову у гаю 43	Сурмач 63
«Відчувши в серці світлу знаду» . . 44	«Я радий, що в дні негоди» 64
Дитинство 44	«Біля воріт весільні коні» 65
Дівчині з міста 46	«Скоро осінь... Та що в тім
«Деся там з вишні край загати» . . 46	лихого?» 65
«Над яругою вишні зелені» 48	«Пройшла тонкоброва чаклунка» . 66
Вересень 48	«Померез мені, мила, сорочку» . . 66
«Одбіліли конвалії в травах» 48	«Чи тому, що ти збирала» 67
«Солов'ї, вишивані у «хрестик» . . 50	Мати 67
«Летить журавлик понад житом» . . 51	Батько 68
Дівчина 51	«Як дідові багатий волочінник» . . 69
«Ой, захлопай дібровою, вітер» . . 52	Маруся Богуславка 69
Дівоча 53	«Мідяні сурми заридали...» 70
«Ми ходили удвох по васильки» . . 53	Житові 71
«Вишній сорочку мені, кохана...» . . 54	«Тремтінням прозорої далечі» 71
«Дальня зірка прозеленню	Степовички, мрійниці мої 72
бризка» 54	Дует 73
Дівчині 55	«Калинонько з Подільщини» 73
«Я в Ширмівці знову, де вчився	«Повз мої ворота» 73
в десятім» 55	«Між травою вітер шаста» 74
«Впали зорі на долину» 56	
Чекаю суджену 56	«ЗАПОВІТНА ЗЕМЛЯ» (1965) 75
«Віддзвеніли підковами коні» 57	«Ні, сьогодні дощ не має значення» 75
«Весняний грім колише небо» 58	Пісня про Сагайдачного 75
Сонет 58	Тарас Шевченко. Кантата 77
«Красується-квітує жито в полі» . . 59	Народна пісня 78
«Ой на білому камені» 59	Добрий день, Гуляйполе! 79

Зимонька-зима	79	«Задумався ранок про айстри в саду»	106
Матері	80	«На проліску радісних весен» . . .	107
«Весна шуміла водами»	81	«Мені не жаль того нічутінку» . .	108
Я чую мову Ліснякову	82	«Золотою пожежею осінь»	109
Запорожці	83	«Плодами червоними яблуня снить»	109
«Де дід Семен своїм кожухом» . .	84	«От і скінчилися теплої зливи гостини»	110
«Коли краплинами дощу»	85		
«Ні, не всьому ще відснитися» . .	86	«ДЗВОНЯТЬ КОНВАЛІЇ» (1972)	111
«Подем іду я, веселий, нехилий» .	87	Тут дід мій жив	111
«Осінні пахощі розлито»	87	Лист матері	112
«Маленька, ледь покручена» . . .	88	«Очеретів стрілки зелені»	113
«Ти про матір думати не звикла» .	89	Може, знову пісня вибрине	114
«Сад у цвіті, в сонці крони»	89	«В козацтво пишуться нетяги» . .	115
Осінне	90	«За твоїми дорогами, серпню гарячий»	116
«В зелену ніч на Йвана на Купала»	90	«Отут колись був серцю відпочин»	116
Сила звички, або ж поет, якого не вийшло	91	Малюнок	117
«Десь далеко, за світлими гонами»	92	«Людині важко жити самотою» . .	117
Червона калина	93	«Течуть у серце теплі кольори» . .	118
«Осінь шаблею мідяною»	93		
Акації	94	«МЕРЕЖКИ СОНЦЯ» (1976). 119	
«Присохла, мабуть, в хатньому теплі»	95	Учительці	119
		«Гей, до лона Вітчизни, до лона» .	120
ДИВОСВІТИ ЛЮБОВІ» (1969) . 96		Мати	122
«Приходить зрілість, як хороший друг»	96	«Земле мила! На твоєму лоні» . .	122
Ні, не можу без Поділля	96	«Ой, немало проходив я пішки» .	123
Іван Франко. Триптих	98	«Заплітає кісоньку»	124
«З колодязів гуляйпільських прозорих»	101	«Вже весна іде на луки»	125
Слово	101	Рідній землі	125
Василю Семенюті	102	«Осінь хлюпає туманами»	125
Провінція	103	«Одежу білу скинула зима»	126
«Жовті півники на плеса»	103		
«В білих конваліях тоне в гаю» . .	104	«ВРОДЛИВИЙ ДЕНЬ» (1979) 127	
«Тихо над річкою сонце сіда» . . .	105	«Випливе тихо біла ромашка» . .	127
«Тринадцять літ між вербами ходило»	105	«Од пролісків тіні блакитні»	127
«Йй лиш сімнадцятий минає» . . .	106		

«Запрозоріла грудня обнова» . . .	128	«Я не плачу, я не плачу»	157
«Терене мій, терене»	129	«Зелене літо одшуміло знову» . .	158
На ярмарку	130	«З яких доріг, мов сива доля» . . .	159
Шевченко	131	«Мабуть, крила ти зронила» . . .	160
«У гаю падолистом черленим» . .	131	«Сніг чистий, хороший, хороший»	160
«Помідор із-під капусти»	132	«Я знову згадую про матір»	161
«В серпанковій синяві»	133	«В душі моїй одбився»	162
В краю любові і дитинства	134	«РАННЯ ЛАСТІВКА» (1988) .	163
«Такий легкий, такий прозорий» .	136	18 вересня	163
Подрузі-однокласниці	137	Батько	166
«Ти знов над хуртовиною»	138	Пам'яті Володимира Сосюри	168
Мати	139	«Здрастуй, мамо, у клопотах	
«В село заходить хуртовина» . . .	140	вічних»	170
«Над шипшиною — літо пахуче»	141	Осінь над Дніпром	171
«З далеких мандрів повертають		«Любов до природи — любов до	
птиці»	142	людини».	172
«Од пролісків тіні блакитні»	143	«Чомусь не люблять босоногості»	173
«ЧЕРВОНИЙ ВІТЕР» (1982) .	144	Мати Україно	174
Літо	144	Малишкова земля	175
«Я гайну у степ, що травами» . . .	145	Зацвітай, калино	176
Березень	146	«В тихі твої вечори, Україно» . . .	178
«Ти ждала од мене хороших		«Золотої мови»	178
листів»	147	Колиска	179
«Троянди кущ, троянди кущ» . . .	148	«Легкі були для мене дні»	180
«Калиною червоною»	149	Коханій	181
«От і знов почнеться ранок»	150	«Про тебе марю. Тиха й тепла» . .	182
«Чагарями та шипшиною»	151	«І затишок хати, і люба розмова»	183
«Білочубе хлоп'я»	151	Непохмурого літа	184
«Гора зелена, річка тиха»	152	«Крилатих пісень ластівками» . .	185
«ДЗВІНКА ФОНЕТИКА»		Ранні мандри	186
(1984)	153	«Важкий у думі, ніжний	
Київський університет	153	у любові»	186
«Запорізьке сонце знову піднялось»	154	«Зеленіє діброва моєї весни» . . .	187
«Рідного краю зірниці вишневі» .	155	«Ще яблук та груш, наче в пісні»	188
Матері	156	«— Зелений, гороше!»	189
«Країна дитинства — як люба вона»	157	«Не треба слів, коли так сумно» . .	189
«Такий ти ніжний, знаю те		«Зелене літо одшуміло знову» . .	190
віддавна»	157	«Не буває меду без отрути».	191

ІЗ РУКОПИСНОЇ СПАДЩИНИ	Землі дитинства ніжного	197
ВАСИЛЯ ДІДЕНКА	«Одинокий білий парус»	198
Шипшина	«Обірветься мовчанкою»	200
Іванові Драчеві	«Линуть над усміхом бродів»	201
«Де шлях за Старостинці»		195

СПОГАДИ СУЧАСНИКІВ

Він поетом був (<i>Микола СОМ</i>)	203
«Сади Гуляйполя зі мною...» (<i>Петро ЗАСЕНКО</i>)	208
Дві зустрічі, а пам'ять на все життя (<i>Федір ПАНТОВ</i>)	213
Чомусь згадався цей дивак... (<i>Василь КЛІЧАК</i>)	216
Мої зустрічі з поетом Василем Діденком (<i>Іван КУШНІРЕНКО</i>)	219
Чарівник слова з Гуляйполя (<i>Степан ЛИТВИН</i>)	224
Дзвінке слово поета (<i>Петро ДАШЕВСЬКИЙ</i>)	228
Таких людей не можна не любити (<i>Іван НЕЖИЖИМ</i>)	232
Мої споминки про Василя Діденка (<i>Володимир БРЮХАНОВ</i>)	237
«Віщують осінь яблука червоні...» (<i>Владислав ПЕРЕПАДЯ</i>)	240
Як бодлерівський альбатрос... (<i>Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ</i>)	242
«Коли душа в минуле поверта...» (<i>Віктор ВІТЮК</i>)	244
Рідних слів не кидав на поталу (<i>Ніна СЕМЕНЮТА</i>)	246
Зі «Спогадів і роздумів на фінішній прямій» (<i>Іван ДЗЮБА</i>)	251
«Він був весь зітканий з любові...» (<i>Данило КОНОНЕНКО</i>)	253
Він пішов у ніч... (<i>Борис ЯНЧУК</i>)	257
Феномен бентежного гуляйпільця (<i>Віктор ЧАБАНЕНКО</i>)	268
«Я — син великого народу...» (<i>Григорій ЛЮТИЙ</i>)	270
В. ДІДЕНКО НА СВІТЛИНАХ	299

Літературно-художнє видання

Василь Діденко

КОЛИ ТУМАН РОЗТАВ...

Вибрані поезії. Спогади сучасників

Упорядники О. М. Ємець, В. Я. Федина
Редактори В. А. Чабаненко, В. Ф. Шевченко, О. М. Лазутін

Художнє оформлення Ігор Князєв
Технічне редагування Лариса Рябоконь
Коригування Наталія Чечeko

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Обсяг 18,6 ум. друк. арк. Підп. до друку 29.11.2017.
Наклад 150 прим.

Видавництво «Дике Поле»
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Троїцька, 31-А.
Тел.: (061) 213–75–95; 213–75–05.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ЗЗ No 004 від 23.08.2001 р.

Пишіть нам: dikoepole.zp@gmail.com

Василь Діденко

Д44 Коли туман розтав...: Вибрані поезії. Спогади сучасників /
Упоряд. **О. М. Ємець, В. Я. Федина.** — Запоріжжя: Дике
Поле, 2017. — 320 стор. + іл.
ISBN 978-617-7433-34-6

Ім'я запорізького лірика Василя Діденка широко знане в Україні. Він є автором пісні «На долині туман» (музика Б. Буєвського), яку в 1960-ті роки співала вся країна і яка з тих пір ніколи не зникає із репертуару професійних і аматорських виконавців.

У книгу «Коли туман розтав...» увійшли найкращі вірші з 13 виданих за його життя збірок — про солов'їну Україну, козаків-запорожців і бентежно-ніжне кохання. Значний інтерес викличуть у читачів і спогади про Василя Діденка його сучасників.

Для широкого кола читачів.

УДК 908(477.64)
ББК 63.3(4Укр-4Зп)я9